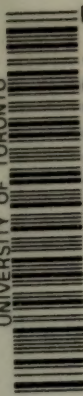

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00092421 7

BL
1226
.2
S3

HET HINDOESCHE HUISRITUEEL VOLGENS DE SCHOOL VAN BHĀRADVĀJA. * * * * *

H. J. W. SALOMONS.

HET HINDOESCHE HUIS-
RITUEEL VOLGENS DE SCHOOL VAN
BHĀRADVĀJA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

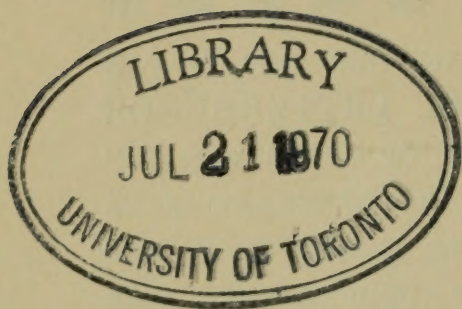
॥ भारद्वाजगृह्यसूत्रम् ॥

HET HINDOESCHE HUISRITUEEL VOLGENS DE SCHOOL VAN BHĀRADVĀJA. ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. C. EIJKMAN, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE BEDENKINGEN DER FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP DONDERDAG 17 APRIL DES NAMIDDAGS TE 3 UUR DOOR HENRIETTE JOHANNA WILHELMINA SALOMONS GEBOREN TE ROTTERDAM. * * * * *

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL, LEIDEN.

1913.

BL
1226
.2
S3

AAN MIJNE OUDERS.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

In Āpastamba śrautasūtra XV 20 zijn, tegen den commentaar in, sūtra 11 en 12 bij elkaar te nemen: *athāsya brahmacāryam adhi nitye.*

II.

In Śāṅkhāyana gr̥hyasūtra III 2. 6—9 moet in plaats van *enam* en *enām* gelezen worden *ainam* en *ainām*.

III.

In het mantra

saptārṣayah prathamām kṛttikānām arundhatīm yád dhruvátām
[há ninyúḥ |

ṣát kṛttikā mukhyayogāṃ vahantīyām asmākam edhatv aṣṭamī ||

moet niet, zooals Winternitz (Das altindische Hochzeitsrituell p. 77) op gezag van den commentator doet, bij *aṣṭamī* aangevuld worden *kṛttikā*.

IV.

Mahābhārata I 8. 15 (ed. Bombay)

pitaraṃ sakhībhiḥ so 'tha śrāvayām āsa bhārgavam |
pramatiś cābhyayācat tāṃ sthūlakeśaṃ yaśasvinam ||

lees *bhārgavaḥ*.

V.

Fragm. Tahm. XXXIII § 66 (Annales du Musée Guimet
XXIV p. 66)

nōit tē ahmāt drājōyēitīm framraōmi spitama zaraḍuštra
yām dahmām vañhīm afrītīm

lees niet met Bartholomae (Altir. Wörterb. kolom 774) *drajyō*
iyēitīm, maar *drājōyehīm*.

VI.

De groote uitbreiding der Indo-arische kultuur is mogelijk
gemaakt door de vruchtbaarheid der Ganges-vlakte.

VII.

Terecht oordeelt Jostes Zfda XLIX p. 306, dat in het capi-
tulare van Karel den Groote van 23 Maart 789 *winileodos* niet
vertaald moet worden met „Liebeslieder”, noch met „gemein-
same Arbeitslieder”, maar dat *leodi* „vasalli”, „subditi” is.

VIII.

De door Schönbach (Sitzb. K. K. Ak. W. W., Ph. Hist. Cl.
CXLI, 2, p. 58) gegeven verklaring van Heinrich von Veldeke's
verzen (M F p. 58 vs. 11 vlgg.) is onjuist.

IX.

De gebruikelijke verklaringen van „verbazen” in de regels
Lucifer 845 e.v.

Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
Verheft om d'Engelen, zyn zonen, te verbazen?
zijn niet bevredigend.

X.

Een vergelijking tusschen Hooft's en Vondel's proza doet
duidelijk de verschillende wijzen zien, waarop beiden tegenover
de „renaissance” staan.

XI.

Ook na Kloos' inleiding tot Feith's gedichten bestaat er voor
de officiële geschiedschrijving onzer letteren geen aanleiding
haar oordeel over dezen dichter te herzien.

XII.

In de wetenschap der kunstgeschiedenis heeft het kunstwerk
zelf, als document, meer waarde dan de litteraire berichten
omtrent dat kunstwerk, en vormt een veiliger basis voor het
bouwen van een hypothese dan litteraire documenten.

XIII.

De door Dr. F. Adama van Scheltema (Über die Entwicklung
der Abendmahlsdarstellung, Leipzig 1912, p. 40, noot 1) aan-

geroerde vraag, welke betrekking er bestaat tusschen de avondmaalsfresco's in de refters van het Ognissanti- en het San Marco-klooster te Venetië, ten onrechte *beide* aan Ghirlandajo toegeschreven, is vatbaar voor stelliger en duidelijker beantwoording, dan door hem gegeven wordt.

XIV.

Jeanne d'Arc heeft in den tijd, dat zij zich haar missie bewust werd, den invloed van geen enkele „profetie” ondergaan. De voorstelling door A. France. *Vie de Jeanne d'Arc* I p. 200 vlgg. gegeven, is geheel onjuist.

XV.

Zeer terecht beweert Robert Fruin (*Staatsinstellingen* p. 169), dat bij de afzwering Middeleeuwsche opvattingen meer dan de moderne de Nederlanders beheerschten. De geheele acte van afzwering zelfs is doortrokken van Middeleeuwsche staatsrechtelijk-filosofische gedachten.

Bij de voltooiing van mijn proefschrift, dat een langen studietijd besluit, spreekt het wel vanzelf, dat ik een dankbare gedachte wijd aan de velen, die tot mijn wetenschappelijke vorming hebben bijgedragen.

En dan denk ik het eerst aan mijn leermeesters in Leiden, die de grondslagen voor mijn universitaire ontwikkeling hebben gelegd. Met vreugde grijp ik deze gelegenheid aan om U, professor VERDAM, professor UHLENBECK en professor BLOK, van harte mijn dank te betuigen voor uw lessen, voor uw vriendelijke leiding, en voor uw belangstelling voor mij en mijn werk, die misschien zelfs nu nog niet geheel verdwenen is. Tot mijn leedwezen kan professor P. L. MULLER mijn woorden van dank niet meer in ontvangst nemen. Vergeten zal ik dien zachtmoedigen geleerde niet licht.

Ook aan mijn Utrechtsche hoogleraren heb ik veel te danken. U allen, professor MULLER, professor FRANTZEN, professor VOGEL-SANG en professor NIERMEIJER, dank ik hartelijk voor alles, wat ik van U heb mogen leeren, en voor uw persoonlijke vriendelijkheid jegens mij. Met weemoed herdenk ik professor GALLÉE, dien ik maar zoo kort heb mogen kennen. Hier moge ook zijn plaats vinden een woord van oprechte dankbaarheid aan professor BEIJSENS voor zijn heldere, altijd met het dagelijksche leven voeling houdende lessen.

Maar boven allen ben ik dank verschuldigd aan U, professor CALAND, mijn promotor, voor uw leiding, zoowel vóór als tijdens het schrijven van mijn proefschrift, voor al uw lessen, in de academie en op uw studeerkamer ontvangen, voor al de moeite en de zorgen aan het tot stand komen van dit proefschrift besteed, voor uw nooit verflauwende, warme belangstelling. Van harte hoop ik, dat ik die belangstelling ook na mijn promotie zal mogen behouden en dat ik ook bij mijn verdere werk zal mogen blijven rekenen op uw raad en op uw steun.

CONTENTS.

	page
INTRODUCTION.	
The Sources	XI
The Text and its Contents	XIV
The Bhāṣya. Explanatory Notes	XVII
Orthographical and grammatical Peculiarities	XXVII
CONTENTS OF THE SŪTRA.	
Upanayanam (Medhājananam, Godānam) I 1—10	1
Vivāhaḥ I 11—20	10
Simantonayanam I 21.	21
Puṃsavanam I 22	22
Kṣipraṃsuvanam I 22	22
Vijātārakṣaṇam I 23	23
Jātakarma (Medhājananam, Agāraśaucam, Mātāputrayoḥ snānam) I 24—26	24
Nāmakaraṇam I 26.	27
Viproṣya karma I 27.	28
Annaprāśanam I 27	29
Caḍdam (Godānam) I 28	29
Śravaṇakarma II 1	30
Āgrahāyaṇī II 2	32
Hemantapratyavarohaṇam II 2	33
Śālākarma II 3	33
Agārapraveśaḥ (Vāstuśamanam) II 4—6	34
Śvagrahaprāyaścittam II 7	38
Śūlagavam II 8—10	39
Māsiśrāddham II 11—14	42
Aṣṭakā II 15—17	47
Snānam II 18—22	50
Arghyam II 23—26	56
Samvādajayanam II 26	59
Subhṛtyaguptiḥ II 27.	60
Bhāryāguptiḥ II 28	61

	page
Rathārohaṇam II 29	62
Hastyārohaṇam II 29.	62
Prāyaścittāni II 29—31	63
Adbhutaprāyaścittāni II 32	66
Aupāsana-kalpaḥ III 1—3	67
Vratādeśavisarjane III 4—5	71
Avāntaradikṣā III 6—7	73
Upākaraṇavisarjane III 8—11	75
Vaiśvadevam III 12—14	78
Nāndīśrāddham III 16	85
Sapiṇḍikaraṇam III 17	85
Gṛhyaprāyaścittāni III 18—21	86
LIST OF MANTRAS	91
INDEX OF WORDS.	105
ADDITIONS AND CORRECTIONS	128
ABBREVIATIONS	129

INTRODUCTION.

1. The Sources.

The present edition of the Bhāradvājīya gr̥hyasūtra is based on the following mss.:

I Ms. I 325 of the K. K. Universitätsbibliothek in Vienna; Grantha ms. on 110 palmleaves, 27 of which contain the text itself, the other 83 containing the commentary (text indicated by me as G, commentary as Bh).

II Ms. III 316 of the K. K. Universitätsbibliothek in Vienna; Devanāgarī ms., on folio paperleaves, containing the text (indicated as N).

III Ms. of the India Office, n°. 48 of Burnell's collection; Grantha ms. on 24 palmleaves, containing a prayoga on this sūtra by Bhaṭṭa Raṅga (indicated as Pr).

In the „List of Sanskrit Manuscripts on Palmleaves”, edited by Hiersemann in Leipzig (Katalog 370), which contains the names of a collection of mss., purchased by that firm in Southern India, is mentioned a Bhār. sūtra; unfortunately it proved to be a piṭṛmedhaprayoga.

Both the Grantha mss. are well preserved, well written and correct.

The Nāgarī ms., written evidently by different hands, is very dissimilar, generally bad. The first leaf is missing.

So it could not be questionable on which of the mss. the text ought to be based: G is the base. With the exception of evident clerical errors all the variants of G are mentioned in the foot-notes, but it was impossible and useless to register all those of N.

Still the Nāgarī ms. is of great value in constituting the text, being, beside the first mentioned Grantha ms., the only one known which contains the text itself (except the avāntara-dīkṣā). Its value is increased by the fact that G and N, although they agree rather closely, seem to be absolutely independent of each other: they do not show the same mistakes nor the same omissions. Especially for fixing the wording of the mantras N has been of great use, because G often abbreviates or mentions the pratika only, whereas N gives them in full.

It is very remarkable that, when they disagree in the reading of a mantra, N often agrees with the reading of the HG, G with that of the Āp. MB; the contrary never occurs.

Cp. p. 6 note 4 and HG I 4. 4.

„ 14 „ 7 „ Āp. MB I 4. 11.

„ 15 „ 3 „ HG I 20. 2, Āp. MB I 1. 4.

„ 16 „ 5 „ HG I 20. 2, Āp. MB I 3. 2.

„ 17 l. 10—11 with notes and HG I 21. 2, Āp. MB I 3. 14.

„ 22 note 9 and HG II 2. 5, Āp. MB II 11. 15.

„ 24 „ 2 „ HG II 3. 7, Āp. MB II 13. 11.

„ 26 „ 4 „ HG II 4. 2, Āp. MB. II 13. 1.

„ 26 „ 6 etc.

The commentary, included in the first mentioned Grantha ms., is not independent of G: the bhāṣyakāra must have had a similar text before his eyes. Even obvious mistakes in G are also found in Bh. For instance:

p. 41 l. 16 G: °pare goṣṭhe. Bh °paragoṣṭhe aparasmin goṣṭhe gatvā goṣṭhe vṛkṣe . . . vaṃśasthūṇādyanyatame āsajati.

p. 61 l. 3 G and Bh both read *dirghasūtram*. Bh, however,

explains: *dirghasūtram āsisyamāṇaḥ: dirghakālam deśāntare grāmāntare voṣitvā dvādaśāhādī satram kārayiṣyamāṇaḥ*. Bh writes *sūtram*, because G has it, although tacitly showing it to be a mistake.

The same case we find p. 73 l. 5, where G and Bh have °*deśe*, Bh, however, comments: *grhāṇāṃ chadīmṣi yathā na drśyante*.

p. 88 l. 13 *homaś ceti nivṛttaḥ: itisabdo 'vadhāraṇe; homaś ca pūrvakālahomaś ca nivṛtta evākṛta eva yady arthe; homaś cākṛtaś cet*.

Cp. also p. 2 note 10; p. 13 note 1; p. 22 note 8; p. 33 note 2; p. 54 note 1, 3, 4; p. 67 note 9, 13 etc.

Hence it follows, that agreement between G and Bh can give no certainty at all, whereas agreement between N and Bh, which seem to be perfectly independent of each other, makes a reading quite probable.

Moreover, though Bh be not always reliable, it often clears up a dark passage by an acceptable explanation and thus gives us more certainty in deciding about the text. Often also it is of use because it renders an illegible word by an other one.

Pr has importance especially with regard to the mantras. Without it we should have often been forced to rely entirely on the very unreliable readings of N.

The prayoga does not treat of the whole sūtra. After the treatment of the first praśna follows that of III 1 and 2, and then that of II 11, 12, 13 and 14. It ends: *iti śrāddhakarma, bhāradvājasūtram samāptam*.

Of some use, in constituting the text, were also the other gr̥hyasūtras, especially those of Āpastamba and Hiranyakeśin, and the corresponding parts of Āp. Dh and HDh, whereas Professor Caland, in his „Altindischer Ahnencult”¹⁾ p. 220—224 has edited already II 12—14 and III 17.

1) Leiden, E. J. Brill 1893.

2. The text and its contents.

The gr̥hyasūtra of Bhāradvāja is not widely known: it is never quoted in the nibandhas. Probably the school of the Bhāradvājins, whose seat may have been in Southern India, came to an end at an early period.

The contents of our sūtra are rather extensive. The succession of the different subjects is not very logical; I can not find any system in it. It looks as if the bhāṣyakāra has also felt this defect. In his introduction he gives a more logical division of the matter.

First, he says, come the rules for the seven pākayajñas, the seven haviryajñas and the seven somayajñas; then follow the garbhādhāna, puṃsavana, sīmantonnayana, jātakarman, nāmakaraṇa, annaprāśana, cauda, upanayana, the four vedavratas, the samāvartana, sahadharmacāriṇīsaṃyoga (vivāha) and finally the five mahāyajñas; together forty ceremonies.

As his source for this division he mentions Gautama. We find indeed the same enumeration Gaut. Dh VIII 14—21, with this difference, that there the garbhādhāna etc. are mentioned first, and then the pākayajñas, haviryajñas and somayajñas.

We must admit, however, that the multiplicity of subjects, treated in our sūtra, would render an equally clear division impossible.

In substance this text does not disagree with those of the gr̥hyasūtras hitherto known. Nevertheless Bhāradvāja is very independent in the treatment of his subject. So close a context as exists between the śrautasūtras of Bhār., Āp. and Hir. by no means exists between the gr̥hyasūtras of these schools. The list of mantras p. 91 shows, what a number of new mantras we owe to this text.

I should like to draw the attention somewhat more closely to some particulars of this sūtra.

The first part of the weddingritual (p. 10 l. 16) looks very modern. The third-mentioned factor, which renders a girl desirable as a wife, is: intellect. For, as the author says, how would it be possible to live together with a person without intellect?

In my opinion this must be a later transformation of the original. The startling *prajñā* must have taken the place of the *prajā*, the idea which we are inclined to expect here.

When, after the replacing of *prajñā* by *prajā* (p. 10 l. 16, p. 11 l. 1), we cancel the modern looking rhetorical interrogation and: *athaitad aparam* (p. 11 l. 2), or, perhaps better still, when we cancel the whole passage from *prajñāyām na khalv* (p. 11 l. 1—2), and read, instead of it, *tato bāndhavam*, the original meaning of the sūtra appears, logical and clear. How otherwise can we explain in the present state of the text the transition to: „For she is not married in view of worldly advantages; the fitness to bear children is in her the main point”?

There is one more passage in this remarkable chapter, which I suppose to be an interpolation.

We must be surprised, when, after the conscientious enumeration of various good and bad omens that are to be considered in choosing a wife, we read (p. 11 l. 12—p. 12 l. 1):

„Truly there are many marks. But those who can judge of marks quote a śloka: Whomsoever his soul takes a delight in and whomsoever his eye dwells on, her he will consider provided with good marks. What shall he do with knowledge (about marks)?”

Can this ironical passage be said to agree with the serious task of a religious sūtrakāra? In my opinion it must be a later addition from a light-hearted copyist.

Hitherto unknown was the ceremony mentioned in the Jātakarman p. 26 l. 12—13.

The treatment of the Agārapraveśa is of uncommon extent.

In the Vaiśvadeva we meet with a large number of new words.

Much attention has been paid to the *prāyaścittāni*. We can distinguish three kinds.

The first kind (p. 63—65), not indicated by this name, are those means of expiation, which are to be applied out of doors, when passing a cross-road or a burial ground, or when the sacrificial fire enkindles of its own, or when one sees a wonderful tree, etc.

The case last mentioned is somewhat particular. When seeing such a beautiful tree, it is not the main point for the expiator to avoid evil from himself, but from the tree he admires.

The end of these *prāyaścittāni* is the calling down of all evils on the heads of adversaries.

The second kind, called *adbhutaprāyaścittāni*, is applied in case of abnormal occurrences in the house: the budding of a door-post, the presence of a honey-comb in the house, etc.

With the treatment of the third kind, called *gr̥hyaprāyaścittāni*, the *sūtra* is closed. These are used to atone for neglect in the sacrifices of domestic life, e. g. when the vessels are broken or the *havis* is burned, or when the time for sacrifice is past, etc.

Especially the treatment of this last kind of *prāyaścittāni* is very extensive.

In *praśna* III there are to be mentioned two peculiarities in the form, remainders perhaps of an older division of the text.

At the end of III 3, 5, 11 and 21 the last word or the last two words are repeated, as a conclusion to a logically connected complex containing more than one *kaṇḍikā*. This repetition of closing words does not occur in the first two *praśnas*.

Nearly the whole fifteenth *kaṇḍikā* of *praśna* III has been handed down to us in *ślokas*, whereas at the end of II 6 there is perhaps a remainder of a *śloka*.

3. The Bhāṣya. Explanatory Notes.

The bhāṣyakāra quotes several sources. As far as I have observed they are the following. Several times: the gr̥hyasūtras of Hiranyakeśin (called Satyāśāḍha), Āpastamba, Āśvalāyana, Baudhāyana; Yājñavalkya, Manu and Kapardisvāmin. Once the Baudhāyana dharmasāstra, the Gautama dharmasāstra, Halāyudha.

Besides he very often mentions a dharmasāstra, without further definition, which is evidently the lost dharmasāstra of Bhāradvāja. So far as I can see, it always agrees with those of Āp. and Hir., except once, where we read, in the prayoga on the aṣṭakāceremony: *kṣāralavaṇavarānnasamṣṛṣṭasya ca homaṃ paricakṣata iti dharmasāstravacanāt* (Cp. Āp. Dh. II 15. 14—15).

Without mentioning his source he often quotes TS, TĀ and TB and some of the above mentioned texts.

It is very remarkable, that the tryṛca, cited on p. 62 l. 2 with the opening words only, though it does not occur in the texts of the Taittirīyas, is mentioned by the bhāṣyakāra according to the tradition of the Sāmaveda (Bh reads *avar astu*), whereas G follows the reading of the non Sāmavedic texts (*avo 'stu*).

From the words: *avāntaradīkṣāṃ vyākhyāsyāma iti pravargya-praśne pūrvam eva vyākhyātam* we may infer, that the bhāṣyakāra of the gr̥hyasūtra has also commented upon the śrautasūtra.

In the commentary not each kaṇḍikā, but each subject is treated separately. Having gone through this part of the text, explaining difficult words and sentences, the bhāṣyakāra gives a prayoga of it.

Though the explanation he gives may not always be irreproachable, there are many elucidations in the bhāṣya, which serve to facilitate the right understanding of the text.

The following notes are for the greater part derived from

this commentary. When a note is taken from the prayoga, this will be mentioned.

p. 3 l. 5 Aṣiñcan: askandayan.

3. 6—7 Adhomukhāni pātrāṇy uttānāni kṛtvā. (*Pr*)

7. 6—7 Abhīvāṅguṣṭham: sahitam; abhīva lomāni: anulomam.

8. 5 Asya śiṣyasya dakṣiṇam aṃsam prati svam dakṣiṇam bāhum anvavahr̥tya.

9. 11 Vāśabdaḥ samuccayārthaḥ.

10. 3—4 Tato (: 'stamite) 'gniparicaryānantaram, bhikṣate (: bhikṣayed), yām (: bhikṣām) iyam (: mātrādi) na pratyākhyāsyati (: nāstīti yā na brūyād iti manyate), tām prathamam bhavati bhikṣām dehīti bhikṣayed ity arthaḥ.

Here the reading of Bh does not entirely agree with our text. Evidently Bh intends to read: Tato bhikṣate yām iyam na pratyākhyāsyati. He explains yām by bhikṣām, whereas in our reading yām is to be explained by striyam.

10. 7 Prācīm vodīcīm vā, gramād, ity arthas, tām diśam gatvā, tam palāsam parisamūhya.

11. 1—2 Prajñābāndhavayos tu grāhyaḥ katama? iti. Vivadante. . . .
Bāndhavam visṛjed ity eke śākhina āhuḥ. Katham? iti. Aprajñena (liṅgavyatyayaś chāndasa aprajñāvatyā vadhvā) kaḥ samvāsaḥ? Sahavāsaḥ katham labhyate? Na labhya ity arthaḥ.

11. 4 Prasastāḥ: putrāḥ.

16. 13 (foot-note 11) Anantaram asyā vadhvā bhrātā vareṇopastīrṇābhighāritān lājān svāñjalīnā tasyāñjalau dvir āvapatīyam nārīty anena sakṛd uktena. Ayam avadānakramo. Varo 'ñjalāv upastīryābhighāritān iyam nāry upabrūta ity anena hastenāvadāyāñjalīnāvapati.

According to this passage the words iyam nāry upabrūte etc. are said twice, first by the brother of the bride, and then by the bridegroom. It is uncertain whether Bh has invented this proceeding in order to explain the (false) reading of G, or whether something has been omitted in the text.

p. 18 l. 11—12 Varasya gr̥hāvadhī vāhayitvā.

19. 6 Atrāpy upavāsāś cānyatarasya kālasyopavāsah. Cakārah samuccayārthah: dāṃpatyor upavāsa iti.

Cp., however, Baudh. G II 12: Anugate 'nyatarasya bhāryāyāḥ patyur vāpi vaitāṃ juhuyāt.

19. 7 Aṣṭamyah parvaṇi copavasati; cakārah samuccayo dāṃpatyor ity arthah.

In my opinion Bh has here an erroneous reading, which is the cause of a wrong explanation.

20. 14—15 Atha kṛtārthah patih kṛtārthāyā jāyāyā mukhena mukhaṃ svam saṃgamayya, etaṃ prāṇam apānihīti jāyām uktvā, nāsāpuṭābhyām antaram prāṇavāyum nihsārayed, jāyā ca nihsṛtam prāṇavāyum svanāsāpuṭābhyām svāntaram praveśayet. (*Pr*)

Cp. ZDMG LI p. 133.

20. 17 Vidviṣāvant, word hitherto unknown.

21. 15 Yasyās tīre vasati, tasyā nāma saṃbuddhyantaṃ mantrāntaṃ brūyād, yathā: tīreṇa Vegavati tava, tīreṇa Kāveri tava.

Perhaps we have here an indication for the localization, at least of the bhāṣya.

22. 14 Śoṣyantī nāma kā cid oṣadhī.

Cp. Winternitz' remark on Āp. G 14. 14.

23. 3 Avapadyasvāsāv iti padasthāne 'parāyā nāma saṃbuddhyantaṃ gr̥hṇīyād: avapadyasvāpara iti.

Unacceptable explanation. Cp. p. 23, foot-note 2.

23. 4 Pratisrotasam udakam āhṛtya. *Cp. p. 22 l. 13.*

26. 13 Parimuktāyām (: apatyaparimuktāyām satyām) kṣipram eva (uktamātram eva) tāṃ srajam upanirhared, adṛṣṭigocara-pradeśe tyajet. (*Bh*)

Taddarśanena prasūtāyām tasyām kṣipram eva tāṃ srajam tadrṣṭigocarād anyatra deśe parityajet. (Pr)

27. 6 *Of Upanirharanti sūtikāgnim aupāsanam atiharanti Bh gives a lengthy, intricate and incomprehensible explanation. Read*

- perhaps*: Upanirharanty aupāsanam sūtikāgnim atiharanti.
Cp. HG II 3. 4; 4. 8.
- p. 29 l. 7—8 Iti yajuṣā duhitur mūrdhny avājighret.
29. 8—9 Medhājanane yaḥ prāśanakalpaḥ, sa evātrāpi jātakar-
 maṇi: dadhi, madhu, gṛtam iti.
29. 11 Yatharṣi arṣeyasaṃkhyākāḥ sikhā nidadhātityarthah;
 yathā ekārṣeyāṇām ekā śikhā.... *etc.*
29. 11 Yathopajñam: yathā svakule pitṛpitāmahaprapitāmahā-
 nām ācārah, pūrvaśikhā vāparaśikhā vā bhavantīty arthah.
Pr: yathopakramam vā.
Cp. Baudh. Karmāntasūtra I 2: Yajña iti kimupajño?
 Yajñah śraddhopajñah, where the bhāṣyakāra equally glosses
 -upajñah by -upakramah.
30. 4 Dakṣiṇam godānam: dakṣiṇakarṇopariśirah pradeśam. (*Pr*)
30. 5 Vinīya keśān: vibhajya.
30. 16 Trikakutparvatajātam jātyam āñjanam (*Bh* āñjanam; *cp.*
TĀ VI 10. 2).
31. 6 Gṛhād upaniṣkramyāṅgaṇe sthaṇḍilam kṛtvā...., tasmin
 sthaṇḍila eva, nāgnau, etā āhutīr juhuyāt.
32. 1 Asametyāvagiranti: atihāya dataḥ prāśniyuḥ. *Cp. PG*
II. 14. 25.
33. 1 Hemantapratyavarohaṇam nāma khaṭvāto bhūmāv avaro-
 hartum (*sic*). Tad dhemante, māsi mārgaśīrṣyam, kartavyam.
34. 6 Tṛṇādibhiḥ prachādya.... nirmitam śālām, kṛtam śālām
 hastenābhimṛśet.
35. 11 Suṣirā: tuḷasī.
 Śādvalam: bālatṛṇam, dūrvāṇi.
35. 12 Rasābham (*text* rāsabham) samudraphenam.
35. 12—13 Udumbarapalāśādīn kasmimś cit pātre samānīya, tair
 agāram vāstu ca.... prokṣet.
36. 7 Rājānam īdate: rājānam kuberaṃ yajet.
37. 14 Etad vidvān: asya karmanah prayogaṃ yo vetti.
37. 4—5 Sabhāyā uparistāc chadistrṇāni vyūhya: chadiṣi

vivaram kṛtvā, . . . anena vivareṇa kumāram praveśayitvā.
p. 38 l. 6 Abhyukṣyamāṇasya kumārasya dakṣiṇataḥ kaṁsam
hanyād yaḥ kaś cid iti.

40. 5 Dakṣiṇasyāṁ kuṭyāṁ śūlagavam āvāhayed; yathodham:
āvāhanakrameṇa, śūlagavādīty arthaḥ.

42. 5 Hoṣyamāṇānām haviṣāṁ dhūmaṁ yathā jighreyur iti; yām
diśam abhimukho vāyur vāti, tasyām diśi gāḥ sthāpayed iti.

42. 14 Caruśeṣam sanābhayaḥ prāśnīyuh.

45. 11 Parān āvartate: anyām diśam abhimukha āvr̥tyāste.

47. 8 Tām jyēsthānakṣatreṇa saṁpannām aṣṭamīm ekāṣṭakety
ācakṣate.

47. 9 Sambhārān: audumbarīm vapāsrapaṇīm, trīṇi bhūlāni(?)
svadhitiṁ ca, saptamyām saṁbharet.

47. 10—11. Ṣaṭsu kapāleṣv adhiśrayed, ekasmin vā.

50. 15—16 Etad ahaḥ: yasmin nakṣatre snāti. Tadahāṣnātā-
nām (: snātakānām) ha vai kila eṣa (: āditya) etattejasā
(: snātakasya tejasā) tapati. Tasmāt karaṇād enaṁ snātakam
etad ahar nābhitaped. Ādityābhitapane doṣaḥ.

*Perhaps it is preferable to separate etat tejasā, and to translate
etat by „thus” or „than”. This passage agrees narrowly with
Baudh. Ś XVII 39: 318. 9.*

51. 1 Carmaṇo lomāni vrajasyāntar yathā syuh.

51. 13 Vapantaṁ nāpitam.

Upapakṣau: gaṇḍau, keśāntau. Cp. Oldenberg's translation
of HG I 9. 17, SBE XXX p. 164, where upapakṣau is trans-
lated by „armpits”. This translation renders the succession in
which the limbs are shaved quite illogical. In Śat. B XII
2. 1, 2—5, however, „armpits” is the only possible meaning.
Upapakṣa must have more than one meaning.

51. 15—16 Bāhvādīnītarāṇy aṅgāni yathopapādam, yatheṣṭam
vāpayed; aniyama ity arthaḥ.

52. 7 Snānīyena pratāpya: tilapiṣṭādina keśādyudvartanaṁ
kuryāt. Cp. HG I 9. 19: snānīyenotsādya.

- p. 53. l. 8 Bādaram maṇim sapāsam kuryāt.
 53 10 Akṣṇayaiva: na rjum.
 53. 11 Grivāyām pratimuñced: badhnīyāt.
 53. 11—12 Dīrghasūtraprotaṃ maṇikaṇam ābaddhya. . . maṇim urolambinaṃ kuryāt.
 53. 13 Hastena bādaram maṇim dhārayed iti. Ūrg asīty anena dakṣiṇe haste badhnīyāt. (Cp. *Āp. G* 12. 8 savye pāṇāv ābadhya).
 54. 2 Pūrvaparihite antariyottariye nidhāya.
 54. 4 Pravartayor upari sruveṇa. . . juhoti.
 54. 14 Dakṣiṇaṃ kaṇam agre (: prathamam) pratimuñcet. Evakārān: maṇibandhane dakṣiṇaṃ bāhum iti.
 55. 4 Cakṣuṣī añjita.
 55. 15 Asya snātakasya yasmin deśe rātir (: mitras) tatra gatvā, tena saha yasminn āśrame sthitvā niḥśreyasam avāpnuyām iti saṃbhāṣya, yathārtham etiti. Yathārtham: etasminn āśrame svīkrte nirvṛtiḥ niḥśreyasaṃ ca gamyata iti.
 56. 2—3 Snānād ūrdhvaṃ saṃvatsaram na maithunaṃ cared, . . . yady apy akṛtadārakriyaḥ syāt, tadeti, dvādaśarātraṃ trirātraṃ vā.
 Sarvās thitayaḥ (*sic*). Tithiśabdo 'trārdhamāsasaṃjñāḥ. Sarvāśabdena sarve māsā ucyante. Yāvajjīvaṃ brahmacaryeṇa bhavitavyaṃ snātakasya ity arthaḥ.
This explanation is not at all acceptable. How to explain the nominative, if it should be an adjunct of time? Moreover the text on which Bh comments runs sarvāsthitayaḥ, which is the ordinary writing for sarvāḥ sthitayaḥ. Perhaps we should close the sentence after vā, and translate sarvāḥ sthitayaḥ by: „(these are) all the rules (for the snātaka).”
 56. 4 Āhariṣyann arghyaṃ saṃbhṛtaṃ vedayate (: jñāpayed) varāya: jihīrṣāmeti. Kuruteti śvaśuraṃ pratyāha.
 56. 6 Kartā (: śvaśuraḥ) varam pūrvam kūrcena pratipadyate; prathamam kūrcena saha, kūrcam gṛhītvā, agre yāyāt varasa-kāsam; evam uttareṣām api. Anvañ pādyena: kūrcanetuḥ

paścād itarah. Anvañ arghyena: pādyahartuḥ paścād anyah. Anvaññ ācamanīyena: arghyahartuḥ paścād aparah. Anvañ madhuparkeṇa : ācamanīyahartuḥ anantaram kartā madhuparkeṇa samvrajati.

p. 56 l. 10 Grāmañī vaiśyaḥ, senānīś ca rathakāra ity arthaḥ. Sa hi rathasthaḥ, rathinaḥ senām nayati.

56. 15 Varas, tat pādyam dātur hastād ādāya, savyam pādām pratigrhya prakṣālya, dakṣiṇam pratigrhṇīyāt prakṣālayet....
Yadi varo rājā, dakṣiṇam prakṣālya savyam prakṣālayet.

58. 3 Kūrcāt pratyavaruhya.

59. 8—9 Grhītachatraḥ savye haste, savyena hastena chatram samāvṛtya : chatreṇātmānam agniṃ ca samāvṛtya samprachādya.

In my opinion Bh has not understood the sūtra. In stead of deriving samāvṛtya from samāvṛnoti, I should prefer to derive it from samāvartate.

Having taken the umbrella (according to the usual human way with his right hand), he transfers it to his left hand, in order to strow down the offering-grains with his right hand.

60. 1 Subhr̥tyāḥ : preṣyāḥ putrādayaḥ.

61. 4 Sthūlādhārikā : bahupādajalarukā.

61. 8 Yadi kāmayeta: siddhyeyur iti, dirgharogādina vā vār-dhakād vā svayam putram utpādayitum aśakto, devaranyāyena putram utpādayitum yadi kāmayeta, tatrāpi putrakāmā cet, siddhyeyur iti (siddhyetety arthaḥ; gurutvād devarasya bahuvacanam)... gomūtreṇa upastham prakṣālayeti bhāryām brūyāt.

Cp. Āp. G 23. 4 and Oldenberg's translation S B E XXX p. 295.

62. 8 Pakṣasī abhimṛṣati: aśvān abhimṛśed. Aśvā eva rathānām paksāḥ.

Cp. TB I 5. 12. 5, where, in contradiction with the commentary, pakṣau seems to indicate two horses.

62. 11 Yadi śamaratho bhavati: aśvair uhyamāṇo 'pi ratho na gacched yadi, . . . tadā rathād avaruhya, yajñopavitam kṛtvot-

tariyam āmucyāpa ācamya bhūmim abhimṛṣati. . . . Itthaṃ bhūmyabhimarśane kṛte yatheṣṭaṃ ratho yāty eva.

Samaratha, not registered in the dictionaries, seems to be the counterpart of aśvaratha. The word occurs elsewhere; see Caland's note on Kāthaka XXXII 3 (p. 21 note 5). Cp. also the remark on 63. 3 infra.

- p. 63 l. 2 Athainaṃ hastinam abhikrāmayati, grāmaṃ grāmyaṃ deśaṃ vā pratikrāmayed hastipakena.
63. 2 *In my opinion kāla in the mantra Vaha kāla vaha etc. is to be translated by „you black one”. Cp. HG I 12. 4 and Oldenberg's translation SBE XXX p. 170.*
63. 3 Samānaṃ śamarathenākṛāmayituṃ. Hastipakena codyamāno 'pi na gacched yadi, śamarathaparihāro 'trāpi samānam.
63. 3 Anupastirṇe sthaṇḍile: kevalaṃ bhūmau.
63. 8 Yady ārdragomayasamūhamadhyena gantavyam.
64. 4 Sicopasprṣṭaṃ deśaṃ adbhira abhyukṣet.
64. 10 Avarṣe (*Bh* apavarṣe) varṣarahite kāle.
65. 1 Citryaḥ: āścaryabhūtaḥ.
65. 4 Aśvatthe ye kṣīriṇo vṛkṣās; tān madhyaṃdinād arvak sprṣed. Madhyaṃdinād upari ca nyagrodham.
65. 5 Sarvakarmasv aupāsanādiṣu grāmyeṣu kāṣṭhān ādāya uddīpanāt prak svayamprajvalite sati.
66. 2 Kuptvāṃ kapota upāveksīd: grāmyād vyatirikto vanyaḥ, kapotaḥ gr̥hāntaḥ praviśya upaviṣṭaś cet. Kuptū *remains unexplained.*
67. 10—11 Pramītāhitāgner bhāryā caivaṃ snātakoktavidhānena aupāsanāgniṃ paricaret.
- Pānigrahaṇād ūrdhvaṃ parvaṇi sthālīpākena yaṣṭavyam.
70. 10 Navena ca sasye sasye yajeteti śeṣaḥ. Yave samutpanne yavena yajeta, vr̥hyāṃ samutpannāyāṃ vr̥hyā yajeteti. Yasmin kāle yat sasyam utpadyate, tena sasyena tasmin kāle yajeteti.
- Tatra: tasminn āgrayaṇe.

- p. 71. l. 1 Yadi kṣobhādīnā grāmāntaram deśāntaram vā.... prayi-
yāset, sagṛham gacched yadi.
72. 5 Yāvata kālena vedādīn gṛhṇīyāt, tāvad brahmacaryam.
73. 15—16 Athānantaram ācāryaḥ śiṣyasya śiraḥ samṃukhaṃ
(: mukhasahitaṃ) sādhitenaḥatavāsasā pradakṣiṇaṃ veṣṭayitvā
(: baddhvā).
74. 12 Etasmin samvatsare 'dhīyīta. Yady etasmin nādhīyīta,
yāvad adhyayanam etad vratam caret, samvatsarasya parastāt.
74. 16 Āvṛttair devatā upatiṣṭhate: āditya vratapate, śukriyaṃ
vratam acāriṣam ity ādibhir. (*Cp. p. 73. 9—11*).
75. 5 Upākaraṇavisarjane: adhyayanārambhaḥ, tadutsarjanaṃ ca.
Śravaṇāpakṣe: śrāvaṇamāsi pūrvapakṣa ity arthaḥ.
75. 6 Hastena: hastarkṣe.
75. 7 Kāṇḍanāmāni vā vakṣyamāṇāni.
75. 14—15 Adhyayanārambhaprabhṛti tryaham ekahaṃ vā
nādhīyād iti.
75. 15 Pradoṣe: niśimukha ity arthaḥ.
75. 17 Yatra kutra, yasyāṃ kasyāṃś cid diśi.
75. 17 Svavagāhāḥ: śobhanaṃ sukhaṃ avagāhanaṃ, karda-
mādyanupahataṃ tīrthaṃ yāsām, tāsv avagāhā āpaḥ santi.
Avakinyaḥ: avakāvatyāḥ.
Samkhinyaḥ: śaivalavatyāḥ. *Cp. Böhtlingk and Roth, where
śaṅkha is translated by Muschel, śaivala by blyxa octandra, eine
Wasserpflanze.*
76. 4 Trivāram ācāryamukhā.... antevāsinaḥ prāṇānām āyāmān
dhārayanti, tān dīrghakālam apsu majjantaḥ.
78. 7 Udadhīṃ kurvanti: ācārya udakam avatīrya, yathā udakāt,
tīryamāneṣv antevāsiṣu, vegāt tebhyaḥ pūrvam āpaḥ samut-
sarpeyuh, tathā kuryur ity arthaḥ.
78. 8 Avatīrṇena hastenordhvam utsicyamānā apa utsṛṣṭā ropi-
tāsu dūrvāsu, yathā sambhaveyuh, tathā trir udvidhya.
79. 4 Strī vaiśvadevaṃ nirvapet, proṣite pramīte ca. Patnyā
yuktaḥ svayam eva nirvapet. (Vāsabdo 'vadhāraṇe).

- p. 79. 1. 7 Patnyā upadiśati: patnyai brūyāt.
 79. 10 Bhāṇḍasyopariṣṭād adbhir mārjayitvā...adhastād gomayena
 liptveti śeṣaḥ.
 80. 5 Mantrāṃś ca saṃnamati: kṛtavad ity arthaḥ.
 80. 9 Rudrāṇī: droṇī koṣṭhaketi halāyudhaḥ.
 80. 12 Śayanadeśe: khaṭvāyā adhastāt.
 80. 15 Udghāṭe: argaladārudeśe.
 80. 16 saṃvadānyāṃ (*Bh* saṃvadanyāṃ): kavāṭadeśe.
 81. 1 Vāhayor: dvārasthūṇayoḥ.
 81. 2 Upalabdhe: rathyāsaṃdhau.
 81. 3 Piṅkṣānyāṃ: dṛṣadi.
 82. 8 Ūrdhvam: ākāśe.
 83. 1 Sarveṣu bhukteṣu, bhāṇḍādīni pātrāṇi saṃksālya, ekasminn
 avanīya gṛhād uttarato ninayet.
 84. 9 Pravāse 'py avāśyaṃ pañca mahāyajñāḥ kartavyā ity arthaḥ.
 85. 2 Pradakṣiṇam upacāraḥ. Atra pradakṣiṇāśabdena upavītim (?)
 ucyate.
 86. 5. Yathāśraddham (*Bh* °śraddham): tv anurūpaṃ dakṣiṇā
 bhavanti: gāvah santi.
 86. 8 Śeṣāṇi śrautoktāni syuḥ.
 86. 11 Tatra: śrautaprāyaścitte.
 86. 13 Darbhāgrayoḥ pratyasanakāle pratisečanam adbhīḥ kāryam.
 87. 1 Carvadīnāṃ niruktānāṃ haviṣāṃ skanne.
 87. 4 Kiṃ cid: aṣṭamuṣṭiparimitaṃ taṇḍulam.
 87. 4 Bhinne: ājyasthālyādimṛtpātrāṇāṃ... dārupātrāṇāṃ ca
 bhinne sati.
 87. 5 Apo 'bhyavahr̥tya: mṛṇmayāny apsu prāsya.
 87. 6 Pātre praṇītācamasādau bhinne, mindāhutī hutvā mṛṇmaya-
 vad abhimantrya tūṣṇīm agnau... prakṣipet.
 87. 7 Kṣāme: haviṣi kṣāme, sarvadāhe.
 87. 7 Vidagdham: sarvaṃ dagdham haviḥ.
 87. 8 Dakṣiṇāparaṃ: dakṣiṇāparaṃ diśaṃ prati vā; līngavyatyayaś
 chāndasaḥ.

The following „Taṃ: vidagdham, tad dhaviḥ. Atrāpi līngavya-tyayaḥ.” must be a false interpretation of the text.

87. 11 Anyasya haviṣa āgamanam kuryād; anyad havis tadaiva tan nirupya śrapayitvā juhuyāt.
87. 11 Ekadeśo dagdhas ced, . . . haviṣo dagdham pradeśamātram uddhṛtya, etat kṛtvā: etat prāyaścittimindāhutī hutvā.
87. 12 Aśṛtaduḥśṛte haviṣī apo 'bhyavahared: apsu prakṣiped ity arthaḥ.
87. 13 Kva ca: laukike vaidike vā karmani.
88. 5 Ato 'bhimantraṇād ūrdhvaṃ samānam paristaranaḥprāyaścittena.
88. 6 Paścārdham paridhiṃ nidadhyāt.
88. 7 Paridhinām anyatame duṣṭe.
88. 8 Mantraviparyāse, devatāviparyāse, prayogaviparyāse ca. Antarite. . . . mantradevatām prayogamantrān vā vihāya, karmāntarapravṛtte 'ntaritañjāne sati.
88. 11 Antaritam ca kuryāt: mindādisaptāhutīr hutvā antaritamantradevatādi karma kuryāt.
88. 13 Homaś ceti nivṛttaḥ: . . . homaś cākṛtaś cet.
88. 14 Tasyām: kālātipattau satyām.
89. 3 Uktam anugate: agnāv anugate sati tat saṃdhānam uktam: anugato manthya ity ādi (p. 19. l. 5).
Apivāśabdaḥ samuccayaḥ: api cety arthaḥ.

4. Orthographical and grammatical peculiarities.

I have followed the usual orthography, which is also that of the Nāgarī ms.

In the Grantha mss. we find the following peculiarities:

1. Visarga before a sibilant is expressed by the same sibilant.
2. Visarga before consonantgroups beginning with a sibilant, is omitted; e. g. *pitṛbhya svāhā*.
3. The anusvāra at the end of a word is written as *ñ* and *n* before palatal and dental consonants. Before *m* it is written as *m*.

4. Final *n* + initial *t* are not changed into *ṃst*; e. g. *dak-
ṣiṅāpavargān trīn*.
5. Generally the tenuis is not softened before the media;
e. g. *tat brāhmaṇaiḥ; tvakbilām; atbhiḥ*.
6. After *r* all consonants are doubled.
7. *nik nikk ṅg ṅgh* are written *ṅk* etc.
8. *cch* is written *chś*.
9. *l* is written *ḷ* in *prakṣaḷ, dehaḷi*.
ḍ is written *ḷ* in *cauḷa*.

There are two instances, which would seem to be phonetic, but which are probably caused by the fact, that G and Bh must have been written down on dictation once or several times, and that the writer, for lack of interest in the meaning, wrote down the words, as they reached his ear. I mean the insertion of *y* between two vowels (e. g. *nayedhi* for *na edhi* p. 34 l. 6) and the sharpening of soft, the softening of sharp consonants (e. g. *akāra°* for *agāra°* p. 34 l. 8; cp. also p. 19 note 10, p. 22 note 7, p. 25 note 3, p. 27 note 3 etc.).

By the same circumstance we must explain *ghnatayitān* for *ghnataitān* (p. 24 l. 3), *jyām* for *dyām* (p. 39 l. 2)¹.

The deviations from the usual grammatical forms which I have observed are the following:

- p. 4 l. 2 voc. *sarasvate* Cp. HG I 2. 9.
p. 8 l. 13 *ā-hṛ* 1 p. s. Aor. Ind. Act. *āhāriṣam*.
p. 11 l. 3 *vah* 3 p. s. Praes. Ind. Act. Pass. *ūhyate*.
p. 13 l. 1 *vi-vah* 3 p. s. Praes. Ind. Pass. *vyūhyate*.
p. 13 l. 10 Nom. s. fem. *abhiśastipāvati*.
p. 18 l. 12 *vah* absol. (non-compound) *uhya*.

1) By mistakes as *vṛhato* for *bṛhato*, *valimantro* for *balimantro* etc. it is evident, that G also has been copied from a Nāgarī ms., probably after the bhāṣya was written, because Bh shows none of those mistakes.

- p. 24 l. 3 *han* 2 p. pl. Imper. *ghnata*.
 p. 66 l. 3 *upa-viś* 3 p. s. Aor. Ind. Act. *upāvekṣīt*.
 p. 73 l. 1 *saṃ-sthā* 3 p. dual. Praes. Ind. Act. *saṃtiṣṭhate*.
 p. 75 l. 14 *adhi-i* 3 p. pl. Praes. Ind. Ātm. *adhīyante*.

In conclusion I have to thank Professor Caland, on whose recommendation I undertook the edition of this sūtra, for his constant and stimulating assistance during its preparation and printing; the officials of the Bibliotheek der Rijksuniversiteit in Utrecht; dr. Thomas, Chief Librarian of the India Office, and the directors of the K. K. Universitätsbibliothek in Vienna for kindly allowing me the use of their mss.; and Professor dr. L. von Schröder, whose intervention obtained for me a lengthened period for the loan of the mss. out of the last-mentioned library.

भारद्वाजगृह्यसूत्रम् ॥

उपनयनं व्याख्यास्यामः' स पुरस्तादिव संभारानुपक-
 ल्ययते पालाशमिध्रं खादिरमौडुम्बरं वैकङ्कतं वैतद्वृक्षो-
 यामेव ¹⁾ दर्वीं करोति त्वग्विलां मूलदण्डारत्नीं ²⁾ चतुर-
 ङ्गुलं विलं करोति' सादयाचारिकं कर्मेति विज्ञायते'
 गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत गर्भैकादशेषु राजन्यं गर्भद्वा-
 दशेषु वैश्यं' गर्भनवमेषु ब्राह्मणमित्यपरं' वासांसि समा-
 मनस्यैणोयं ब्राह्मणो वसीत रौरवं राजन्यो वस्ताजिनं
 वैश्यो' यदजिनं ³⁾ धारयेद्ब्रह्मवर्चवृद्धासो धारयेत्क्षत्रं वर्ध-
 येदुभयं ³⁾ धार्यमुभयोर्वृद्धा इति विज्ञायते' वसन्ते ब्राह्म-
 णमुपनयीत ग्रीष्मे हेमन्ते वा राजन्यं शरदि वैश्यं वर्षामु ¹⁰
 रथकारं शिशिरे वा सर्वानांपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे
 विशेषेण पुंनामधेय आशितस्य कुमारस्य केशान्वापयित्वा
 स्नातमलंकृतमहृतं वासः परिधाप्य प्राचीनप्रवण उदी-

1) Thus Bh; G *vaidvṛtakṣiyām*°

2) G *mūladanḍāmaratnīm*

3) Thus G. Read perhaps: यदजिनं धारयेद् ब्रह्म वर्धयेद्यदात्तो धारयेत्क्षत्रं वर्धयेद्°

चीनप्रवणे समे वा देशे स्थण्डिलमुद्धृत्यावोद्ध्याग्निं¹⁾
मथित्वा लौकिकं वाहृत्य न्युष्योपसमादधाति' ॥ १ ॥

प्रागग्रैर्दर्भैरग्निं परिस्तृणात्यपि वोदगग्राः पश्चात्पुर-
स्ताच्च भवन्ति' दक्षिणः पक्ष उपरिष्ठाद्भवत्यधस्तादुत्तरो²⁾
5 दक्षिणेनाग्निं ब्रह्मायतने दर्भान्संस्तीर्य मयि गृह्णाम्यग्रे
अग्निमिति द्वाभ्यामात्मन्यग्निं³⁾ ध्यात्वोत्तरेणाग्निं⁴⁾ पात्रेभ्यः
संस्तीर्य यथार्थं द्रव्याणि प्रयुनक्त्यश्मानमकृतं वासो ऽजिनं
मौञ्जीं मेखलां त्रिवृतं ब्राह्मणस्य मौर्वीं राजन्यस्य सौत्रीं
वैश्यस्य बैल्वं पालाशं वा दण्डं ब्राह्मणस्य नैयग्रोधं⁵⁾
10 राजन्यस्यौदुम्बरं वैश्यस्यैकविंशतिदारुमिधमं संनक्षत्याहु-
तिपरिमाणं वा' तस्मिञ्छ्रम्याः परिधीनुपसंनक्षति' दर्वीं⁶⁾
कूर्चमाज्यस्थालीं प्रणीताप्रणयनं प्रोक्षणीपात्रमुपवेषं येन
चार्यः सकृदेव⁷⁾ सर्वाणि यथोपपादं⁸⁾ वैतस्मिन्काले
ब्रह्मा यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्यापरेणाग्निमतिक्रम्य दक्षि-
15 णतो ब्रह्मायतनात्तृणं निरस्याप⁹⁾ उपस्पृश्याग्निमभिमुख
उपविशत्यपरेणाग्निं प्राङ्मुख उपविश्य समावप्रहिन्नाग्रौ¹⁰⁾

1) G °uddhṛtyā°, Bh °uddhannyā°

2) Thus Bh and Pr; G

°adhastā uttaro

3) Thus G; N °म्नग्निं

4) Thus G Bh; N गृहीत्वो°

5) N नैयग्रोधं; G naigreyam

6) G om. darvīm

7) Thus N; G satud°

8) Thus N; G yathopapātam

9) Thus N Bh; G nirasya yajño-

pavitam kṛtvā

10) Thus N Pr; G Bh °aprachśannāgrau

दर्भौ प्रादेशमात्रौ पवित्रे कृत्वान्येन नखाच्छिवाद्भिरनु-
मृज्य ॥ २ ॥

पवित्रान्तर्हिते पात्रे ऽप आनीयोपबिलं पात्रं पूरयि-
त्वोदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिरुत्पूय समं प्राणैर्धारयमाणो
ऽविषिञ्चन्हरत्युत्तरेणाग्निं¹⁾ प्रणीताः सादयित्वा दर्भैर-⁵
पिदधाति 'प्रणीतावत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य बिलवल्गुत्ताना-
नि²⁾ कृत्वा विषायेधमं त्रिः सर्वाभिः प्रोक्षति' दर्वीं
निष्टप्य³⁾ संमृज्य पुनर्निष्टप्य³⁾ निदधाति 'संमार्गानभ्यु-
क्ष्याग्नावाद्दधाति' पवित्रान्तर्हितायामाज्यस्थाल्यामाज्यं
निरुप्योत्तरेणाग्निमङ्गारान्निवृक्ष्य तेष्वधिश्रित्यावद्योत्य दर्भ-¹⁰
तरुणाभ्यां प्रत्यस्य त्रिः पर्याग्निं कृत्वोदगुद्वास्याङ्गारान्प्र-
त्यूक्ष्योदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरुत्पूय पवित्रे
अग्नावाधाय शम्याभिः परिदधात्यपररेणाग्निमुदीचीनकुम्भां⁴⁾
शम्यां निदधाति संस्पृष्टे मध्यमया प्राचीनकुम्बे⁵⁾ दक्षि-
णामुत्तरां चापररेणाग्निमुदगग्रं⁶⁾ कूर्चं निधाय तस्मिन्प्रा-¹⁵
ञ्जुख⁷⁾ उपविशति 'यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्य दक्षिणतः
कुमार उपविश्यान्वारभते' ॥ ३ ॥

1) Thus Pr; Bh *viṣiñcinn°*, GN *bhiṣiñcan°* 2) Thus Bh; G *bilava-
tyattānāni*; N *बिलवन्त्युत्तानानि* 3) Thus N Pr; G *niṣṭipya* 4) G
°kumbhām, N *°कुम्भां* 5) G *°kumbhe* N *°कुम्बे* 6) Between *agnim*
and *udagagram* G ins. *udīcīna* 7) From *°mukha* to the end of
the *kaṇḍikā* G has but partly preserved the words in margine.

अथ परिषिञ्चत्यदिते ऽनुमन्यस्वेति दक्षिणतो ऽनुमते
 ऽनुमन्यस्वेति पश्चात्सरस्वते ऽनुमन्यस्वेत्युत्तरतो देव
 सवितः प्रसुवेति समन्तमेवं ऊवा परिषिञ्चति' कृतव-
 न्मन्त्रान्नमतीध्मं¹⁾ त्रेधाभ्यस्य सकृदेवादधात्ययं त इध्म
 5 आत्मा ज्ञातवेदस्तेन वर्धस्व चेन्द्रि वर्धय चास्मान्प्रजया
 पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहेत्युत्तरं²⁾ परि-
 धिसंधिमन्ववहृत्य दूर्वीं दक्षिणाप्राञ्चमासीनः संततमृजु-
 माधारमाधारयति प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नं च स्वाहा
 करोति' दक्षिणं परिधिसंधिमन्ववहृत्येन्द्राय स्वाहेति
 10 प्राञ्चमुदञ्चं संततमृजुमाधारमाधार्याज्यभागौ जुहोत्यग्नये
 मेधपतये स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे सोमाय मेधपतये स्वाहेति
 दक्षिणार्धपूर्वार्धे' तावन्तरेणेतरा आहुतीर्जुहोति' सर्वद-
 र्बिहोमाणामेष कल्पो' मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकारो'
 ऽमन्त्रास्वमुष्मै स्वाहेति यथादिवतमादिष्टदेवते³⁾' ऽथाना-
 15 दिष्टदेवते⁴⁾ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा प्रजापतये
 स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति'
 व्याहृतीभिर्जुहोत्येकैकशः समस्ताभिश्च' ॥ ४ ॥

1) Thus N and Bh; G *kṛtavanmantrāṇāmīti*

2) Thus N. G *svāhā karoti dakṣiṇam*; Bh Pr also *uttaram*

3) Thus N Bh Pr; G *yathādevateyam*

4) Thus N; G *yathā*

तत एता आहुतीर्जुहोति या तिरश्ची निपद्यसे ऽहं वि-
 धरणी इति । तां त्वा घृतस्य धारया जुहोमि वैश्वकर्मणीं
 स्वाहा ॥ यानूची¹⁾ निपद्यसे ऽहं संराधनी²⁾ इति । तां त्वा
 घृतस्य धारयाग्नौ संराधनीं³⁾ यजे स्वाहा ॥ संराधन्यै⁴⁾ देव्यै
 स्वाहा ॥ प्रसाधन्यै⁵⁾ देव्यै स्वाहा ॥ सदसस्पतिमद्भुतं⁵
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनिं मेधामयासिषं स्वाहा ॥
 युक्तो वह्नु जातवेदः पुरस्तादग्रे विद्धि कर्म क्रियमाणं
 यथेदम् । त्वं भिषग्भेषजस्यासि कर्ता त्वया गा अश्वा-
 न्युरुषान्सनेम⁶⁾ स्वाहा ॥ आयुर्दा देव जरसं गृणानो
 घृतप्रतीको घृतपृष्ठो अग्रे । घृतं पिबन्नमृतं चारु गव्यं¹⁰
 पितेव पुत्रं जरसे नयेमं स्वाहेत्यथ वाससो ऽन्तान्संमार्ष्टि
 या⁷⁾ अकृत्तन्नवयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितो
 ऽद्दत्त । तास्वा देवीर्जरसे संव्ययत्वायुष्मानिदं परिधत्स्व
 वास इत्यथैनं परिधापयति परिधत्त धत्त⁸⁾ वाससैनं शता-
 युषं कृणुत⁹⁾ दीर्घमायुः । बृहस्पतिः प्रायच्छ्वास एतत्सो-¹⁵
 माय राज्ञे परिधातवा उ ॥ जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो

1) Thus Pr; G *yānuca*; N यानुचा
 N संग्राधना
 2) Thus Pr; G *saṃrādhinī*; N corr.
 3) Thus Pr; G *saṃrādhinīm*; N corr.
 4) Thus N;
 G Pr *saṃrādhinyai*
 5) Thus N; G Pr *prasādhinyai*
 6) G N
 Pr °*sanemi*
 7) G om.
 8) Thus Pr; G N om. See SMB. I. 1. 6
 HG. I. 4. 2 Āp. MB. II. 2. 6.
 9) Thus N Bh; G *kṛṇuhi*

भवा कृष्टीणामभिशस्तिपावा । शतं च जीव शरदः
सुवर्चा रायश्च पोषमुपसंव्ययस्वेति' ॥ ५ ॥

परिहितमभिमन्त्रयते परीदं वासो अधिधाः¹⁾ स्वस्तये
ऽभूरापीनामभिशस्तिपावा । शतं च जीव शरदः पुत्रुची-
5 र्वसूनि चार्यो विभजासि²⁾ जीवन्नित्यंथास्य²⁾ प्रथमवास्य-
मादत्ते यस्य ते प्रथमवास्यं कूरामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु
देवाः । तं त्वा भ्रातरः सुकृदो³⁾ वर्धमानमनुजायन्तां
बहवः सुजातमित्यथैनं मौड्या मेखलया त्रिवृता मध्यतः
संनक्षति या बृहती डुरिता रराणा शर्म वन्नथं पुनती
10 न आगात् । प्राणापानाभ्यां बलमाभरन्ती⁴⁾ स्वसा देवानां
सुभगा मेखलेयमिति' ग्रन्थिं ग्रथ्णाति प्राणानां ग्रन्थिरसि
स मा विस्त्रस इत्यंथाजिनमुत्तरं⁵⁾ परिधत्ते मित्रस्य चक्षु-
र्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थविरं समिद्धम् । अनाहनस्यं
वसनं जरिण्णु परीदं वाज्यजिनं दधे ऽहमिति' जयाभ्याता-
15 नात्राष्ट्रभृत इति कुत्वैता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चादिमं
मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्रे स त्वं नो अग्रे त्वमग्रे
अयास्ययाश्चाग्रे ऽस्यनभिशस्तीश्च यदस्य कर्मणा ऽत्यरीरिचं
प्रजापत इत्युत्तमां हुत्वा गुरवे वरं ददाति' ॥ ६ ॥

1) Thus Pr; N वासोधिधा; G *vāso avidhā*
vibhajāsujivann°

2) Thus N Pr; G

3) Thus N; G *suhṛdho*. See Āp. MB II. 6. 15

सुवृधो

4) Thus G; N Pr °āvahantī

5) G om. *uttaram*

अपरेणाग्निं द्वयान्दर्भान्पूर्वापरानुद्गग्रान्स्तृणाति 'तेषु
 पूर्वापरावुपतिष्ठेते ' प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुखस्य हस्तं गृह्णीया-
 दित्येकं ' प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुखस्येत्यपरमथैनयोः प्रैषकृद्ज-
 ली उदकेन पूर्यत्यथास्याञ्जलिनाञ्जलावुदकमानयति¹⁾
 शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभिस्रवन्तु⁵
 न इत्यथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तमभीवाङ्गुष्ठ-
 मभीव²⁾ लोमानि²⁾ गृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
 ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां हस्तेन ते हस्तं गृह्णामि
 सवित्रा प्रसूतः को नामासीत्यसावितीतरः प्रत्याह ' तस्य
 नामाभिपद्य जपत्यसौ सविता ते हस्तमग्रभीदग्निष्ट आ-¹⁰
 चार्यः कस्य ब्रह्मचार्यसि कस्मै³⁾ त्वा काय त्वा कमुपन-
 याम्यागन्ता³⁾ मा रिषेण्यतः⁴⁾ प्रस्थावानो मावस्थातु⁵⁾
 समन्यवो दृढाश्चिदमरिष्णावः⁶⁾ कृशाश्चिदमरिष्णाव⁶⁾ आ-
 गन्त⁷⁾ संरभावहै⁸⁾ प्रेतो मृत्युं नुदावहै⁹⁾ न मृत्युश्चर-¹⁵
 तीह ॥ ७ ॥

1) Thus N; G °āsyāñjalināvudakam°

2) Thus N Pr; G abhī-

vāṅguṣṭhalomāni

3) Thus Pr; G kasmāi tvā kamupa°; N कस्मै

त्वा काय त्वामुप°

4) Thus G N Pr, but see RV. VIII. 20. 1, SV. I. 401.

5) Thus N Pr; G māvasthā

6) G dr̥dhācidamarīṣṇavaḥ kṛśā-

chidammarīṣṇavaḥ; N दृघटिसमयिष्णावः कृशादिरमयिष्णावः; Pr dr̥dhāchśi-
 dyamarīṣṇavaḥ kṛśāchśidamarīṣṇavaḥ

7) Thus N Pr; G āgantu

8) G Pr samrambhāvahai; N संग्रहावहै

9) Thus Pr; G nudāvahe,

N नरावहै

प्राणाय वाचार्याय परिदामि कुबेराय वा महाराजाय
 परिदामि तक्षकाय वा वैशालेयाय परिदाम्यग्रये वा
 परिदामि वायवे वा परिदामि सूर्याय वा परिदामि
 प्रजापतये वा परिदामि प्रजापत इमं गोपायामुमिति ¹⁾
 5 परिदायाथास्य ¹⁾ दक्षिणमंसं प्रति बाहुमन्ववहृत्य ना-
 भिदेशमभिमृशति युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ
 श्रेयान्भवति ज्ञायमानः । तं धीरासः कवय उन्नयन्ति
 स्वाधियो ²⁾ मनसा देवयत्त इत्यथास्य दक्षिणं कर्णमाजपति
 भूस्त्वयि दधामि 'भुवस्त्वयि दधामीत्युत्तरं' सुवस्त्वयि दधा-
 10 मीति दक्षिणमपि वोत्तरमेव द्विः सकृदेव दक्षिणमथैन-
 मश्मानमास्थापयत्यातिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरो भव
 प्रमृणीहि डुरस्यून्सहस्व ³⁾ पृतन्यत इति 'ततः समिध-
 माधापयत्यग्रये समिधमाहारिषं ⁴⁾ बृहते ज्ञातवेदसे यथा
 तमग्रे समिधा समिधस एवं मामायुषा वर्चसा सन्या
 15 मेधया प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहे-
 त्येकामादधाति 'तिस्र एके' सप्तैके 'प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्य
 दक्षिणत उदगावृत्योपविश्योपसंगृह्य ⁵⁾ पृच्छति ॥ ८ ॥

1) Thus N; G *gopāyamūni paridāniyāthāsyā*

2) Thus N Pr; G *svāśayo*

3) Thus Pr; G *tirasyūn°*; N *दूरस्यू°*

4) Thus G Pr; N °माहार्ष

5) G om. °*opaviśy°*

सावित्रीं भो अनुब्रूहीति 'तस्मै सावित्रीं पच्छो ऽन्वाह
 भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं भुवो भर्गो देवस्य धीमहि सुवर्धियो
 यो नः प्रचोदयादित्यथ द्वितीयं द्वे च व्याहृती सावित्रीं
 चार्धर्चशो ' ऽथ तृतीयं सर्वाश्च व्याहृतीः सावित्रीं चा-
 नवानं ' पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखैक आहुस्तां¹⁾ खल्विमां सा-⁵
 वित्रीं संवत्सरादेक आहुर्द्वादशरात्रादेके त्रिरात्रादेके सद्य
 एके ' ऽथैनं पौरोडाशीयानां प्रथममुपकारयत्यथस्मै दण्डं
 प्रयच्छन्नाह ब्रह्मचार्यसि समिध अधेक्ष्यपो ऽज्ञान कर्म
 कुरु मा दिवा²⁾ सुषुष्या²⁾ भिक्षाचर्यं चराचार्याधीनो
 वेदमधीष्वेत्यप एवाचार्यकुले ऽश्रीयादित्येकमपरं कामम-¹⁰
 श्नीश्चेति ह्यर्थो³⁾ भवतीति³⁾ शाल्मलीमूलो भारद्वाजो
 वांथास्याष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि⁴⁾ पुराणं वेदब्रह्मचर्यं संप्र-
 दिशत्या वेदाध्ययनादित्येक आहुर्गोदानकर्मण इत्येके
 ऽथैनं दक्षिणे पाणावभिपद्योत्थापयत्युदायुषा स्वायुषेत्या-
 दित्यमुदीक्षयति तच्चक्षुर्देवहितं⁵⁾ पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्यश्वेम¹⁵
 शरदः शतं जीवेम शरदः शतं नन्दाम शरदः शतं⁶⁾
 मोदाम शरदः शतं भवाम शरदः शतं शृणवाम शरदः

1) Thus N Bh; G āhuvapastām

2) Thus N Pr; G divādisuṣṭhāḥ

3) Uncertain reading; G °śvetihārtthobhavati; N °श्चेति दापोतवसीति

4) N °रिंशत्°; G Bh °rimśatam°

5) From devahitam unto jyokca

G om.

6) N om. नन्दाम शरदः शतं; but see TĀ IV. 42. 5.

शतं प्रब्रवाम शरदः शतमजीताः स्याम शरदः शतं ज्योक्त्र
सूर्यं दृश इति' ॥ १ ॥

ततो भिक्षते यां मन्यत इयं मा¹⁾ न प्रत्याख्यास्य-
तीति²⁾ 'तामाहृत्योपनिधायाचार्याय प्राह' तिस्रो भिक्षते
५ ऽपरिमिता वा' त्रिरात्रमक्षारलवणाश्वधःशायी भवत्यं-
थास्य चतुर्थ्या³⁾ मेधाजननं⁴⁾ कुर्वन्ति' यत्रैकमूलः पलाशः
प्राचीं वोदीचीं वा दिशं तं परिसमूह्य⁵⁾ प्रक्षाल्य
प्रदक्षिणमाज्येनाभ्यञ्जपति⁶⁾ सुश्रवः सुश्रवसं मा कुरु
यथा त्वं सुश्रवः सुश्रवा अस्येवं मां सुश्रवः सुश्रवसं कुरु
10 यथा त्वं सुश्रवो देवानां वेदेषु निधिगोपो ऽस्येवमहं
ब्राह्मणानां वेदेषु निधिगोपो भूयासमित्यंथास्य षोडश-
वर्षस्य गोदानं कुर्वन्ति' तस्य चौडेन कल्पो व्याख्यात'
एतावन्नाना सर्वान्केशान्वापयते' गुरवे गां वरं ददाति'
न प्राग्गोदानकर्मण स्नानीयमभिहरते न गन्धान्संवत्सरं
15 कृतगोदानो ब्रह्मचर्यं चरत्यग्निगोदानो वा भवति' ॥ १० ॥

चत्वारि विवाहकरणानि वित्तं रूपं प्रज्ञा बान्धव-
मिति' तानि चेत्सर्वाणि न शक्नुयाद्वित्तमुदस्येत्ततो रूपं'

1) Thus emended; G *manyateyammātā*; N मन्यते ऽयं मा

2) N om. इति

3) G Bh *caturthām*

4) G *medhājinaṃ*

5) G ins. *upari*

6) Thus Bh; G *°nābhyuñjapati*; N *°नाभ्यान् जपति*

प्राज्ञायां च तु बान्धवे च विवदन्ते' बान्धवमुदस्येदित्येक
 आङ्गुरप्रज्ञेन हि कः संवासो' ज्यैतदपरं न खल्विय-
 मर्थेभ्य उच्यते¹⁾ प्रजननार्थो²⁾ ज्ञ्यां प्रधानः³⁾ स यो
 ज्ञं संलक्षणाय⁴⁾ स्यात्स⁵⁾ तामावहेत यस्यां प्रशस्ता
 ज्ञायेरन्नं स्वपत्नीमुपगृहीत न चरन्ती' प्रथममभ्यागच्छं- 5
 स्तां⁶⁾ मङ्गल्यानि परिपृच्छेच्चतुरो लोष्ठानादरेद्वेदिलोष्टं⁷⁾
 गोमयलोष्टं सीतालोष्टं⁸⁾ श्मशानलोष्टमिति' तामादृषा-
 मेकमादत्स्वेति' सा चेद्वेदिलोष्टमाददीताध्यापकं यायजूकं
 जनयिष्यतीति विद्याद्यंदि गोमयलोष्टं बहुपशुं जनयि-
 ष्यतीति विद्याद्यंदि सीतालोष्टं कृष्टराधिकं जनयिष्यतीति 10
 विद्याद्यंदि श्मशानलोष्टमादहनशीक्षणी⁹⁾ परिख्यातेति⁹⁾
 विद्यात्रैनामुपगृहीताथ खलु बहूनि लक्षणानि भवन्ति'
 श्लोकं¹⁰⁾ तु लाक्षणा¹¹⁾ उदाहरन्ति यस्यां मनो ऽनुरमते¹²⁾
 चक्षुश्च प्रतिपद्यते¹³⁾ । तां विद्यात्पुण्यलक्ष्मीकां किं ज्ञानेन

1) Thus MSS. 2) Thus N; G *prajānārttho* 3) Thus G; N
 प्रधान्यः 4) Thus N Bh; G *samlakṣāya* 5) Thus N Bh;
 G om. sa 6) G °*gachśannā* N °भ्यागतं Bh °*gachśanna* 7) Thus
 N Bh; G °*vedaloṣṭam* 8) Thus N; G *sikatāloṣṭam* 9) Uncer-
 tain reading. G °*ādahanaśiṣṇī parikhyāteti*; N °मादहनं परिणीतेति; Bh
ādahaśiṣṇīti parikhyātā 10) Thus Bh; G *śvokan* N श्लोकः 11) G
lokṣṇā N लाक्षणामु° Bh *lākṣṇā* 12) Thus G; N ऽभिरमते 13) Thus
 G; N प्रतिनमते

करिष्यतीत्युदगयन उपगृहीत' विज्ञायत उदगयनं देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्म' ॥ ११ ॥

दक्षिणायन¹⁾ इत्यपरं' विज्ञायते दक्षिणायनं पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म' पूर्वपक्ष उपगृहीत'
 5 विज्ञायते पूर्वपक्षो देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्मापरपक्ष इत्यपरं' विज्ञायते अपरपक्षः पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म' पूर्वाह्न उपगृहीत' विज्ञायते पूर्वाह्नो देवानामिति' दैवं पुनरिदं कर्म' मध्यंदिन उपगृहीत' विज्ञायते मध्यंदिनमृषीणामित्यृषिसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि
 10 विज्ञायते तस्मान्मध्यंदिने सर्वाणि पुण्यानि संनिपतितानि भवन्तीत्यं पराह्न उपगृहीत' विज्ञायते अपराह्नः पितृणामिति' पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि विज्ञायते भगस्यापराह्न इति' भगसंयुक्तं पुनरिदं कर्माथापि विज्ञायते तस्मादपराह्णे कुमार्यो भगमिच्छमानाश्चरन्तीति²⁾' पुण्याह उपगृहीतापि वै खलु लोके पुण्याह एव कर्माणि चिकीर्षन्ते'
 15 तस्मादञ्जीलनामंश्चित्रे नावस्येन्न यजेत' यथा पापाह्णे कुरुते तादृगेव तदिति परिचष्ट एव पापाहं' विज्ञायते तु खल्वेकेषामिन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते³⁾ ते वराः प्रतिनिन्दिता

1) Thus N; G *dakṣiṇāyā*

2) Thus N; G °*ichśamānāyāśe*°

3) G *prasayante*; N प्रवृत्त्यन्ते; Bh *prasajyante*. See Ap. G. II. 16.

मघाभिर्गावो¹⁾ गृह्यन्ते फल्गुनीभ्यां व्यूह्यत²⁾ इति³⁾ 'यां
कामयेत इहिरं प्रिया स्यादिति तां निद्यायां दद्या-
त्प्रियैव भवति नैव तु पुनरागच्छतीति विज्ञायते' ॥ १२ ॥

तत आह स्नापयतैनामिति 'स्नातायै वाससी प्रयच्छति
या अकृत्तन्नवयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितो ऽद्दत्त ।⁵
तास्वा देवीर्जरसे संव्ययत्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास
इत्यथैनां परिधापयति परिधत्त धत्त वाससैनां शतायुषीं
कृणुत दीर्घमायुः । बृहस्पतिः प्रयच्छद्वास एतत्सोमाय
रज्ञे परिधातवा उ ॥ जरां गच्छसि परिधत्स्व वासो
भवा कृष्टीनामभिशस्तिपावती⁴⁾ । शतं च जीव शरदः¹⁰
सुवर्चा रायश्च पोषमुपसंव्ययस्वेति⁵⁾ 'परिहितामभिमन्त्र-
यते परीदं वासो अधिधाः स्वस्तये ञ्भूरापीनामभिश-
स्तिपावती । शतं च जीव शरदः पुत्रचीर्वसूनि चार्या⁶⁾
विभजासि जीवतीत्यथास्या अग्रेण ज्ञातिकुलमग्निमुपसमा-
धायाघारावाधार्याज्यभागौ जुहोत्यग्रे जनिविदे⁷⁾ स्वा-¹⁵
हेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे सोमाय जनिविदे स्वाहेति दक्षिणार्ध-
पूर्वार्धे' तत⁸⁾ एता आहुतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः

1) G Bh *makhābhīr°*; N om. 2) G *vyūhyate*; N उह्यत 3) G
om. 4) Thus Pr; G *pāvati*; N पावती 5) N Bh give the
precedent mantra's sakalapāṭhena; G pratikena 6) Thus G; N चार्यो
7) Thus N Bh; G om. from *janivide* unto *svāheti* (l. 16). 8) Thus N; G *ta*

स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहा ॥ या तिरश्ची
यानूची संराधन्यै¹⁾ प्रसाधन्यै²⁾ सदसस्पतिं युक्तो वह
ज्ञातवेद इति' जयाभ्यातानात्राष्ट्रभृत इति इवैता आ-
हुतीर्जुहोति ॥ १३ ॥

5 अग्निरैतु³⁾ प्रथमो देवतानां सो ऽस्यै प्रजां मुञ्चतु⁴⁾
मृत्युपाशात् । तदयं राजा वरुणो ऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री
पौत्रमधं न रोदात्स्वाहा ॥ इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः
प्रज्ञामस्यै नयतु दीर्घमायुः । अशून्योपस्था जीवतामस्तु
माता पौत्रमानन्दमभिप्रबुध्यतामियं स्वाहा ॥ मा ते गृहे
10 निशि घोष उत्थादन्यत्र तद्गुदत्यः संविशन्तु । मा तं
विकेश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज पश्यन्ती
प्रजां सुमनस्यमानां स्वाहा ॥ द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु वायुद्वत्र
अश्विनौ च स्तनं धयन्तं⁵⁾ सविताभिरक्षतु । आ वाससः
परिधानाद्बृहस्पतिर्विश्वे देवा अभिरक्षन्तु पश्चात्स्वाहा ॥
15 अप्रजस्तां⁶⁾ पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाधम् । शीर्ष्णाः स्रज-
मिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशं⁷⁾ स्वाहेति' पूर्णा

1) Thus Pr; G *saṃrādhinyai*2) Thus N Pr; G *prasādhinyai svāhā*3) Thus N Pr; G Bh °*etu*4) G *muñcati*; N मुञ्चतु5) G *dhanantam*; N पवधतं; but see Āp. MB I 4. 10.6) Thus N Pr; G *aprasastām*

7) Thus G Pr; N पापं; see HG I. 19. 7.

पश्चादिमं¹⁾ मे वरुणा तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं
नो अग्ने त्वमग्ने अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यनभिःशस्तीश्च यदस्य
कर्मणो ऽत्यरीरिचं प्रजापत इत्युत्तमां ऊत्वा गुरवे वरं
ददाति' ॥ १४ ॥

अपरेणाग्निं²⁾ द्वयान्दर्भान्पूर्वापरानुदगग्रान्स्तृणाति'⁵
तेषु पूर्वापरावुपतिष्ठेते' प्राञ्जुखः प्रत्यञ्जुख्या कृस्तं गृह्णी-
यादित्येकं' प्रत्यञ्जुखः प्राञ्जुख्या इत्यपरमथैनयोः प्रैषकृ-
दञ्जली उदकेन पूरयत्यथास्याञ्जलिनाञ्जलावुदकमानयति
शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभिस्रवन्तु
न इत्यथास्या दक्षिणेन कृस्तेन दक्षिणं कृस्तमभीवाङ्गुष्ठ-¹⁰
मभीव लोमानि गृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
ऽश्विनोर्ब्राह्म्यां पूष्णो कृस्ताभ्याम् ॥ कृस्तेन ते कृस्तं
गृह्णामि सौभगत्वाय मया पत्या जरदष्टिर्यथासः । भगो
अर्यमा सविता पुरंधिस्ते त्वा देवा अटुर्मह्यं पत्नीम् ॥
अधोरचक्षुरपतिष्ठेधि शिवा पशुभ्यः³⁾ शन्तमा प्रजायै ।¹⁵
क्षुरपविर्जारेभ्यो जीवसूर्वीरिसूः स्योना मह्यं त्वाटुर्गार्हप-
त्याय देवाः ॥ तां नः पूषञ्छ्वतमामेर्यस्व यस्यां बीजं

1) Thus N; G abbreviates, see I. 6.

2) Thus N; G again abbreviates, see I. 7.

3) Thus N; G Pr *patibhyah*

मनुष्या वपन्ति । या न¹⁾ ऊरू उशती विस्रयति²⁾
यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेफम्³⁾ ॥ १५ ॥

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वस्ततो ऽपरः । तृतीयो
अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ सोमो ददद्गन्धर्वाय
५ गन्धर्वो ऽग्नये ददत्⁴⁾ । रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो
इमाम्⁵⁾ ॥ सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवति⁶⁾ ।
तां वा विश्वस्य भूतस्य प्रगायामस्यग्रत इत्यथैनौ ब्रह्मा-
भिमन्त्रयते समितं संकल्पेथां⁷⁾ सं वां सृजामि हृदये ।
संसृष्टं मनो अस्तु वां संसृष्टः प्राणो अस्तु वामित्यथैना-
10 मश्मानमास्थापयत्यातिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरा भव ।
प्रमृणीहि⁸⁾ डुरस्यून्सहस्व⁹⁾ पृतनायत इति¹⁰⁾ । प्रद-
क्षिणमग्निं परिणयति विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्त्या
इव । अतिगाह्मेमहि द्विष इत्यथास्या भ्राताञ्जलिनाञ्जला-
वुपस्तीर्णाभिधारितान्लाजानावपतीयं¹¹⁾ नार्युपब्रूते ऽग्नौ
15 लाजानावपत्ती । दीर्घायुरस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो

1) Thus N Pr; G ta

2) G *visryātai*; N विस्रयातं; Pr *visrayātam*

3) Thus G Pr; N श्रेषं

4) Thus N Pr; *dadāt*

5) Thus G; N

Pr *paśūṃśca mahyaṃ putrāṃścāgnirdadāt vatho tvāṃ*

6) Thus Pr;

G N °*vati*7) Thus N Pr; G *sakalpayatām*; Bh *saṃkalpayathām*. See

TS. IV. 2. 5. 1.

8) Thus Pr; G N *pravṛṇāhi*

9) Thus N Pr;

G *tirasyūn°*10) Thus Pr; G N *prtanāyatīti*

11) G ins.

nārīti | *iyan*; see introd.

मम ॥ भगेन त्वा संसृजामि मासरेण सुरामिवेत्यथैनां
वाचयतीमान्लाजानावपामि समृद्धिकरणान्मम¹⁾ । तुभ्यं
च संवननांस्तदग्निरनुमन्यतामियं²⁾ स्वाहेत्येवमेव त्रिरा-
स्थापयति त्रिः परिणयति त्रिरावपत्यथैनां³⁾ प्राचीं
वोदीचीं वा ॥ १६ ॥

5

सप्त पदानि प्रक्रमयत्येकमिषे विष्णुस्त्वान्वेतु द्वे उर्जे
विष्णुस्त्वान्वेतु त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वान्वेतु चत्वारि
मायोभवाय विष्णुस्त्वान्वेतु पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वान्वेतु
षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वान्वेतु सप्त सप्तभ्यो ह्योत्राभ्यो
विष्णुस्त्वान्वेतिति⁴⁾ सप्तमे पदे समीक्षमाणो जपति सखा⁴⁾ 10
सप्तपदा⁴⁾ भव⁴⁾ सखायौ सप्तपदावभूव⁵⁾ । सख्यं ते गमेयं
सख्यात्ते मा योषं सख्यान्मे मा योष्ठा इत्यथास्या⁶⁾ दक्षिण-
मंसं प्रति बाहुमन्ववहृत्य हृदयदेशमभिमृशति मम हृदये
हृदयं ते अस्तु मम चित्ते चित्तमस्तु ते । मम वाचमेकमना
शृणु मामिवानुव्रता भव सहचर्या मया भवेत्यथास्या¹⁵⁾
दक्षिणं कर्णमाजपति मां ते चित्तं प्रविशतु मां चक्षुर्मानु
ते मनः । मयि सर्वाणि भूतानि मयि प्रज्ञानमस्तु ते ॥

1) Thus N; Pr °karaṇāmama; G °karaṇammama

2) Thus G

Pr; N संवननं तद°

3) N त्रिरावापय°

4) Thus G Bh; N Pr om.

5) Thus N; G sakhāyau saptapadā babhūva; Pr sakhās saptapadā babhūva

6) G om. atha

मधु हे¹⁾ मध्वागाहे जिह्वा मे मधुवादिनी । मुखे मे
सारघं मधु दत्सु संवननं कृतम् ॥ चाक्रवाकं²⁾ संवननं
यन्नदीभ्य उदाकृतम् । यद्देवगन्धर्वी³⁾ वित्तस्तेन³⁾ संव-
निनौ स्वः⁴⁾ । मां चैव पश्य सूर्यं च मान्येषु मनः⁵⁾

⁵ कृथा इति' ॥ १७ ॥

अथास्याः स्वधितिं मूर्ध्नि धारयन्द्दिरण्यं वोदकुम्भेना-
वसिञ्चत्यापो हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिर्द्दिरण्यवर्णाः
शुचयः पावका इति चतसृभिः पवमानः सुवर्जन इत्ये-
तेनानुवाकेनावसिच्य⁶⁾ यथार्थं वहृत्युक्ष्यमानामनुमन्त्र-
¹⁰ यते⁷⁾ ये वध्वश्चन्द्रं वहृतुं यद्मा यन्ति जनामनु⁸⁾ ।
पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगता इत्यथैनां गृह्णा-
नुक्ष्यानडुहे रोहिते चर्मण्युपवेशयतीह गावो निषी-
दत्विकाश्चा इह पुरुषाः । इहो सहस्रदक्षिणो ऽग्नि पूषा
निषीदत्वित्यथैनामाग्नेयेन स्थालीपाकेन याज्ञयत्यथैतस्य
¹⁵ स्थालीपाकस्योपहृत्याभिघार्य जुहोत्यग्ने स्वाहाग्ने ऽग्नि-

1) Thus N; G *ge* 2) N चक्रवाकं; G *cākravā am* 3) Thus
G N; Bh °*gandharvā*. See HG I. 24. 6; Baudh. G I. 6: *yadvittau de-*
vagandharvau 4) Thus G Pr; N स्वके. See HG I. 24. 6. 5) Thus
Pr; G *manamakrchā*; N मन कृथा 6) G om. *nuvākenā* 7) Thus
N; G °*upyamānām*°; Bh Pr °*ūhyamānām*° 8) N जनसामन; G
vaśāmanu. See RV. X. 85. 31; Āp. MB. I. 6. 9.

वते स्वाहाग्रये ऽन्नादाय स्वाहाग्रये स्विष्टकृते स्वाहेति ¹⁾ ' यावज्जीवमेतमग्निं व्रीहिभिर्यवैर्वा सायं प्रातः परिचर-
त्यग्रये स्वाहेति सायं पूर्वामाहुतिं जुहोति ' प्रजापतये
स्वाहेत्युत्तरां ' सौरिं पूर्वा प्रातरेके समामनत्वं तौपासनो ²⁾
नित्यो धार्यो ' ऽनुगतो मन्थ्यः श्रोत्रियागाराद्वाहार्यो ' ⁵
ऽन्यतरस्य चैतद्दूरुपवासः ³⁾ ' ॥ १८ ॥

अष्टम्यः ⁴⁾ पर्वाणि ⁵⁾ चोपवसत्याग्नेयेन ⁶⁾ स्यात्तीपाकेन
पर्वसु यजते ' वाग्यत आस्त ⁷⁾ आ ⁷⁾ नक्षत्राणामुदयाहु-
दितेषु नक्षत्रेषु वत्समन्वारभ्योत्थापयत्युदायुषा स्वायुषे-
त्यथैनां ध्रुवमरुन्धतीमन्यानि च नक्षत्राण्यभिवीक्षयति ¹⁰
नमो ब्रह्मणे ध्रुवायाच्युतायास्वित्येतेनानुवाकेन ⁸⁾ ' ध्रुव-
मुपतिष्ठते ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत ⁹⁾ स्थितम् ।
त्वं नक्षत्राणां मेध्यसि ¹⁰⁾ स मा पाहि पृतन्यत इति '
सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धतीं ध्रुवतां ये ह नि-
न्युः ¹¹⁾ । पृच्छित्त्वा मुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकं भ्राजत्वष्ट- ¹⁵

1) Between *svāheti* and *yāvaj*° G ins. *vyāhrtibhirjuhu* 2) Thus N; G °*aupāsane* 3) Thus N; G *vaitad*° 4) Thus G Bh; N अष्टम्याः 5) Thus G N; Bh *parvaṇi*. Baudh. G. II. 12: *parvaṇi cāg-niyasthālīpākaḥ* 6) Between °*vasaty* and *āgneyena* G ins. *athainām*. See Hir I. 23. 7. 7) Thus N Bh; G *āstā* 8) Thus N Bh Pr; G *dhanavāyā*° 9) Thus MSS. 10) Thus N; G *meddhya*; Pr *medhyasi* 11) Thus N; G *nanyuḥ*

मीत्यरुन्धतीं ' त्रिरात्रमक्षारलवणाशिनावधःशायिनौ ब्र-
 ह्मचारिणौ भवतो ' ऽथ चतुर्थ्यामपररात्रे¹⁾ उत्तरागारे
 ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानात्राष्ट्रभृत इति कुर्वता आ-
 कुतीर्जुहोत्यग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्रा-
 5 ह्मणस्त्वा नाथकामः प्रपद्ये । यास्यां पतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी
 पशुघ्नी लक्ष्मिघ्नी जारघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥
 वायो प्रायश्चित्त आदित्य प्रायश्चित्ते प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं
 देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकामः प्रपद्ये ।
 यास्यै निन्दिता²⁾ तनूस्तामितो नाशयामसि स्वाहे-
 10 ति' ॥ ११ ॥

अथैनां तूष्णीं हिकृत्य वाग्यत उपेत्यामूहमस्मि सा
 त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वं सामाहमृक्कं तावेहि संभवात्र सह
 रेतो दधावहै पुंसे पुत्राय वेत्तवै रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय
 सुवीर्यायेत्यथास्या अपवृत्तार्थो ऽपवृत्तार्थयै³⁾ मुखेन मुखं
 15 संनिधाय प्राणित्येतं⁴⁾ प्राणमपानिहीति ' तं सा प्रत्यपा-
 नित्यथास्या आचान्तोदकयै⁵⁾ पाणी प्रक्षाल्याभिमृशति
 करद्वधच्छिवेन वा पञ्चशाखेन हस्तेनाविद्विषावता सा-

1) Thus N; G *caturthām*°; Pr °*pararātrau*; Bh *apararātre*

2) Thus N Bh Pr; G *nininditā* 3) G *pravṛttārthāyām*; N प्रवृत्तार्थयै;

Bh *apavṛttārthāyā*

4) G *praṇipatyai*°; N प्रणित्ये°

5) Thus G

N; Bh °*odakāyāḥ*

द्वेष्टेण¹⁾ यशस्विनाभिमृशामि सुप्रजास्वायेति भसदेशं¹⁾
यदा मलवद्वासा स्यादथैनां ब्राह्मणप्रतिषिद्धानि व्रतानि
संशास्ति यां मलवद्वाससमिति 'चतुर्थ्या'²⁾ स्नातां प्रयत-
वस्त्रां ब्राह्मणसंभाषां³⁾ सं ते मनसा मन इत्येतेनानुवा-
केनोपसंविशति 'सर्वाण्युपायनानि मन्त्रवन्ति भवन्तीत्या-⁵⁾
श्मरथ्यो 'यच्चादौ यच्चर्तावित्यालेखनः' ॥ २० ॥

अथास्याः प्रथमगर्भिण्याश्चतुर्थे मासि सीमन्तं कुर्वन्त्या-
पूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे पयसि स्थालीपाकं श्रपयित्वा-
न्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानान्नाद्रुभृत इति
दुर्वैता आहुतीर्जुहोति भूर्भुवः सुवः प्रजापत⁴⁾ इति⁴⁾ 10
चतस्रस्त्रैण्या शलल्या त्रीणि⁵⁾ दर्भपुञ्जीलानि⁵⁾ शला-
लुग्रप्समित्युपनियम्योर्ध्वं⁶⁾ सीमन्तमुन्नयति भूर्भुवः सुवो
राकामहं यास्ते राके ॥ सोम एव नो राजेत्याहुर्ब्रा-
ह्मणीः⁷⁾ प्रजाः । विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरेण यमुने
तवेति तीरेणासौ तवेति वा यस्यास्तीरे वसति 'पुर-¹⁵⁾
स्तादग्नेरेतानि निधाय त्रीनोदनानुद्धृत्य सर्पिषोपसिच्यो-
पनिदधात्युदशरावं चतुर्थं 'तेषामेकैकमवेक्षमाणां⁸⁾ पृच्छति

1) Thus Pr; G N *sahasrena*

2) Thus N; G *caturtthām*

3) Thus G; N कृतब्राह्मण^०

4) Thus N Bh; G *prajāpatiri*

5) Thus G; N त्रिभिर्दर्भपुञ्जीलैः

6) Thus G Bh; N ^०पनित्यो^०

7) G N om. the visarga

8) Thus Bh Pr; G ^०*mānā*; N ^०माणौ

किं पश्यसीति ' पुत्रांश्च पशूंश्चेति प्रत्याह¹⁾ ' तेषामेकं
ब्राह्मणान्भोजयेदेकं²⁾ ब्राह्मणारिकं³⁾ सह कुमारैः सा
प्राश्नाति ' वाग्यत आस्त आ नक्षत्राणामुदयादुदितेषु
नक्षत्रेष्विति समानम् ' ॥ २१ ॥

5 अथ पुंसवनं तृतीये मासि चतुर्थादौ वा तिष्येण वा
हस्तेन वानुराधैर्वीत्तरैर्वा प्रोष्ठपदैर्न्यग्रोधावरोधमाहृत्या-
नवस्नातया कुमार्या दृषत्पुत्रे⁴⁾ दृषत्पुत्रेण⁴⁾ पेषयित्वा-
त्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इति
दुवैता⁵⁾ आहुतीर्जुहोति⁵⁾ यस्त्वा हृदा किरिणेति चतस्रो '
10 ऽपरेणाग्निं प्राचीमुत्तानां⁶⁾ निपात्याथास्या दक्षिणे ना-
सिकाहिद्रे ऽङ्गुष्ठेनानुनयति पुंसवनमस्यमुष्या इति ' सा
हेत्याह ' पुमांसमेव जनयत्यथ क्षिप्रंसुवनं ' यज्ञोपवीतं
कृत्वाप आचम्यानाप्रतिन शरावेणानुस्रोतसमुदकमाहृत्य
पत्तस्तूर्यन्तीं निधाय मूर्धञ्छोष्यन्तीमभिमृशति⁷⁾ दशभि-
15 स्त्वाङ्गुलिभिर्भिमृशामि⁸⁾ दशमास्याय सूतवा⁹⁾ इत्यथैना-
मद्भिर्वोक्षति यथैव वातः पवते यथा समुद्र एजति ।

1) Thus N; G *pratyāyāma*

2) Thus G N Bh; Pr *brāhmaṇaṃ*^o

3) Thus G Bh; N ब्राह्मणीं चेकं; Pr *brāhmaṇīm ekaṃ*

4) Thus Pr;

G Bh *dr̥ṣakpu*^o N उष्टकपु^o

5) G *hutvaitāhutir*^o

6) Thus N Bh;

G *prācīnam*^o

7) Thus N Bh; Pr *śoṣyantīm*; G *°joṣyantim*^o. See Āp.

G 14. 14.

8) G Bh *daśabhiṣvāṅgulibhir*^o N Pr *daśabhisvāṅgulibhir*^o

9) Thus N; G Pr *sūtava*

एवं कुमार एतत् स ह्य जरायुणावपद्यतामित्यथ यद्यपरा¹⁾
न¹⁾ पतेत्पाणिनोदकमादाय¹⁾ मूर्धन्येनामवसिञ्चेत्तिलदे
ऽवपद्यस्व न मांसमसि नो दलमवपद्यस्वासाविति²⁾
यदि³⁾ गर्भः संसेदाद्रेण पाणिना त्रिवृध्वं नाभिरुन्मृजेत्य-
राञ्च⁴⁾ वा नार्वाञ्च⁵⁾ त्वष्टा बध्नातु बन्धनैः । स ऋतून्-⁵
पशेष्व⁶⁾ दशमासो ऽवीरहेति ' ॥ २२ ॥

विज्ञातायाः⁷⁾ परिदां करोति ' दक्षिणार्धे ऽगारस्या-
ग्निमुपसमाधाय सर्षपान्फलीकरणमिश्रानञ्जलावध्युष्य जु-
होति शण्डो⁸⁾ मर्क उपवीरस्तुण्डिकेर उल्लूखलः ।
च्यवनो नश्यतादितः स्वाहेत्येवं द्वितीयमेवं तृतीयामं-¹⁰
थापरां केशिनी⁹⁾ श्वलोमिनी खजाबोजोपकाशिनी¹⁰⁾ ।
अपेत नश्यतादितः स्वाहेत्येवं द्वितीयमेवं तृतीयामंथा-
परामर्यम्णाः⁹⁾ कुम्भीपात्रः¹¹⁾ पात्रपाणिर्निपुणिः¹²⁾ ।
अपेत¹³⁾ नश्यतादितः स्वाहेत्येवं¹⁴⁾ द्वितीयमेवं तृती-

1) Thus Bh; G *yadyapamānatat*°; N °पततेत्पा° 2) Thus MSS; read perhaps with Baudh G VII 2 *avapadyasva svastyā iti* 3) G om.
4) Thus Bh Pr; G N *parāñca* 5) G *nirvāñca*; N नर्वञ्चिं; Bh Pr *nirvāñcan* 6) Thus Pr; G °*upaviśeṣva*; N °नुपशे - - 7) Thus N Bh; G *ni*° 8) See HG II. 3. 7; PG I. 16. 23; Āp. MB II. 13. 8.
9) G om. from *keśinī* unto *aryamaṇah* 10) N स्वज्ञाबोजोप°; Pr *kha-jāpolopa*° 11) Thus G Bh Pr; N कुम्भी तन्द्री पात्रं 12) Thus N Pr; G *pāṇinipuṇiḥ* 13) Thus G Pr; N परेत 14) G om. from *ityevam* unto *miśravāsasaḥ*

यामथापरां¹⁾ मिश्रवाससः कौबेरका रक्षोरजेन प्रेषिताः ।
 ग्रामं सज्ञानयो²⁾ गच्छन्तोच्छन्तो उपरिदाकृतान्स्वाहा ॥
 एतान्घ्नतैतान्गृह्णीतित्ययं³⁾ ब्राह्मणो दूतः । तानग्निः पर्य-
 सरत्तानिन्द्रस्तान्बृहस्पतिः । तानहं⁴⁾ वेद ब्राह्मणः
⁵⁾ प्रमृशतः कूटदत्तान्विकेशान्तम्बनस्तनान्स्वाहा⁵⁾ ॥ नक्तं-
 चारिण⁶⁾ उरस्पेशाञ्जूलहस्तान्कपालपान्⁷⁾ । पूर्व⁸⁾
 एषां पितैत्युच्चैः⁹⁾ श्राव्यकर्णकः । माता जघन्या सर्पति
 ग्रामे विधुरमिच्छती¹⁰⁾ स्वाहा ॥ प्रदोषचारिणी¹¹⁾ स्वसा
 संधिना प्रेक्षते कुलम् । या स्वपत्नं बोधयति यस्यै
¹⁰⁾ विज्ञातायां मनः¹²⁾ । तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्लोमानं
 हृदयं यकृत् । अग्ने अक्षीणि निर्दह स्वाहेत्यैवमेव नि-
 ष्क्रामति च प्रपद्यामाने चावपताहरहरा निर्दशताया¹³⁾
 इति ' ॥ २३ ॥

सा¹⁴⁾ यदि पुमांसं जनयति तमभिमृशति वृधदिति¹⁵⁾
¹⁵⁾ मध्यमं पलाशपलाशं संवेद्य तेनास्य दक्षिणं कर्णमाजपति

1) G om. from *ityevam* unto *miśravāsasaḥ* 2) Thus G; N सज्ञानयो
 3) Thus N Pr; G °ghnatayitān° 4) Thus N; G °aha 5) G °vi-
 keśallambana°; N °विकेशालम्बन° 6) Thus N Bh; G naktān°
 7) Thus N; G °ñchśūlya° 8) Thus N; G parva 9) Thus G; N
 पितैत्यु° 10) Thus G; N विधुरमि° 11) Thus G Bh; N °धारिणी
 12) Thus N; G enah 13) Thus G Bh; N निर्दश°; Pr nirdiśa°
 14) Thus N Pr; G vasā 15) Thus Pr; G vythad°; N वृधदिति°

भूस्त्वयि दधामीति ' भुवस्त्वयि दधामीत्युत्तरं ' सुवस्त्वयि
 दधामीति दक्षिणमपि वोत्तरमेव द्विः सकृदेव दक्षिणम-
 धैनमभिमन्त्रयते ऽश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।
 वेदो वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतम् ॥ मेधां ते
 देवः सविता मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विना- 5
 वुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ । वेदो वै पुत्रनामासि स जीव
 शरदः शतमित्यथैनं दधि मधु घृतमिति संसृज्य त्रिभिर्द-
 र्भपुञ्जीलैर्हिरण्येन वा त्रिः प्राशयत्यपां¹⁾ त्वीषधीनां रसं
 प्राशयाम्यायुर्वर्चो यशो मेधां त्वयि दधामि सवित्रा प्रसू-
 तस्वष्टा वीरमधात्स मे शतायुरेधि²⁾ भूर्भुवः सुवरि- 10
 त्यथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तमभीवाङ्गुष्ठमभीव
 लोमानि गृह्णात्यग्निरायुष्मानित्येतैर्मन्त्रैर्नवनीतिन पाणी
 अभ्यज्य³⁾ हिरण्यं हस्ते कृत्वा ॥ २४ ॥

अग्नौ प्रताप्याभिमृशत्यग्नेस्त्वा⁴⁾ तेजसा सूर्यस्य⁵⁾ वर्च-
 सेन्द्रस्येन्द्रियेण विश्वेषां त्वा देवानां क्रतुनाभिमृशामि ॥ 15
 अङ्गाद्ङ्गात्संभवसि हृदयादधि जायसे⁶⁾ । आत्मा वै पुत्रना-

1) Thus Pr; G N *praśayanty°*

2) Thus N Pr; G °*etidhi*

3) Thus Pr; G *abhyarccya*; N अभिमृज्य

4) Thus Pr; G °*agnesvā*; N °*मेष्टा*

5) Thus N Pr; G *sūryya*

6) Thus N; G *athajāyatye*

मासि स जीव शरदः शतमित्यथैनं¹⁾ वात्सप्रेणाभिमृशति
दिवस्परीत्यनुवाकेन ' यत्र शेते तदभिमृशति वेद ते भूमि
कृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् । वेदामृतस्य²⁾ गोप्सहं²⁾
माहं²⁾ पौत्रमघं रुदमित्यथैनं मातुरुपस्थ आद्धाति मा
5 ते पुत्रं³⁾ रक्षो वधीन्मा⁴⁾ धेनुरत्यासारिणी । प्रिया धनस्य
भूया एधमाना⁵⁾ स्त्रे वश इति ' स्तनं प्रतिधापयत्ययं
कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः । तस्मै त्वं स्तन⁶⁾ प्रप्या-
यायुर्वर्चो⁶⁾ यशो बलमिति ' संविष्टाभ्यां परिदां करोति
नामयति न रुदति यत्र वयं वदामसि यत्र चाभिमृशा-
10 मसीति ' शिरस्त उदकुम्भं निदधात्यापः सुप्तेषु जाग्रत
रक्षांसि निरितो⁷⁾ नुद्ध्वमिति ' नैतासामपामुदकार्थं
कुर्वत्यथ यदि चिरं⁸⁾ न विज्ञायते⁹⁾ स्रजमेनां दर्शयेत्य-
रिमुक्तायां क्षिप्रमेवोपनिर्हरेद्यंदा¹⁰⁾ यदा सूतिकारोगः¹¹⁾

1) After °मित्य N ins. शोभयं --- धिरण्यमन्तर्धायतव --- मेधां ते देवः सविता
मेधां देवी सरस्वती मेधां ते अश्विना उभावाधत्तं पुष्करस्रजौ । वेदो वै पुत्रनामासि
स जीव शरदः शतमित्य

2) G *vadāhasya gepāmaham*; N वेदामृतस्य गोप्सहं; Pr *vedāmṛtasya
gopāham*. See SMB I. 5. 11: *vedāmṛtasyāham nāma*

3) Thus N Pr; G *pumim*

4) Thus Pr; G *vaśan°*; N हिंसी°

5) Thus N; G *ye°*

6) Thus G; N स्तनं प्रप्याथा°; see Āp. MB II.

13. 2; HG II. 4. 3.

7) G *nirṛto*; N निरिदो

8) G *cinan*; N--

9) Thus G; N विज्ञायेत

10) Thus N Bh; G *kṣipramenāndarśayed°*

11) G *sūtikarogasyadadakṣi°*; N सुकारोगस्या दक्षि°; Bh *sūtikāroge syāt*;
Pr *sūtakāroga syāt*

स्याद्दक्षिणस्य¹⁾ पदस्तप्तोदकेन पाष्णिं क्लेदयित्वा तदा तदा
 तं²⁾ देशमवमार्ष्टि यत्रास्या दुःखं भवति धनुर्मटची³⁾
 पुरुषस्य हस्तयोरेकशतं⁴⁾ शृणोरङ्ग⁵⁾ ते धापयितारस्वं⁶⁾
 रोगस्येशिषे त्वमु रोगस्य⁷⁾ सूतिकारोगभैषज्यमस्यमुष्या⁸⁾
 इति ' ॥ २५ ॥

5

उपनिर्हरन्ति सूतिकाग्निमौपासनमतिहरन्ति ' स एष
 उत्तपनार्थो भवति ' नास्मिन्किं चन कर्म क्रियते ' दशम्यां
 स्नातौ मातापुत्रौ ' शुच्यगारं कुर्वन्त्युपनिर्हरन्त्यौपासनं
 सूतिकाग्निमतिहरन्त्यन्तरागारे⁹⁾ ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्या-
 तानान्नाष्ट्रभृत इति कुर्वता आहुतीर्बुहोति धाता ददानु¹⁰⁾
 नो रयमित्यष्टौ ' दशम्यां पुत्रस्य नाम दधाति द्यक्षरं¹⁰⁾
 चतुरक्षरं वा घोषवदाद्यन्तरत्तस्यं दीर्घाभिनिष्ठानान्तं ' तद्धि
 प्रतिष्ठितमिति विज्ञायते ' पिता मातेत्यग्रे¹¹⁾ ऽभिव्याहरे-
 यातां¹²⁾ ' विज्ञायते मम नाम प्रथमं ज्ञातवेदः पिता माता
 च दधतुर्यदय इति ' द्वे¹³⁾ नामनी¹³⁾ कुर्याद्विज्ञायते च¹⁵⁾

1) Zie noot 11, pag. 26. 2) From *taṃ* unto *yatrāsyā* G very corrupt. 3) G *madajī*; N corr.; Bh *manthajī*; Pr *mādacī* 4) Thus N Pr; G °*etaraṃ* 5) Thus Pr; G *greṇor*°; N corr. 6) Thus N Pr; G °*tvā* 7) Thus N Pr; G *rogaṃ* 8) Thus G Bh; Pr *sūtakā*° 9) G *autakāgnim*°; N सूतकाग्नि°; Bh *sūtāgnim*° 10) Thus N; G *dvakṣuran* 11) Thus N; G *pitā mātyagre*; Bh *pitā mātā cāgre* 12) Thus Bh; G *bhivyāharetāṃ*; N भिव्याहरेयांतां 13) Thus N Bh; G *venāma*

तस्माद्धिनामा ब्राह्मणो ऽर्धुक इति 'नक्षत्रनाम द्वितीयं
स्यादन्यतरद्गुह्यं¹⁾ स्यादन्यतरैणैनामन्त्रयेरन्²⁾' ॥ २६ ॥

विप्रोष्य हरिणी दूर्वे आदाय गृहानुपोदेति गृहा
मा बिभीत मा वेपिठ्मूर्जं बिभ्रत एमसि । ऊर्जं बिभ्रद्वः³⁾
5 सुमनाः सुवर्चा⁴⁾ गृहानेमि मनसा मोदमानः ॥ येषां⁵⁾
प्रवसन्नध्येति⁶⁾ येषु सौमनसो⁷⁾ बहुः⁸⁾ । गृहानुपह्वया-
महे ते नो जानन्तु जानतः ॥ इमे गृहाः प्रति जीवि-
ष्वस्थुर्ऊर्जं बिभ्रतो जगतः सुशेवाः । एह⁹⁾ वत्सः¹⁰⁾
क्रन्दत्वा¹¹⁾ कुमार आ धेनवो बहुला नित्यवत्साः ॥
10 उपहृतं गोम्रश्चमुपहृता अजावयः¹²⁾ । अथो अन्नस्य की-
लाल उपहृतो गृहेषु मे ॥ ऊर्जं बिभ्रत एमस्यूर्जा वः
संसृजामि रमध्वं मा बिभीतनेति¹³⁾ 'तृणे प्रास्यति' शिवा
उपमितः प्रमितश्च सन्त्विति¹⁴⁾ द्वार्ये संमृशति 'क्षेमाय
वः शिवः शान्त्यै प्रपद्य इति प्रपद्यते¹⁵⁾ दक्षिणापूर्वा-

1) Thus Bh; G om. *anyataradguhyam*; N अन्यतर गुह्यं 2) Thus
N; G °*āmantrayīt*; Bh °*āmantrayīran* 3) G om. the visarga.
4) G *suvarccāḥ* |; N सुमेधा 5) Thus N; G *eṣām* 6) G *pavasana-*
narddhyemī; N प्रसन्नभ्येति 7) Thus N; G *saumanasaumanasau*
8) G *babhuḥ*; N बहुः 9) G Bh Pr *ehi*; N इति 10) Thus N Pr;
G Bh om. the visarga. 11) Thus G; N कं दत्त्वा; Pr *kandatvā*
12) Thus N Pr; G *ajivayah* 13) G *babhītetī*; Pr *bhītaneti*; N corr.;
see AV VII. 60. 1; Kauś. 89. 12. 14) Thus N Bh Pr; G *santīti*
15) Thus N; G om.

भ्यामनुवीक्षते¹⁾ ऽभयं वो²⁾ ऽस्त्वभयं²⁾ मे अस्त्विति'
 भार्या संगच्छमानामनुमन्त्रयते विश्वा उत तया वयमि-
 त्येतया 'पुत्रं संगच्छमानमनुमन्त्रयते ऽद्गादद्गात्संभवसीति
 द्वाभ्यामथैनं मूर्धस्त्रिरवज्जिघ्रेत्यशूनां वा द्विकारेणाभिजि-
 ग्रामि प्रजापतये³⁾ वा³⁾ द्विकारेणाभिजिग्रामि³⁾ प्रजाप-⁵⁾
 तिस्त आयुर्द्धातु स मे शतायुरेधि भूर्भुवः सुवरिति'
 सर्वेभ्यः प्राणेभ्यो जातासि सा जीव शरद्ः शतमिति
 इदितुरथैनं षष्ठे मास्यन्नं प्राशयति' तस्य स एव प्रा-
 शनकल्पो यो⁴⁾ मेधाजनन⁴⁾ एतावन्नाना⁴⁾ भूरित्यग्रे
 प्राशयति भुव इति द्वितीयं सुवरिति तृतीयम्' ॥ २७ ॥¹⁰⁾

अथास्य सांवत्सरिकस्य चौडं कुर्वन्ति यथर्षि यथोपज्ञं
 वा⁵⁾ 'विज्ञायते च⁵⁾ यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा वि-
 शिखा इवेति बद्धशिखा इवेत्यथान्नं⁶⁾ संस्कृत्य ब्राह्म-
 णान्भोजयित्वाशिषो वाचयित्वान्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय
 जयाभ्यातानात्राष्ट्रभृत इति दुत्वैता आहुतीर्जुहोति पूर्णा¹⁵⁾
 पश्चादिमं⁷⁾ मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो
 अग्ने त्वमग्ने अयास्यनभिशस्तीश्च यदस्य कर्मणो ऽत्यरीरिचं

1) Thus N Bh; G *anuvīkṣateta*; Pr *anuvīkṣeta* 2) N वीस्त्वभयं;
 Bh *vobhayam*; Pr *vo abhayam*; G om. 3) N om. 4) Thus
 Bh; G om. *yo* and *etāvannānā*; N om. यो मेधाजनन 5) G om.
 6) Thus N; G *arthānnaṃ* 7) G om. from *imam* unto *gurave*

प्रजापत इत्युत्तमां हुत्वा गुरवे वरं ददात्यपरेणाग्निं गो-
 मयपिण्डं सर्वबीजानीत्युपनियम्य सर्वबीजानामग्रं गोमय-
 पिण्डे न्युष्य शीतोष्णा¹⁾ अपः¹⁾ समानीय²⁾ ताभिरस्य
 दक्षिणं गोदानमुनत्थाप³⁾ उन्दत्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय
 ६ वर्चस इति 'त्रेण्या शलल्या विनीय त्रीणि दर्भपुञ्जीला-
 न्यूर्ध्वाग्राण्युपनियच्छत्योषधे⁴⁾ त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं
 द्विसीरिति लोहितायसं क्षुरं तिर्यञ्चं निधाय⁵⁾ प्रवपति
 यदृषीणां आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् । यद्देवानां
 आयुषं तन्मे अस्तु आयुषम् ॥ येन पूषा बृहस्पतेरग्ने-
 10 रिन्द्रस्य चायुषे ऽवपत्तेन ते वपाम्यसौ दीर्घायुत्वाय वर्चस
 इत्येवमेवोत्तरं गोदानं वापयते 'केशान्वापयित्वा गोमय-
 पिण्डे निद्धात्यथैनं गोमयपिण्डं गोष्ठ उदकान्त उडुम्बरमूले
 दर्भस्तम्बे वा निद्धात्यथैनं स्नातमलंकुर्वन्ति' ॥ २८ ॥
 इति भारद्वाजसूत्रे प्रथमः प्रश्नः ॥

15 श्रवणकर्म व्याख्यास्यामः 'श्रावण्यां पौर्णमास्यामुपक-
 ल्पयते ऽक्षतधानाश्चाक्षतसक्तंश्च⁶⁾ ज्ञात्यं चाञ्जनमस्तमित

1) N शीतोष्णा अपः ; G Bh *śītoṣṇāpas*

2) Thus G Pr; N समानाय

3) G Bh Pr °*unakty*°; N °मुनत्वा°

4) Thus G; N °ण्युपनिधाय ओषधे

5) Thus N Pr; G om.

6) Thus N; G °*dhānāścakṣatasajñamśca*;

Bh °*dhānāścakṣatantyaajñamśca*

आदित्ये ऽन्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानान्नाद्रभृत
 इति द्रुवाक्षतधानानां¹⁾ चाक्षतसक्तूनां¹⁾ च समवद्राया-
 भिघार्य जुहोत्याग्नेयाय पाण्डराय पार्थिवानामधिपतये
 स्वाहेति प्रथमामाहुतिं जुहोति 'श्वेताय वायव्यायान्तरि-
 क्षाणामधिपतये स्वाहेति द्वितीयामभिभुवे सूर्याय दिव्या-⁵
 नामधिपतये स्वाहेति तृतीयामुपनिष्क्रम्य स्थण्डिल²⁾
 एवैता आहुतीर्जुहोत्यपि वा समीची नामासि प्राची³⁾
 दिगिति³⁾ सर्पाहुतीः⁴⁾ 'प्राशनार्था⁵⁾ धाना उपकल्प्या-
 क्षतधानाश्चाक्षतसक्तूश्च⁶⁾ ज्ञात्यं चाक्षनं स्थण्डिले न्युष्या-
 भिमन्त्रयते नमो अस्तु सर्पेभ्य इति तिसृभिस्तंतो यावत्तं¹⁰
 देशं कामयत⁷⁾ इमं⁷⁾ सर्पा नागच्छेयुरिति तं संततयो-
 दधारयानुपरिषिञ्चत्यप⁸⁾ श्वेत पदा जह्नि पूर्वेण चापरेण
 च । सप्त च मानवैरिमास्तिस्त्रश्च राजबन्धवैः⁹⁾ ॥ न वै
 श्वेतस्याध्याचारे¹⁰⁾ ऽहिर्ददंश कां¹¹⁾ चन । श्वेताय वैद-

1) Thus N; G °dhānāncakṣatasamjñān 2) G N Bh sthaṇḍilam;
 but see introd. 3) G prācīdagiti; N प्राचीरिति. See TS V. 5. 10. 1.
 4) Thus Bh; G sarvā āhutih; N सर्पति 5) G prāśanārtthan; N
 प्राशनाया; Bh prāśadhanārtthā 6) G utkalpyākṣatadhāścakṣatasam-
 jñāśca; N very corr.; Bh upakalpya 7) G B kāmāyate imam; N
 कामयतेमुं 8) G santatodadhārayā°; N °धारयोपनिषिञ्च° 9) G
 lājābandhavaiḥ; N प्राकबंधवै; see HG II. 16. 8. 10) G °ārddha-
 maddhyācāre; N °स्याचारे 11) Thus G N; see, however, HG II.
 16. 8; PG II. 14. 5.

व्याय नम इति 'तत एता धाना असमेत्यावगिरन्ति
यावन्तो हविरुच्छिष्टाशा भवन्ति 'तत एतांश्चतुरो¹⁾ मा-
सान्सर्पेभ्यो बलिं हरन्ति 'सक्तून्वैवमर्थान्कुर्वन्त्यपि वा
यद्यदन्नं क्रियते तस्य तस्य ' ॥ १ ॥

- 5 तत आग्रहायणां पौर्णमास्यामेवमेवैतत्कर्म क्रियते '
यदन्यद्धानाप्राशनात्परिषेचनादिति सर्वं तत्क्रियत 'आ-
ग्नेयेन स्थालीपाकेन पर्वसु यजते 'तस्य पुरस्तात्स्विष्टकृत
एता आहुतीर्जुहोतीडायाः पदं घृतवच्चराचरं ज्ञातवेदो
हविरिदं जुषस्व । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां
10 सप्तानामिह रन्तिरस्तु पुथ्यै स्वाहा ॥ यां देवाः प्रतिन-
न्दन्ति रात्रिं धेनुमिवायतीम् । संवत्सरस्य या पत्नी सा
नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ पौर्णमासी²⁾ पूरयन्त्याया-
त्यपरापरम्³⁾ । अर्धमासान्विभजन्ती सा नः पूर्णाभिरक्षतु
स्वाहा ॥ शिवा पशुभ्यो⁴⁾ दारेभ्यः शिवा नक्तं शिवा
15 दिवा । संवत्सरं⁵⁾ कल्पयन्ती सा नः कामडुघा भव-
त्स्वाहा⁶⁾ ॥ पूर्णा पश्चात्त्रमग्ने अयासि प्रजापत इति
तिस्रस्ततः⁷⁾ सौविष्टकृतं जुहोत्यग्ने स्विष्टकृते स्वाहेत्यथ

1) Thus Bh; G N एताश्चतुरो 2) Thus Bh; G *pūrṇamāsi*; N पौर्णमासी
3) G *pūrayimtyā ety°*; N Bh *pūrayantyaēty°* 4) Thus N Bh; G
patibhyo 5) G *vatsara*; N संवत्सरस्य 6) Thus G; N भव स्वाहा
7) G om. *tatah*; N चतस्रः ततः

हेमन्तप्रत्यवरोहणां ' यत्र प्रत्यवरोह्यन्भवति¹⁾ तदुपति-
ष्ठते²⁾ प्रति क्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्र³⁾ प्रत्यश्वेषु प्रति
तिष्ठामि गोषु । प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्ये⁴⁾ ॥
स्योना पृथिवि नो⁵⁾ भवानृक्षरा निवेशनी⁶⁾ । यच्छा
नः⁷⁾ शर्म सप्रथा इति ' ॥ २ ॥

5

शालाकर्म व्याख्यास्यामः ' शालां कारयिष्यमाण⁸⁾
आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य
परिलिख्येद्द्वैव⁹⁾ ध्रुवां⁹⁾ निमिनोमि⁹⁾ शालां क्षेमे तिष्ठतु
घृतमुक्षमाणा । तां त्वा¹⁰⁾ शाले¹⁰⁾ सर्ववीराः सुवीरा
अरिष्टवीरा अनुसंचरेमेति दक्षिणां द्वारस्थूणामुच्छ्रयती-
द्वैव ध्रुवा¹¹⁾ प्रतितिष्ठ शाले ऽश्ववती गोमती¹¹⁾ सूनृ-
तावती । ऊर्जस्वती पयस्वती घृतवत्युच्छ्रयस्व¹²⁾ महते
सौभगायेत्युत्तरामां¹³⁾ त्वा कुमारस्तरुणा आ वत्सो जग-
ता¹⁴⁾ सह । आ त्वा परिस्रुतः¹⁵⁾ कुम्भ आ दध्नः कल-

10

1) Thus G; N प्रत्यवरोहा न भवन्ति; Bh *pratyavarohayisyān bhavati*
2) G Bh °*upadiṣṭhate*; N °*पभिनिमन्ते* 3) Thus N Bh; G *riṣṭe*
4) G *bhavyo*; N हव्ये 5) G om. 6) G *niveśāṣani*; N निवेशिनी
7) G om. the visarga 8) Thus Bh; G *kārīṣyamāṇa*; N कारयिष्यमासा
9) G *parilikhya ihavāminomi*; N परिलिख्य ध्रुवां निमिममि 10) Thus
N; G *cāśāle* 11) G om. 12) G om. *ghṛtavaty*; N *त्युक्षयस्व*; but
see AV. III. 12. 2. 13) Thus N; G °*uttareṇamā* 14) Thus N;
G *gajagatā* 15) G N *parisṛtaḥ*; see MG II. 41. 12; AG II. 8. 16;
PG III. 4. 4. Āp. MB II. 15. 4.

शीर्यन्निति ¹⁾ संमिते ²⁾ अभिमृशत्येवमेव स्थूणाराजावु-
 च्छयत्येवमभिमृशत्येतेन ³⁾ स्थूणावधिरोह वंशोग्रो ⁴⁾ वि-
 राजन्नपसेध ⁵⁾ शत्रून् । अथास्मभ्यं सर्ववीरां रयिं दा इति
 पृष्ठवंशमधिरोपयति 'मानस्य ⁶⁾ पत्नि ⁶⁾ शरणा ⁶⁾ स्योना
⁵⁾ देवेभिर्विमितास्यग्रे । तृणां वसाना ⁷⁾ सुमना ⁷⁾ असस्त्वं ⁸⁾
 शं न ⁹⁾ हृदि ⁹⁾ द्विपदे शं चतुष्पद ¹⁰⁾ इति ¹⁰⁾ ह्यनाम-
 भिमृशति ¹¹⁾ ' ॥ ३ ॥

अगारप्रवेशं ¹²⁾ व्याख्यास्याम 'आपूर्यमाणपक्षे ¹³⁾ पुण्ये
 नक्षत्रे उत्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय जयाभ्यातानात्राष्ट्रभृत
¹⁰⁾ इति कुर्वता आहुतीर्जुहोति वास्तोष्पत इति द्वे ' वा-
 स्तोष्पते प्रतरणो न ⁹⁾ हृदि ⁹⁾ गयस्फानो ¹⁴⁾ गोभिर-
 श्वेभिरिन्दो ¹⁵⁾ । अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति
 नो जुषस्व स्वाहा ॥ परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां यस्ते
 स्व इतरो देवयानात् । वास्तोष्पते शृणवते ते ब्रवीमि

1) G *kalariyanniti*; N कलशीर्यमिति

2) Thus N; G *sajyate*

3) Thus Bh; G N °*etena*

4) Thus G; N वंशोर्ध्वो . See HG I. 27. 7;

Āp. MB II. 15. 5.

5) Thus N; G °*apasetha*

6) Thus AV III.

12. 5; G *mānasvapatnaśśarāṇārththe*; N मा नः सपत्नः प्ररणा; Bh *mānas-*
sapattaśśareṇā

7) Thus N; G *vasanāssuno*

8) G *adhastvaṃ*; N

असं; see AV III. 12. 5

9) G *nayedhi*

10) Thus emended. G N

catuṣpade

11) G *chśantābhi*°; N उक्त्मानामभि°

12) G *akāra*°

13) G om. from *māṇapakṣe* unto *āhutir*° I. 10

14) Thus N; G

gayasthāno

15) G N °*indro*; see RV VII. 54. 2; HG I. 28. 1 etc.

मा नः प्रजां रीरिषो मोत¹⁾ विरान्स्वाहेति ' भूमिमभि-
मृशति प्रति क्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्र इति द्वाभ्यामिदं
श्रेयो ऽवसानं²⁾ यदागां स्योने³⁾ मे द्यावापृथिवी अभू-
ताम् । अनमोवाः प्रदिशः सन्तु मक्ष्यं गोमद्वनवदश्वव-
द्वर्जस्वत्सुवीरवदिति⁴⁾ चैतयादृतं वास आच्छाद्य तद्वास्तु⁵⁾
परिमापयेदृतं⁵⁾ वृणीष्व माचार्यं⁶⁾ मा नो हिंसीः कदा-
चन ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी⁷⁾ । यच्छा-
नः शर्म सप्रथा इत्युदायुषा स्वायुषेत्युपोत्थायोपसमूक्ष्य
ब्राह्मणानन्नेन परिवेषयेत् ' ॥ ४ ॥

तत्पूर्वं वास्तुशमनमथान्यच्छरणे कृत उडुम्बरपला-¹⁰⁾
शानि⁸⁾ समुषिराणि⁹⁾ यवैः सह गोमयं शाडुलं¹⁰⁾
रासभं¹¹⁾ मधु चैवात्र¹²⁾ सप्तमं तैरगारं वास्तु च परि-
प्रोक्षेत्पूर्णा उदधिर्भवति प्रज्वलितो¹³⁾ ऽग्निर्भवति¹³⁾ ' ब्रा-
ह्मणामग्रे प्रवेशयति¹⁴⁾ ' ब्राह्मणमाह प्रविशानीति ' प्रवि-

- 1) Thus N; G om. *mo* 2) Thus N; G *vasanam* 3) Thus N;
G *syona* 4) G °*jasva asuvīrāditi*; N °*जस्वत्सुवीरवदिति* 5) Thus
Bh; G °*rhta*; N °*दृतं* 6) G *māmabāryya*; माचार्यं; Bh *māvā*
7) Thus G; N निवेशिनी 8) Thus N Bh; G *audumbara*° 9) Thus
G Bh; N समिराणि 10) Thus G B; N -- चलं 11) Thus G; N
रासभं; Bh *rasābham* 12) Thus G Bh; N चैव तु 13) Thus G
Bh; N प्रज्वलितानि° 14) Thus Bh; G *praveśati*; N om.

शतु भवानायुषा¹⁾ वर्चसा²⁾ श्रियावृत³⁾ इति ब्राह्मणा-
 नुमतः प्रविशति भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये श्रियं प्रपद्ये
 श्रीर्मा प्रविशत्विति⁴⁾ ' ब्राह्मणमनु⁵⁾ प्रविश्य जयाभ्याता-
 नात्राष्ट्रभृत इति हुवाग्निं देवानां मह्यत्यग्निर्देवानामधि-
 5 पतिः पुरीषो⁶⁾ हव्यवाहनः⁷⁾ । तं त्वैमि⁸⁾ शरणं देव
 सपुत्रः⁹⁾ सह ज्ञातिभिः स्वाहा ॥ सदासभार्यः सामात्यः
 सायामग्रये स्वाहेत्यग्निं मह्यित्वाथ राजानमीडते¹⁰⁾ तद्वत्तं
 वै बलं राज्ये तत्पूर्तमिह¹¹⁾ जीवते । हिरण्यवर्णं हर्यक्ष
 अर्थं मह्यं साधय स्वाहा ॥ कुबेराय¹²⁾ स्वाहा¹²⁾ महा-
 10 राजाय स्वाहा वैश्रवणाय स्वाहेति ' राजानं मह्यित्वाथेन्द्रं
 देवानां मह्यति त्रातारमिन्द्रमिन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नि-
 तीन्द्रं मह्यित्वा विश्वान्देवान्मह्यति विश्वे देवा विश्वे¹³⁾
 देवा¹³⁾ इति द्वाभ्यां¹²⁾ ' विश्वान्देवान्मह्यित्वा ॥ ५ ॥

अथ पञ्चैध्मानभ्याधाय¹⁴⁾ जुहोति मेधां मनसि जुहोमि
 15 स्वाहा ॥ मनो मेधायां जुहोमि स्वाहा ॥ श्रद्धां तपसि

1) Thus N; G °āyusmān; N ins. तेजसा 2) N ins. यज्ञसा 3) Thus
 G; N श्रिया वृत 4) G viśatviti; N प्रविशानि 5) G brāhmaṇā-
 numataḥ; N ब्रह्मणानु 6) Thus emended; G puñjīṣṭho; N पुरिषो
 7) Thus N; G hajanah 8) Thus emended; G tannaumi; N तं त्वैमि
 9) G svaputras; N सूस्वदा 10) Thus N Bh; G rājadhānīm°
 11) Thus N; G tvaddattam° 12) G om. 13) N om. 14) Thus
 Bh; G pañcorddhān°; N पञ्चैध्मान°

जुहोमि स्वाहा ॥ तपः श्रद्धायां जुहोमि स्वाहा ॥
 मृत्योर्मुखं विदधामि स्वाहा ॥ ये देवाः पुरःसदो ऽग्नि-
 नेत्रा ¹⁾ रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नो ऽवन्तु तेभ्यो ²⁾
 नमस्तेभ्यः स्वाहा ³⁾ ॥ शान्तमिदमवसानं ⁴⁾ प्रपद्ये ⁵⁾ स्वा-
 हा ॥ ये देवा दक्षिणसदो ⁶⁾ ये देवाः पश्चात्सदो ये देवा ⁵⁾
 उत्तरसदो ये देवा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते ⁷⁾
 नः पान्तु ते नो ऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहा ⁸⁾ ॥
 शान्तमिदमवसानं प्रपद्ये स्वाहा ॥ पूर्णा पश्चादिमं मे
 वरुण तत्रा यामि त्वं नो अग्ने स ⁸⁾ त्वं ⁸⁾ नो ⁸⁾ अग्ने ⁸⁾
 त्वमग्ने अयास्ययाश्चाग्नि ऽस्यनभिः शस्तीश्च यदस्य कर्मणो ¹⁰⁾
 ऽत्यरीरिचं प्रजापत इत्युत्तमां हुत्वा ब्राह्मणानन्नेन परि-
 वेषयेद्यद्वास्तु गर्हितं यत्र वान्यः ⁹⁾ परिभवेत्तत्रापि सुख-
 मासीत् शमयन्वास्त्वृतावृतावेतद्वैम्यस्य ¹⁰⁾ वचनमसितस्य
 तुरङ्गस्य च मुनेः काव्यस्य दाल्भ्यस्य ' नैतद्विद्वान्पराभ-
 वेत् ¹¹⁾ ' ॥ ६ ॥

15

1) Thus N Bh; G *gnenetrī* 2) Thus N; G तेजो 3) G N om.;
 see TS I. 8. 7. 1, 2. 4) Thus N; G *śāntim*° 5) Thus N; G Bh
pratipadye 6) G ins. *yamanetrā* 7) G om. from *rakṣohanās*°
 unto *uttamām* l. 11 8) N om. 9) Thus N Bh; G *cānnyah* 10) G
°vāstu nastvatāvutātāvetachśaumya; N शमयन्ना स्मृतावेत°; Bh *vr̥tāvṛtau*...
etaddhaumyasya 11) N *°vidvānna*°; if we insert भवेत् after गर्हितं
 (l. 12) and cancel च (l. 14), the last passage is metrical (śloka).

श्वग्रहप्रायश्चित्तं ' श्वोपस्पृष्टे ¹⁾ तद्यज्ञोपवीतं कृत्वाप
 आचम्यानाप्रतिन शरविणानुस्रोतसमुद्रकमाहृत्याथ सभा-
 यां ²⁾ मध्ये ऽधिदेवनमुद्धृत्यावोद्ध्यात्तान्युष्यान्नेषु हिरण्यं
 निधायोपरिष्ठात्सभायां व्यूह्य तृणानि तेन कुमारमन्व-
⁵ वद्धृत्यान्नेषूत्तानं ³⁾ निपात्य ⁴⁾ दद्या लवणोदकमिश्रेणा-
 भ्युक्ष्य जपत्याघ्नन्ति कंसं दक्षिणतः ' कुर्कुरः ⁵⁾ सुकुर्कुरः ⁵⁾
 कुर्कुरो ⁵⁾ बालबन्धनः ⁶⁾ । उपरिष्ठाद्यदेजाय तृतीयस्या-
 मितो दिवि ॥ श्रीलब ⁷⁾ इत्तमुपाह्वयायाजीच्छामः ⁸⁾
 शबलः । अधोराम उलुम्बलः सारमेयो ह धावति
¹⁰ समुद्रमिव ⁹⁾ चाकशत् ¹⁰⁾ ॥ बिभ्रन्निष्कं ¹⁰⁾ च रुकं च शुना-
 मग्रं ¹¹⁾ सुवीरिणः ¹²⁾ । सुवीरिण ¹³⁾ सृज सृजैकव्रात्य ¹⁴⁾
 शुनक ¹⁴⁾ सृज हत् ॥ तत्सत्यं यत्त्वेन्द्रो ऽब्रवीद्वा स्या-
 शयस्वेति ¹⁵⁾ तास्वं ¹⁶⁾ स्याशयिवागच्छस्तं ¹⁷⁾ त्वाब्रवीद्-
 विद्वा ¹⁷⁾ इत्यविदं ¹⁷⁾ हीति ¹⁸⁾ वरं वृणीष्वेति कुमा-

1) Thus N; Bh *śvā upaspr̥ṣṭe*; G *śvo bhūte* 2) Thus Bh; N समायां;
 G *samādhāya* 3) Thus N Bh; G *°kṣeṣūkta* 4) G om. 5) Thus
 G; N कुक्कुर स कुक्कुरो; Bh *kṛkuras sukr̥kura* 6) G *vālaban-*
dhanah; N वात्येबंधना 7) Thus Bh; G *aulasa* 8) G *uttam upāhvaya-*
tāthājjirchśyāmas; N - त्तमुपाह्वय वाक्तीभ्यां; see HG II. 7. 2; Āp. MB II. 16. 2
 9) Thus N; G *samudra iva* 10) G *cākāśacibhranniṣkan*; N *°विभुर्नि°*
 11) Thus N; G *śvanām°* 12) G om.; N च वीरिणः 13) G *suvi-*
rana; N सुवीरिण 14) G *°vrātyaścanaka*; N सृजैक चात्म शुनक
 15) G *spāyaśasveti*; N स्मायन्नोति 16) G *tāmstvam*; N तांतं 17) G
°avidahāyity°; N *°गहः* । ततं ज्ञातवीर विदक्षांश्च इत्य° 18) G *iti*; N ज्ञोति

रमेवाहं वरं वृण इत्यब्रवीः ॥ निगृह्य बालू प्लवसे¹⁾
 घामिव²⁾ चाकशत् ॥ विघ्ननिष्कं च रुकं च शुनामयं
 सुबीरिणः³⁾ । सुबीरिण⁴⁾ सृज सृजैकत्रात्य शुनक सृज
 हत् ॥ तत्सत्यं यत्ते सरमा माता लोहितः पिता ।
 अमी ये⁵⁾ के⁵⁾ सरस्यका अवधावति तृतीयस्यामितो⁵⁾
 दिवि ॥ तेकश्च ससरमतण्डुलः कुलश्च विकुलश्चार्जुनश्च
 लोहितश्च⁶⁾ । उत्सृजेमं⁶⁾ शुचीमनस्वं पिशङ्गलोहितः⁷⁾ ॥
 डुला ह नाम वो माता मण्डाकको⁸⁾ ह वः पिता ।
 हृदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ सं
 तन्ना हन्ति चक्री वो⁹⁾ न सीसरीदत् । हृदपेहि सीस-¹⁰⁾
 रम¹⁰⁾ सारमेय¹⁰⁾ नमस्ते अस्तु सीसर ॥ समश्चा¹¹⁾
 वृषणः पदो न सीसरीदत् । श्वानमिच्छादन्न पुरुषं¹²⁾
 हृदिति ' त्रिः प्रातर्मध्यंदिने सायमगदो द्वैव¹³⁾ भवती-
 त्याह¹³⁾ ' ततः कुर्याद्यदि नागदः¹⁴⁾ स्यात् ' ॥ ७ ॥

श्रूलगवं व्याख्यास्याम ' आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे¹⁵⁾

1) G svavase; N प्लवसे 2) G jyām°; N corr. 3) G subīraṇah; N
 सुबीरिणः 4) G subīraṇa; N सुबीरिण 5) Thus G; N एके
 6) G °taścotvajemaṃ; N °तश्रोत्सृजेमं 7) Thus G; N °रोहितः 8) G
 kaṇḍākako; N मथाक्तको 9) Thus N; G vera 10) N सीसरस°;
 G sisārameya 11) Thus N; G samaśca 12) G gata; N परिषिञ्च;
 see Āp. MB II. 16. 11. 13) Thus N Bh; G vetyāha 14) Thus
 N Bh; G vānadata

पयसि स्थालीपाकं श्रपयित्वा प्राचीं वोदीचीं वा दिश-
मुपनिष्क्रम्य स्थण्डिलं कल्पयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरि-
स्तीर्यापरेणाग्निं द्वे कुटी कृत्वा शूलगवमावाहयत्या त्वा
वहन्तु हरयः सुचेतसः¹⁾ श्वेतैरश्वैः सह केतुमद्भिः ।
5 वाताजिरैर्मम हव्याय शर्वामिति ' दक्षिणस्यां शूलगव-
मुत्तरस्यां मीढुषीं मध्ये जयन्तं ' यथोढमुदकानि प्रदाय
त्रीनोदनानुद्धृत्य यथोढमेवोपस्पर्शयत्युपस्पृशतु²⁾ मीढ्वा-
न्मीढुषे स्वाहोपस्पृशतु मीढुषी मीढुष्यै स्वाहा जयन्तो-
पस्पृश जयन्ताय स्वाहेति ' शूलगवस्याग्निमभ्युदाहृत्य
10 जुहोति भवाय देवाय स्वाहा शर्वाय देवाय स्वाहेशा-
नाय देवाय स्वाहोग्राय देवाय स्वाहा भीमाय देवाय
स्वाहा रुद्राय देवाय स्वाहा पशुपतये देवाय³⁾ स्वाहा
महते देवाय स्वाहेति' ॥ ८ ॥

पत्न्योदनस्य पत्नीभ्यो जुहोति भवस्य देवस्य पत्न्यै
15 स्वाहा शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहेशानस्य देवस्य पत्न्यै
स्वाहोग्रस्य³⁾ देवस्य³⁾ पत्न्यै³⁾ स्वाहा भीमस्य देवस्य
पत्न्यै स्वाहा रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा पशुपतेर्देवस्य

1) G *suketubhi*; N श्वसचेतसः; see MS II. 9. 1; HG II. 8. 2; Āp. MB
II. 18. 10.

2) G °*vopaspr̥sannupaspr̥satu*; N °वोपस्वृशति उपस्वृशति ;

Bh *upaspar̥sayitvā*

3) G om.

पत्न्यै स्वाहा महतो देवस्य पत्न्यै स्वाहेति ' जयन्ताय
 स्वाहेति मध्यमस्य जुहोति ' सर्वेषामोदनानां सकृत्सकृ-
 त्समवदायाभिधार्य जुहोत्यग्रे स्विष्टकृते स्वाहेत्यथोपति-
 ष्ठते स्वस्ति नः पूर्णामुखः परिक्रामत्वित्यथातः पर्णवि-
 हारो ' गृहपोपस्पृश गृहपाय स्वाहा गृहप्युपस्पृश गृह्यै ५
 स्वाहा जयन्तोपस्पृश जयन्ताय स्वाहेति षट् पलाशा-
 न्यथापराणि घोषिण उपस्पृशत घोषिभ्यः स्वाहा श्वासिन
 उपस्पृशत श्वाभिभ्यः स्वाहा विचिन्वन्त उपस्पृशत वि-
 चिन्वद्भ्यः स्वाहा प्रचिन्वन्त उपस्पृशत प्रचिन्वद्भ्यः स्वाहा
 समञ्चन्त उपस्पृशत समञ्चद्भ्यः स्वाहेति दशाथापराणि 10
 देवसेना उपस्पृशत देवसेनाभ्यः स्वाहेति दशैवाथापराणि
 या आख्याता देवसेना याश्चानाख्याताश्च ता उपस्पृशत
 ताभ्यः स्वाहेति दशैव ' ॥ १ ॥

अथापराणि द्वारपोपस्पृश द्वारपाय स्वाहा द्वारप्युप-
 स्पृश द्वार्यै स्वाहेति चत्वार्यथ पर्णपुष्टं 1) कृत्वा तस्मि- 15
 न्नपस्तीर्णाभिधारितमोदनपिण्डं समवदाय 2) परोगोष्ठे 2)
 वृक्ष आसज्जति निषङ्गिण उपस्पृशत निषङ्गिभ्यः 3) स्वा-

1) G *parṅkupuṣṭam*; N वर्णयुगं; Bh *parṅapūgam*

2) Thus N; G °*dāyāpare goṣṭhe*; Bh *aparagoṣṭhe*

3) G *niṣṅgibhya*; N निषङ्गिणै

हेत्यथोपतिष्ठते नमो निषङ्गिण¹⁾ इषुधिमत²⁾ इत्यंप्रती-
 क्षमेत्याथान्वासारिभ्यो जुहोत्यन्वासारिण उपस्पृशतान्वा-
 सारिभ्यः³⁾ स्वाहेति द्वे पलाशे 'अथोपतिष्ठते⁴⁾ नमस्ते
 रुद्र मन्यव इत्येतैरेकादशभिरनुवाकैः प्रथमोत्तमाभ्यां
 5 वाभित एतमग्निं⁵⁾ गा⁵⁾ स्थापयति⁵⁾ यथा धूममाजिघ्रेयु-
 रित्याज्यशेषमोदनशेषमुदकुम्भशेषमित्येकधा समवनीयो-
 डुम्बरशाखया प्रदक्षिणं²⁾ गास्त्रिः⁶⁾ प्रोक्षति शिवं गोभ्यः
 शिवं गोपतय इत्यृषभस्य पृष्ठे शेषं निनयत्येतं युवा-
 नमित्येताभिः पञ्चभिरथातः क्षेत्रपत्यस्य⁷⁾ ' गवां मार्गे
 10 ऽनग्रौ⁸⁾ क्षेत्रस्य पतिं यजते क्षेत्रस्य पतये स्वाहेति
 चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेषु ' तं तथावाहयति⁹⁾ यथा
 शूलगवं ' तूर्णं यजते ' पाको देव ' उपतिष्ठते क्षेत्रस्य
 पतिना वयमिति द्वाभ्यामथैनं क्षेत्रपत्यं¹⁰⁾ ये¹¹⁾ सना-
 भयो¹¹⁾ भवन्ति ते प्राश्नन्ति¹²⁾ यथा वैषां कुलधर्मो
 15 भवति ' ॥ १० ॥

अमावास्यायामपराह्णे मासिश्राद्धमपरपक्षस्य¹³⁾ वायु-

1) Thus N Bh; G *niṣihina*

2) G om.

3) G om. the visarga

4) Thus Bh; G N corr.

5) Thus G Bh; N °ग्निमास्यापयन्ति

6) G om. *gās*

7) Thus Bh; G N *kṣetra*°

8) G Bh *nāgnau*

9) Thus N Bh; G *tantavānnayati*

10) Thus Bh; G N *kṣetra*°

11) G *esanābhayo*; N सेनादयो

12) Thus Bh; G *prāśna*; N प्राश्नन्ति

13) Thus N Bh; G °*pakṣasu*

द्वहःसु' पितृभ्यो ऽन्नं संस्कृत्य प्राचीनावीतं कृत्वाग्निमु-
 पसमाधाय दक्षिणाप्रागग्रैर्दक्षैरग्निं परिस्तीर्य दक्षिणपूर्व-
 मवान्तरदेशमभिमुखः¹⁾ पितृनावाहयत्यायात पितरः सो-
 म्या गम्भीरैः पथिभिः पूर्वैः । प्रजामस्मभ्यं ददतो रयिं
 च दीर्घायुवं च शतशरदं च ॥ आयात पितामहाः प्रपि-⁵
 तामहाश्चानुगैः सह²⁾ । असुंगमाः²⁾ सत्ययुजो ऽवृकासः ।
 आ नो ह्वं पितरो ऽद्यागमन्तु । एह गच्छन्तु पितरो
 हविषे अत्तवा³⁾ इत्येतामेव दिशमभ्यपः⁴⁾ प्रसिञ्चत्यापो
 देवीः प्रक्षिणुतेमं यज्ञं पितरो नो जुषन्तां⁵⁾ मासीनामू-
 र्जमुत⁵⁾ ये भजन्ते ते नो रयिं सर्ववीरां नियच्छन्त्विति'¹⁰
 परिषिच्य जुहोति याः प्राचीः संभवत्याप उत्तरतश्च याः ।
 अद्भिर्विश्वस्य भुवनस्य धर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे ऽमुष्मै
 स्वाहा ॥ अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या । दिवा
 दिग्भिरन्ताभिर्वृत्तिभिरन्तरन्यं⁶⁾ पितामहाद्दधे ऽमुष्मै स्वा-
 हा ॥ अन्तर्दधे ऋतुभिरहोरात्रैः⁷⁾ ससंधिकैः⁷⁾ । अर्धमासैश्च¹⁵
 मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहाद्दधे ऽमुष्मै स्वाहा ॥ यद्वः

1) G *dakṣiṇam*°

2) Thus Pr; G *sahāyumuṅgamās*; N सहारङ्गमात्

3) Thus G; N अभव; Pr *attave*

4) G °*āpa*; N °भ्यापः

5) G N

Pr *juṣantāmāsīnām*°

6) G om. *ūtibhir*

7) Thus G; N °सुसंधिभिः ;

Pr °*rātraīśca sandhigaiḥ*

क्रव्यादङ्गमदह्लोकानयं¹⁾ प्रणयज्ञातवेदाः । तद्वो अहं
पुनरावेशयाम्यरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः²⁾ स्वधा
नमः पितृभ्यः³⁾ स्वाहेति' ॥ ११ ॥

अथान्नस्य जुहोत्यग्नये पितृमते स्वाहा सोमाय पितृमते
5 स्वाहा यमायाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा स्वधा नमः
पितृभ्यः स्वाहाग्नये कव्यवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः
पितृभ्यः³⁾ स्वाहेति' परिषिच्य दक्षिणतो दर्भमुष्टिं निधाय
तस्मिन्दक्षिणापवर्गास्त्रीनुदकाञ्जलीनुपनिनयत्यसाववने-
निद्वेति⁴⁾ पितरमसाववनेनिद्वेति⁵⁾ पितामहमसाव-
10 वनेनिद्वेति⁶⁾ प्रपितामहमत्रैव⁷⁾ नामादिशमवाचीनपा-
णिस्तस्मिन्दक्षिणापवर्गास्त्रीन्यिण्डान्निदधात्येतत्ते ततासौ
मधुमदन्नं सरस्वतो यावानग्निश्च पृथिवी च तावत्यस्य
मात्रा तावतीं त एतां मात्रां भूतां ददामि यथाग्निरक्षितो
ऽनुपदस्त एवं मद्दं पित्रे⁸⁾ ऽक्षितो ऽनुपदस्तः²⁾ स्वधा
15 भवतां त्वं स्वधामक्षितं तैः सहोपजीव यांश्च⁹⁾ त्वमत्रा-
न्वसि⁹⁾ ये च त्वामनु ॥ एतत्ते¹⁰⁾ पितामहासौ मधुमदन्नं

1) Thus Pr; G °adamgāllokānnayan; N °दह्लोकानयन् 2) G Pr
om. the visarga 3) G om. the visarga. 4) Thus N; G °anim-
kṣveti; Bh °avanimkṣveti; Pr avaneniyumkṣva 5) Thus N; G °anikṣ-
veti; Pr avaneniyumkṣva 6) Thus N; G °avanimkṣveti; Pr avane-
niyuṅkṣva 7) N om. from प्रपितामहम् unto स्वधामक्षितं l. 15
8) Thus Pr; G pitrai 9) Thus G N; Pr yāṃścātramatvānvasi
10) N om. from एतत्ते unto अत्र पितरो p. 45 l. 11, inserting इति before अत्र

सरस्वतो यावान्वायुश्चान्तरिक्षं च तावत्यस्य मात्रा ता-
वतीं त एतां मात्रां भूतां ददामि यथा वायुरक्षितो
ऽनुपदस्त एवं मक्ष्यं पितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तः¹⁾ स्वधा
भवतां त्वं स्वधामक्षितं तैः सहोपजीव यांश्च त्वमत्रान्वसि
ये च त्वामनु ॥ १२ ॥

5

एतत्ते प्रपितामहासौ मधुमदन्नं सरस्वतो यावानादि-
त्यश्च द्यौश्च तावत्यस्य मात्रा तावतीं त एतां मात्रां
भूतां ददामि यथादित्यो ऽक्षितो ऽनुपदस्त एवं मक्ष्यं
प्रपितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तः¹⁾ स्वधा भवतां त्वं स्वधा-
मक्षितं तैः सहोपजीव यांश्च त्वमत्रान्वसि ये च त्वामनु ॥ 10
अत्र²⁾ पितरो²⁾ यथाभागं मन्ध्वमित्युक्त्वा पराडावर्तत'
ओष्मणो³⁾ व्यावृत्त उपास्ते' व्यावृत्त ऊष्मण्यभिपर्यावर्तते
ऽव्यावृत्ते वांमीमदत्त पितरः सोम्या⁴⁾ इत्यभिपर्यावृत्य⁵⁾
नमस्कारैरूपतिष्ठते नमो वः पितरो रसायेति प्रतिप-
द्याहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्यन्तेनाद्भिः पात्रं प्रक्षाल्य 15
पूरयित्वा⁶⁾ प्रसव्यं⁶⁾ त्रिः परिषिञ्चति पुत्रान्यौत्रानभित-
र्पयन्तीरापो भधुमतीरिमाः । स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना

1) G Pr om. the visarga

2) Thus N Pr; G tato

3) Thus

N; G Pr ūṣmano

4) Thus G; Bh saumyā; Pr saumyāsaḥ

5) Thus

Bh Pr; G iti paryābhrtyā; N इत्यभिमन्त्र्यावृत्य

6) Thus N Bh; G

*tvāpasavyam; Pr aprasavyam

आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु ॥ ऊर्जं वहन्तीः¹⁾ क्षीरमुदकं
 घृतं पयः कीलालं परिस्रुतं नदीरिमा उदन्वतीर्वितस्वि-
 नीः²⁾ सुतीर्थ्या³⁾ अमुष्मिन्लोक उप वः क्षरन्तु । ऊर्जस्व-
 तीः पयस्वतीर्मधुना घृतेन स्वधा स्थ तर्पयत मे पितृ-
⁵ नित्यंप्रतीक्षमेत्य ॥ १३ ॥

अथान्नमभिमृशति पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं⁴⁾
 ब्रह्माणस्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापानयो-
 जुहोम्यक्षितमसि मेषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन्लोके पृथिवी⁵⁾
 समा⁵⁾ तस्याग्निरूपद्रष्टर्चस्ते⁵⁾⁶⁾ महिमा ॥ पृथिवी ते पात्रं⁷⁾
¹⁰ द्यौरपिधानं ब्रह्माणस्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा
 प्राणापानयोजुहोम्यक्षितमसि मेषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मि-
 न्लोके अत्तरिक्षं समं तस्य वायुरूपद्रष्टा सामानि ते
 महिमा ॥ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्माणस्वा मुखे
 जुहोमि ब्राह्मणानां त्वा प्राणापानयोजुहोम्यक्षितमसि
¹⁵ मेषां क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन्लोके द्यौः⁸⁾ समा तस्यादित्य
 उपद्रष्टा यजूषि ते महिमेति ' ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य

1) G N Bh Pr om. the visarga 2) G °vedasanīs; N उदस्वतीर्वितस्विनी;
 Pr °vedasunīs 3) Thus N; G sutīrtvā; Pr sutīrtthā 4) Thus N;
 G °abhidhānam 5) Thus G N; see, however, Baudh. Dh II 8. 14. 12;
 comp. also Caland, Altind. Ahnencult p. 99 6) Thus N; Pr °upa-
 draṣṭā | ṛcas°; G °upadrṣṭvā ṛcas° 7) From this point unto ब्राह्मणानं
 l. 16 G N abbreviate 8) G dyau +; N द्यौ समा; Pr dyaus samā

प्रदिष्टमुदपात्रं चादाय¹⁾ दक्षिणपूर्वमवान्तरदेशं गत्वा
प्रदिष्टमुदपात्रेणोपप्रवर्तयति²⁾ परायात पितरः सोम्या
गम्भीरैः पथिभिः³⁾ पूर्वैः । अथ मासि पुनरायात नो
गृहान्दुविरत्तुं सुप्रजसः सुवीरा इति 'सर्वतः समवदाय
शेषस्य प्राश्नातीदमन्नं पूर्यतां⁴⁾ चापूर्यतां⁴⁾ च⁴⁾ तन्नः सह⁵⁾
देवैरमृतमस्तु प्राणेषु त्वामृतं जुहोमि स्वाहेति' ॥ १४ ॥

अष्टकां व्याख्यास्याम 'उपरिष्ठान्माद्याः प्राक्फाल्गु-
न्या⁵⁾ यो बहुलस्तस्याष्टमी⁶⁾ ज्येष्ठया संपद्यते 'तामेका-
ष्टकेत्याचक्षते 'तस्यां संभारानुपकल्पयते⁷⁾ 'गां प्रशस्या-
ष्टकापूपं चतुःशरावं तूष्णीं निर्वपति 'षट्कपालो भवत्ये-¹⁰⁾
ककपालो वा 'तस्य दार्विहोमिकः⁸⁾ संस्कारस्तमौपासने⁹⁾
अपयिवौपासन एव जुहोत्युलूखला ग्रावाणो घोषमक्रत
हविः कृण्वन्तः परिवत्सरीणाम्¹⁰⁾ । एकाष्टके सुप्रजा
वीरवन्तो वयं स्यामः प्रतयो रयीणां स्वधा नमः पितृभ्यः
स्वाहा ॥ अयं चतुःशरावो घृतवानपूपः¹¹⁾ पयस्वानग्ने¹¹⁾ 15

1) Thus N Bh; G *cāvadāya*

2) Thus Bh; G corr.; N प्रतिष्ठितमुदपा-

त्रेणापः प्र° 3) G om.

4) G *pūritāñcāpūryyatāñca*; N पूर्यतां च;

Pr *āpūryyatāñcāpūryyatāñca*

5) Thus Bh; G °*phālanyā*; N om.

6) Thus N Bh; G *balastasyāmīṣṭamī*

7) Thus G Bh; N °पकल्पते

8) G corr.; N दार्विहोमिकः; Bh *dārvikahomika*

9) G °*tām* 10) N

परिवत्सरीणां; G *parīṇam*

11) N °पूपवानपयस्वा°; G *ghṛtavāna*....

yasvām agne

रयिमान्पुष्टिमांश्च । प्रतिगृह्णन्तु पितरः संविदानाः¹⁾ स्विष्टः
 सुद्धतो ऽयं ममास्तु स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहा ॥
 वह्नापूपं ज्ञातवेदः पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्य²⁾ निहितान्पराके ।
 अपूपकुल्या³⁾ उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषः⁴⁾ सन्तु⁴⁾
 ६ कामैः⁴⁾ स्वधा⁵⁾ नमः⁵⁾ पितृभ्यः स्वाहेति 'पुरस्तात्स्वि-
 ष्टकृत एता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चात्त्वमग्ने अयासि
 प्रजापत इति तिस्रस्तंतः सौविष्टकृतं जुहोत्यग्ने कव्यवा-
 ह्नाय स्विष्टकृते स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहेति ' ॥ १५ ॥

श्चो भूते पितृभ्यो गामालभते ' ऽग्निमुपसमाधाय यथा
 10 पुरस्तादाज्येन प्रायश्चित्तं हुत्वैकेन⁶⁾ बर्हिषैकशूलया च
 वपाश्रपण्योपाकरोति ' पितृभ्यस्त्वा जुष्टामुपाकरोमीतीमां⁷⁾
 पितृभ्यो गामुपाकरोत्यूर्जस्वतीं पयस्वतीं तां मे जुषतां⁸⁾
 पितरः⁸⁾ समेताः । मेदस्वती धृतवती स्वधावती सा मे
 पितृन्सांपरायै⁹⁾ धिनोत्वित्युपाकरणीयां¹⁰⁾ हुत्वा पितृभ्य-
 15 स्त्वा जुष्टां प्रोक्षामीति प्रोक्षितां पर्याग्निकृतां प्रत्यक्षिरसं
 दक्षिणापदीं संज्ञपयन्ति ' संज्ञप्ताया¹¹⁾ अद्भिः¹¹⁾ प्राणाना-

1) G N om. the visarga 2) Thus G; N यत्रैता^० 3) Thus N; G
 apūpaḥ kulyā 4) Thus N; G eṣāmaśumaiḥ 5) G om. 6) Thus
 N Bh; G hutvaika 7) Thus G; N ^०मीति गां 8) G juṣṭī ras; N
 रयान्तां^० 9) Thus G N; see HG II. 15. 2 10) G dhinostvi^०; N
 चिनोस्त्वि^०. G N ^०upākaraṇīyaṃ; Bh upākaraṇīyāmāhutim 11) Thus
 Bh; G samjñāpayitārotbhiḥ; N संज्ञप्ताया अद्भिः

व्याज्य 1) तूष्णीमेव 2) वषामुद्धृत्य हृदयमुद्धरति 3) प्रज्ञाते
 च 4) मतस्त्रे ' अत्रौडुम्बर्या वषाश्रपण्यां वषां श्रपयित्वौडु-
 म्बरेषु श्रूलेषु 5) पृथगितराणि 6) श्रपयित्वौडुम्बर्या द्वयो-
 पस्तीर्णाभिधारितां वषां जुहोति वह वषां ज्ञातवेदः
 पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्थ निहितान्पराके । मेदसः कुल्या उप 5
 तान्दरन्तु सत्या षषामाशिषः सन्तु कामैः स्वधा 7) नमः 7)
 पितृभ्यः 7) स्वाहेति ' ॥ १६ ॥

उपस्थिते 8) अन्न 8) ओदनस्य 8) मांसानामिति समवदाय
 सर्पिर्मिश्रस्य 9) जुहोत्येकाष्टकां पश्यत दोहमानामन्नं मां-
 सवद्धृतवत्स्वधावत् । तद्वाह्णैरतिपूतमनन्तमक्षय्यं 10) 10
 मे 11) अस्तु स्वधा नमः पितृभ्यः 12) स्वाहा ॥ एकाष्टका
 तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य पत्नी दुडुहे 13) प्रपीना ।
 तां दोहमुपजीवाय पितरः सहस्रधा मुच्यमानां 14) पुर-
 स्तात्स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहा ॥ वहान्नं ज्ञातवेदः
 पितृभ्यो यत्रैनान्वेत्थ 15) निहितान्पराके । अन्नस्य कुल्या 15

1) Thus N; Bh °āpyāya; G om. pyāyaya 2) G om. tūṣṇī; N तुष्णीं
 3) Thus Bh; N °द्धरति; G om. 4) Thus Bh; G N om. 5) Thus
 G Bh; N खलेषु 6) Thus G Bh; N यद्यमि° 7) Thus N; G pitṛbhya
 svadhā nama 8) Thus N Bh; G upasthitaudanasya 9) Thus
 N Bh; G sammisrān 10) N °रभिपूतः पुंनतमक्षय; G °atipratamanta-
 makṣayyam 11) G om. 12) G om. the visarga 13) G
 daduhe; N दुहे 14) Thus G; N दुह्यमानं 15) Thus G; N यत्रैतान्वे°

उप तान्द्वरन्तु सत्या एषामाशिषः सन्तु कामैः स्वधा¹⁾
 नमः¹⁾ पितृभ्यः¹⁾ स्वाहेति 'पुरस्तात्स्विष्टकृत एतानुप-
 होमान्जुहोतीयमेव²⁾ सा या प्रथमा व्यौच्छेदेकाष्टका
 तपसा तप्यमाना या प्रथमा व्यौच्छत्संवत्सरस्य प्रतिमां
 5 प्रजापत इति पञ्च 'ततः सौविष्टकृतं जुहोत्यग्नये कव्य-
 वाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः पितृभ्यः स्वाहेति' श्वो
 भूते पितृभ्यो मांसशेषेण मासिश्राद्धस्यावृता श्राद्धं³⁾
 करोति ' ॥ १७ ॥

वेदमधीत्य स्नास्यन्नुपकल्पयते पालाशीं⁴⁾ समिधमुद-
 10 पात्रं चैरकां चोपबर्हणं च स्नानीयपिण्डं च सार्वसुर-
 भिपिष्टं चन्दनं च सूत्रं सोपधानं मणिं सपाशं बादरं
 मणिमुत्तरासङ्गं च सान्तरमहते च प्रवर्तौ⁵⁾ च स्रजं
 चाञ्जनं चादर्शोपानहौ⁶⁾ दण्डं च ह्रत्रं चाथ नक्षत्राणि
 तिष्य⁷⁾ उत्तरे फल्गुनी हस्तश्चित्रा⁸⁾ स्वाति विशाखे
 15 इत्येतेषामिकस्मिन्पुरोदयादादित्यस्य व्रजं प्रपद्यत 'एतद-
 हःस्नातानां⁹⁾ ह वा एष एतत्तेजसा¹⁰⁾ तपति' तस्मा-

1) Thus N; G *pitṛbhya svadhā nama*; see p. 49 note 7 2) G
etānupahomām ju°; N उपहोमान्तु° 3) Thus N Bh; G *māsiśrāddham*
 4) Thus N Bh; G *pālāśam* 5) Thus N; G *pravṛttau* 6) Thus G N
 7) G *taṣva*; N तिष्य; see HG I. 9. 3 8) G N *hasta citrā* 9) MSS
 om. the visarga 10) N om. एतत्

देनमेतद्दूर्नाभितपेदन्तलोमिा चर्मणा द्वारमपिधाय पूर्वार्धे
 व्रजस्याग्निमुपसमाधाय मध्यंदिने पालाशीं समिधमादधातीमं
 स्तोममर्हते ज्ञातवेदसे रथमिव संमहेमा मनीषया ¹⁾ ।
 भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं
 तव स्वाहेति ' तत एतान्संभारान्सकृदेव सर्वानाहृत्य ⁵
 तानुत्तरतो अग्निर्निधायापरेणाग्निमुत्तरतःपरिषेवनामिरका-
 मास्तीर्य तस्यामुदकिशरा निपद्यते' ॥ १८ ॥

दक्षिणतो नापित उपविशति । तस्य क्षुरमभिमन्त्रयते
 शिवो नामासि स्वधितिस्ते पिता । नमस्ते अस्तु मा मा
 हिंसीरित्यंद्गिरुच्यमानमभिमन्त्रयते शिवा मे भवथ संस्पृश ¹⁰
 इति ²⁾ क्षुरमभिनिधीयमानमभिमन्त्रयते यदृषीणां आयुषं
 जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् । यद्देवानां आयुषं तन्मे
 अस्तु आयुषमिति ' वपन्नं यत्क्षुरेण मर्चयता सुपेशसा ³⁾
 वप्रा ⁴⁾ वपसि वर्चसा मुखं मा न ⁵⁾ आयुः प्रमोषीरिति'
 श्मश्रूणि वापयित्वापपत्तौ निवापयते ऽथ केशान्यथोपपा- ¹⁵
 दमङ्गान्यैवमेवात ⁶⁾ ऊर्ध्वं वापयते ' पश्चार्धे व्रजस्योपवि-
 श्य ⁷⁾ मेखलां विस्रस्य परिकर्मणे प्रयच्छतीमां कृत्वा

1) Thus N; G *manīṣā* 2) N ins. अथ 3) Thus N; G *sampāśasā*

4) Thus G; N वप्रा; see HG I. 9. 16; AV VIII. 2. 17 5) G *nu*; N त

6) G N Bh °*yathopapātam*° 7) Thus N Bh; G *praśasya*

स्तम्ब उपगूहेति ' तां स कृत्वा स्तम्ब उपगूहतीदमहम-
 मुष्यामुष्यायणस्य द्विषत्तं भ्रातृव्यमुपगूहाम्युत्तरो ऽसौ
 द्विषञ्च इति ' तत आप उपशेरत उष्णाश्च शीताश्च '
 शीतासूष्णा आनयति दैवमानुषस्य व्यावृत्त्या इति विज्ञा-
 5 यते ' संसृष्टाभिरद्भिरभिषिञ्चत्यापो हि ष्ठा मयोभुव इति
 तिसृभिर्द्विरणवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिः
 पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन ' स्नानीयेन प्रता-
 प्य¹⁾ ॥ ११ ॥

दत्तान्प्रक्षालयते ऽन्नाद्याय व्यूहध्वं सोमो राजेदमाग-
 10 मत्²⁾ । स मा प्रविशत्वन्नाद्येन भगेन च दीर्घायुरहमन्नादो
 भूयासमिति ' सार्वसुरभिणा प्रलेप्स्यमानः³⁾ प्रोक्षति नमः
 शाकजङ्गभाभ्यां⁴⁾ नमस्ताभ्यो देवताभ्यो या⁵⁾ अभिया-
 द्विणीरित्यथानुलिम्पेद्यद्वर्चो⁵⁾ अप्सरासु च गन्धर्वेषु च
 यद्यशः । दिव्यो यो मानुषो गन्धश्च⁶⁾ स⁷⁾ माविशता-
 15 दिहेति ' समुन्नीय चन्दनेनानुलेप्स्यमान एवं प्रोक्षत्येवम-
 नुलिम्पेद्याहृतमत्तरं⁸⁾ परिधत्त आयुरसीति ' जरामशी-
 येत्युत्तरं ' यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्य जयाभ्यांतानान्राष्ट्रभृत

1) Thus G Bh; N प्रतीप्य
 Bh; G *pralepsamānah*; N corr.
 7) Thus N; G *sā*

2) Thus N; G *rājetvam*^o

3) Thus

4) Thus G; N शाकजङ्गभाभ्यां; Bh
śākajañjapābhyaṃ

5) G om. *yā*; N यमिग्रा^o

6) Read गन्धः

8) Thus N; G *anulimpetāthātam*^o

इति हुवैता¹⁾ आहुतीर्जुहोति¹⁾ दीक्षा तपो मनसो²⁾
 मातरिश्वा बृहस्पतिर्वाचो अस्याः स योनिः । वेदांसि³⁾
 विद्या मयि सन्तु चार्वो⁴⁾ ऽग्निषोमा यशो अस्मासु
 धत्तम् ॥ अग्निर्येन विराजति सोमो येन विराजति सूर्यो
 येन विराजति विराज्येन⁵⁾ विराजति तेनाहं विश्वतः⁵
 परिविराज्यासमिहैकवृत्स्वाहेति⁶⁾ ॥ २० ॥

अपरेणाग्निं प्राञ्चुष उपविश्य⁷⁾ सोपधानं मणिं प्रव-
 यति 'सपाशं बादरं मणिमुदपात्रे ऽवधाय प्रदक्षिणं पर्या-
 प्लावयतीयमोषधे⁸⁾ त्रायमाणा सहमाना सहस्वती सा
 मा हिरण्यवर्चसं ब्रह्मवर्चसिनं मा करोवित्युद्धृत्याक्षणा-¹⁰
 यैव⁹⁾ पर्याहृत्य प्रतिमुञ्चते¹⁰⁾ ऽपाशो ऽसीत्युरसि स्था-
 पयत्युरो मे मा संशारीः शिवो मोपशेष्व मह्यं दीर्घा-
 युत्वाय शतशार्दायेति 'हस्तेन बादरं मणिमूर्गसीत्यर्को
 मणिर्ब्राह्मणस्य पुलको वैश्यस्य राज्ञो गर्दभसुग्रीवो' ऽर्को
 मणिर्ब्राह्मणस्य वैश्यस्य पुलको मणिः । राज्ञो गर्दभसुग्रीवो¹⁵

1) G *hutvaitāhutir°* 2) N ins. इति 3) Thus N; G *vetadasa*
 4) G *carapo*; N चार नो; see Āp. Ś. VI. 23. 1 5) Thus N; G *viram-*
yena 6) G *parivirādyāsamihaitavrksvāhā*; N परिविरा स्मासुमिहैकतक्°;
 see Āp. Ś. VI. 23. 1 7) G ins. *sūtram* 8) G *paryyāpūyati*
yamoṣadhe; N पर्याप्लावयति यमोषधे; Bh *paryyāplāvayati . . . yamoṣadhe*;
 see HG I. 10. 6 9) G *karoti uktadakṣiṇayaiva*; N °त्युद्धृतसूत्रेणाक्षणैर्वेव;
 Bh *uddhṛtyākṣiṇyaiva* 10) Thus N Bh; G *pramuñcate*

यस्य कस्य कपित्थक इति मणिधारणे गाथा¹⁾ भवति 'निधायाकृतमन्तरं परिधत्त आयुषे वेति' जरामशीयित्युत्तरमकृतस्य²⁾ दशायां²⁾ प्रवर्तौ³⁾ प्रबध्य⁴⁾ दर्व्यामाधायाज्यस्योपघातं जुहोत्यायुष्यं वर्चस्यं सुवीर्यं रायस्योषमौद्भि-
 5 यमिदं हिरण्यमायुषे वर्चसे जैत्रियायाविशतान्मां⁵⁾ स्वाहा ॥ उच्चैर्वाजि पृतनाजित्सत्रसाहं⁶⁾ धनंजयम् । सर्वाः समृद्धीर्द्धयो⁷⁾ हिरण्ये ऽस्मिन्समाहिताः⁸⁾ स्वाहा ॥ शुनमकं⁹⁾ हिरण्यस्य पितुरिव नामाग्रभैषम्¹⁰⁾ । तं मा हिरण्यवर्चसं पुरुषु प्रियं कुरु स्वाहा ॥ प्रियं मा देवेषु
 10 कुरु प्रियं मा ब्राह्मणे¹¹⁾ कुरु । प्रियं विश्वेषु श्रूद्धेषु¹²⁾ प्रियं राजसु मा कुरु स्वाहा ॥ संग्रजं च स्वराजं चाभिष्टीर्या च नो गृहे । लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तथा मा संसृजामसि स्वाहेति' ॥ २१ ॥

उद्धृत्य प्रक्षाल्य दक्षिणमेवाग्रे प्रतिमुञ्चत आयुष्यं
 15 वर्चस्यमित्येतदेव¹³⁾ मणिकुण्डलबन्धने विद्यादथ स्रजं

1) G Bh *gādhā*; N -- धी

Bh *uttariyadaśāyām*

prabuddhya; N corr.

6) G *ṛtanājistrāsāhan*; N

the visarga; N समा भूताः

11) Thus N; G *brahmaṇā*

12) Thus N; G *rudreṣu*; see HG I. 10. 6; Āp. MB II. 8. 4

13) Thus N Bh; G *°etayaiva*

2) G *°ahatasyaśāyā*; N °त्रं हतं सा दशायां;

3) Thus N; G Bh *pravṛttau*

4) G Bh

5) G *jaitriyāyāmīsatām*; N जैत्रियायाविशतां मां

6) G *ṛtanājistrāsāhan*; N पृतनासाहं समासाहं; see HG I. 10. 6; Āp. MB II. 8. 2; RVKh X. 128. 3

7) G N *samṛddhī ṛddhayo*

8) G om.

9) G *śūnam*°

10) Thus G; N °ग्रहैषम्

12) Thus N; G *rudreṣu*; see HG I. 10. 6;

13) Thus N Bh; G *°etayaiva*

प्रतिमुञ्चते शुभिके शिर आरोह शोभयन्ती मुखं मम ।
 मुखं हि मम शोभय भूयांसं च भगं कुरु ॥ यामाहुर-
 ज्जमदग्निः श्रद्धयै कामायान्यै¹⁾ । इमां तां²⁾ प्रतिमुञ्चे ऽहं
 भगेन सह वर्चसेत्यथाङ्के³⁾ यदाञ्जनं त्रैककुदं ज्ञातं हिमवत
 उपरि⁴⁾ मयि⁴⁾ पर्वतवर्चसमित्यादर्शमवेक्षते यन्मे वर्चः⁵⁾
 परापतितमात्मानं परिपश्यतः । इदं तत्पुनराददे भगेन
 सह वर्चसेति' वाग्यत आस्त⁵⁾ आ⁵⁾ नक्षत्राणामुदया-
 ङ्ङदितेषु⁶⁾ नक्षत्रेषूपान्हावुपमुञ्चते⁷⁾ द्यौरसीति दक्षिणां⁸⁾
 पृथिव्यसीत्युत्तरामुपमुच्याभिमन्त्रयते⁹⁾ प्रतिष्ठे स्थो देवते¹⁰⁾
 मा मा संताप्तमिति' दण्डमादत्ते लोके¹¹⁾ वेदायास्मि¹²⁾ 10
 द्विषतो वधाय सपत्नाञ्छ्वापदान्सरीसृपान्दृस्तिनश्चेति¹³⁾
 हत्रमादत्ते प्रजापतेः शरणमसि ब्रह्मणः हृदिरित्युपनि-
 ष्क्रम्य दिशो ऽनुवीक्षते देवीः¹⁴⁾ षडुर्वरिह¹⁵⁾ नः कृणो-
 तेति' चन्द्रमसमुदीक्षते मा रधाम द्विषते सोम राजन्निति'
 यत्रास्य रातिर्भवति तेन संभाष्य यथार्थमेतीत्येकमथैतद्- 15

1) Thus N; G *kāmādhīnyai* 2) Thus N; G *tāham* 3) G
 °*athāntte*; N °वाङ्के 4) Thus N; G *uparayi* 5) Thus N; G *āstā*
 6) Thus N; G °*upadayād* 7) After नक्षत्रेषु N ins. उपनिष्क्रम्य
 8) Thus Bh; G N *dakṣiṇam* 9) G N Bh °*abhimucyā* 10) G ins.
mā mā dābhyaṃ 11) Thus G Bh; N om. 12) Thus G; N
 वेदासम 13) G *sapatnāñchāpa*°; N सपत्नाञ्छ्वाप° 14) N देवी;
 G Bh *daiivīṣ* 15) Thus N; G *ṣaḍurvī āvaru*

परं 'तूष्णीमेव तीर्थे स्नातोदित्य तूष्णीं पालाशीं समि-
धमादधाति¹⁾' संवत्सरं न मैथुनं चरति द्वादशरात्रं त्रिरात्रं
वा सर्वा²⁾ स्थितयः²⁾' ॥ २२ ॥

अथार्घ्यं³⁾' जिहीर्षन्नर्घ्यं⁴⁾ वेदयते जिहीर्षामिति' कुरु-
5 तेत्याह 'कंसे दधानीय मधानयति' ह्रसीयस्यानीय वर्षी-
यसापिदधाति⁵⁾' पूर्वः कूर्चेन प्रतिपद्यते 'ऽन्वङ्गाद्येना-
न्वङ्गुर्धेणान्वङ्गाचमनीयेनान्वङ्गधुपर्केणानुसंत्रजत्यथास्मा
आसनमिति वेदयते' तत्प्रतिमन्त्रयते⁶⁾ राष्ट्रभृदस्याचार्या-
सन्दी मा त्वद्योषमिति⁷⁾ राजा ब्राह्मणो वा 'राष्ट्रभृद-
10 स्वधिपत्यासन्दी मा त्वद्योषमिति ग्रामणीः सेनानीर्वाथास्मै
पाद्यमिति वेदयते' तत्प्रतिमन्त्रयत आपः पादावनेजनी-
र्द्विषलं नाशयन्तु मे । अस्मिन्कुले ब्रह्मवर्चस्यसानि मयि
महो मयि यशो मयीन्द्रियं वीर्यम् । आ मा गन्यशसा
वर्चसा संसृज पयसा तेजसा च तं मा प्रियं प्रजानां कुर्व-
15 धिपतिं पशूनामिति' सव्यं पादं प्रतिगृह्य दक्षिणं प्रति-
गृह्णीयाद्दक्षिणं राजा ग्रामणीः सेनानीर्वा' ॥ २३ ॥

1) N ins. इत्वपरं
G *athān*; N अथार्घ्यं
G *varṣīyasya*^o
tvavoṣam^o

2) Thus G Bh; N सर्वस्मिन्नगरं

3) Thus Bh;

4) G ins. *iti*; N द्वितीयनर्घ्यं

5) Thus N Bh;

6) From here unto आपः 1. 11 N om.

7) G

अथास्मा अर्घ्यमिति¹⁾ वेदयते ' तदेतेनैव प्रतिमन्त्र्य²⁾
विराजो दोहो³⁾ ऽसि³⁾ विराजो दोहमशीय मयि दोहः
पद्यायै विराज इति प्रतिगृह्य निनयति समुद्रं वः
प्रह्णिणोमि स्वां योनिमपिगच्छत । अहिद्रः प्रज्ञया भूयासं
मा परासेचि मत्पय इत्यथास्मा आचमनीयमिति वेद- 5
यत ' आचामत्यमृतोपस्तरणमसीत्याचान्तोदकायाथास्मै म-
धुपर्क इति वेदयते ' तत्प्रतिमन्त्रयते⁴⁾ यन्मधुनो मधव्यं
परममन्नाद्यं रूपं तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेणान्नाद्येन
रूपेण परमो ऽन्नादो मधव्यो भूयासमिति ' प्रतिगृह्य प्रा-
श्नाति त्र्यै विद्यायै यशो ऽसि यशसो यशो ऽसि ब्रह्मणो 10
दीप्तिरसि तं मा प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं⁵⁾ पशूनामिति ।
भूर्भुवः सुवरिति त्रिराचम्याथ रातये प्रयच्छति स्वयं वा
सर्वं प्राश्नात्यथास्मा आचमनीयमिति वेदयत ' आचामत्य-
मृतापिधानमसीत्याचान्तोदकायाथास्मै गौरिति वेदयते '
तां प्रतिमन्त्रयते गौरस्यप्रकृतपाप्माप पाप्मानं जहि पा- 15
प्मानं मम चामुष्य च जहि द्विषन्तं हनीथा⁶⁾ मम द्विषं
कुरुतेति ' ॥ २४ ॥

1) Thus G Bh; N अर्घ्य°
G dohāsi 4) G om.

2) N ins. प्रतिगृह्णाति

3) Thus N Bh;

5) Thus N; G kurvanti paśum

6) G

hatithā; N जह्यो

अथास्मा अन्नं संस्कृत्य भूतमिति वेद्यते 'तत आह
 ब्राह्मणांश्चतुरो नानागोत्रान्भोजयतेति' तेषु भुक्तवत्स्व-
 न्नमाहुरन्ति 'तदेतेनैव प्रतिमन्त्र्य प्रतिगृह्य¹⁾ प्रत्यवरुह्य²⁾
 प्राश्नाति यथा³⁾ मधुपर्कं ' प्रत्यवरुह्यैवात ऊर्ध्वमन्नानि
 5 प्राश्नीयादित्येकमथैतदपरमर्धेष्वेवैष नियमः⁴⁾ स्याद्यथा-
 कामीतरेष्वथ यदि गामुत्सृजेत्तामभिमन्त्रयते गौर्धेनुभव्या⁵⁾
 माता रुद्राणां इहृिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य
 नाभिः । प्र णु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामदितिं
 वधिष्ट ॥ पिबतूदकं तृणान्यत्तु ॥ ओमुत्सृजतेत्यथ सोम-
 10 प्रवाकाय ' यत्रास्मै सोमं प्राह तद्यज्ञोपवीतं कृत्वाप
 आचम्य प्राडोद्द्वा तिष्ठन्नप्रत्यासीनो वा भूर्भुवः सुवरायुर्मे
 प्रावोचो वर्चो मे प्रावोचो यशो मे प्रावोचः श्रियं मे
 प्रावोच आयुष्मानहं वर्चस्वी यशस्वी श्रीमानपचिति-
 मान्भूयासं⁶⁾ भूर्भुवः सुवः सर्वं भूयासमित्युक्त्वा प्रति
 15 वाचष्टे प्रति वां ज्ञानीत' एतेनैव भूतप्रवाकायो तन्मा
 ज्ञायीत्यन्तेन⁷⁾ ॥ २५ ॥

अथास्मा अन्नं सनिमित्वाभिमन्त्रयते⁸⁾ ऽन्नमिव ते⁹⁾ दृशे⁹⁾.

1) Thus N Bh; G *pratihṛsva*

2) Thus Bh; G *pratyaruhyā*; N

प्रत्यचर्ह 3) Thus N Bh; G *yadā* 4) G Bh om. the visarga; N corr.

5) Thus G Bh; N धेनुर्भव्या 6) G *śriyamān°* 7) G *kṣayī°*; N corr.

8) Thus N; G *sannamitvā°*; Bh *sannamayitvā°* 9) G *tandṛṣe*; N तेजसे

भूयासं वित्तमिव ते¹⁾ दृशे¹⁾ भूयासं श्रीरस्यर्वाच्याविशा-
स्मान्संभवन्तु²⁾ दिशो महीः समागच्छन्तु सूनृताः । सर्वे
कामा अभियन्तु मा प्रिया अभिरक्षन्तु मा प्रियाः ॥ यशो
ऽसि यशो ऽहं त्वयि भूयासमसावित्यभिमन्त्र्यार्थं³⁾ ब्रुवते'
व्यवजिह्वीर्षमाणः पाण्यस्यावदाय⁴⁾ जुहोति यदहं धनेन⁵⁾
प्रपणं⁵⁾ चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः⁶⁾ । तस्मि-
न्सोमो रुचमाद्धात्वगिरीशान इन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वा-
हेत्यथ संवादजयनं⁷⁾ 'संवादमेष्यन्नात्तह्वत्रः सव्येन हस्तेन
ह्वत्रं⁸⁾ समावृत्य⁹⁾ दक्षिणेन फलीकरणमुष्टिं जुहोत्यव-
जिह्वक निजिह्वकाव वा हविषा यजे । तत्सत्यं यदहं¹⁰⁾
वदाम्यधरो¹⁰⁾ मदसौ¹¹⁾ वदात्स्वाहेति 'येन संवदते तम-
भिमन्त्रयत¹²⁾ आ ते वाचमास्यां¹³⁾ दद¹³⁾ आ मनस्यां
हृदयादधि¹⁴⁾ । अङ्गाद्ङ्गात्ते वाचमाददे यत्र यत्र ते वाङ्
निहिता तां त आददे । तत्सत्यं यदहं वदाम्यधरो मत्य-
द्यस्वासाविति¹⁵⁾ ' ॥ २६ ॥

15

1) Thus G; N तेजसे 2) Thus emended; G *śrīraservācyāvidiśāsmāt*°;
N श्रीरस्येवाच्याविशासमान° 3) G om. *asāv* 4) Thus N Bh; G
punyasyā° 5) G N *pramṛṇam*; see Āp. MB II. 22. 4 6) G
°*ichśamāh*; N °ह्वमानाः 7) Thus N; G *saṃvādajayinas*; Bh *saṃ-*
vādajayam 8) Thus Bh; G *citram*; N ह्वत्रं 9) Thus G Bh; N
समावृत्य 10) Thus N Bh; G °*atharo* 11) N om. मद; G °*asā*
12) Thus N Bh; G *tad*° 13) Thus Mss.; read probably वाचमास्याद् दद
14) Thus G; N हृदयदर्पितां 15) Thus N; G °*padyasvāhā*

यद्यस्मै सुभृत्याः¹⁾ प्रव्रजेयुरग्निमुपसमाधायेण्डानि²⁾
 जुहुयादनु पो³⁾ ऽह्वदनुह्वयो निवृत्तो वो न्यवीवृतत्⁴⁾ ।
 ऐन्द्रः परिक्रोशो वः परिक्रोशतु सर्वतः ॥ यदि मा-
 मतिमन्यध्वमदेवा⁵⁾ देववत्तरम् । इन्द्रः पाशेन सिवा⁶⁾
 वो⁷⁾ मक्षमित्पुनरानयादिति⁷⁾ वदेद्वा 'षादिरं शङ्कुं
 निहृत्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यामपसव्यैस्त्रिः परिवे-
 ष्टयेदावर्तन वर्तयेत्यपि वै यदि दूरगा भवन्तीह दैव
 वर्तन्ते' यं कामयेत⁸⁾ नायं मत्पद्येतेति⁹⁾ दक्षिणे पाणा-
 वभिपद्येत यस्मिन्भूतं च भव्यं च विश्वे देवाः समाहि-
 10 ताः । तेन गृह्णामि त्वामहं मक्ष्यं गृह्णामि त्वामहं ब्रह्मणे
 त्वा गृह्णामीति 'न दैवास्मात्पद्यते¹⁰⁾' यं कामयेत नायं¹¹⁾
 मच्छिद्येतेत्यमावास्यां¹¹⁾ रात्रिं सुप्तं¹²⁾ जीवविषणे स्वं
 मूत्रमानीयापसव्यैस्त्रिः परिषिञ्चन्परीयात्परि त्वा गिरेर-
 मिहं¹³⁾ परि भ्रातुः परि ष्वसुः । परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः

1) Thus N Bh; G *suhrtyāḥ* 2) Bh °*dhāyayenwāni*; G °*dhāya
yanvāgnin*; N °*धायेत्तानि* 3) Thus G N Bh; read वो 4) G *nya-
mīmṛjat*; N corr.; see Āp. M B II. 22. 9 5) G °*manyaddhvandevā*;
N °*मन्यदेवा* 6) G *siktvā*; N शिक्ता; see PG III. 7. 3; Āp. MB II. 22.
10; HG I. 14. 4 7) G *vo vahyamiti punarāyād°*; N क्लेमं-त्पुनराया इति
8) Thus N Bh; G *kāmata* 9) Thus Bh; G °*padyedeti*; N °*पदातेति*
10) Thus Bh; G °*padyante*; N corr. 11) Thus Bh; G °*avāvāsyām*;
N नापच्छिद्येति तमसावास्यां 12) Thus Bh; G *suptān*; N सप्तं 13) Thus
Bh; G °*aharamiham*; N °*रहमिदं*; see Āp. MB. II. 22. 5

परिषीतः¹⁾ क्लेष्यसि¹⁾ ॥ शश्वत्परिकुपितेन संक्रमिणा-
वह्निदा । उलेन परिमीढो²⁾ ऽसि परिमीढो²⁾ ऽस्युलेनेति'
न द्वैवास्मात्पद्यते 'दीर्घसत्त्वमासिष्यमाणः³⁾ ॥ २७ ॥

प्रवासमेष्यन्भार्यायाः परिदां करोति 'स्थूलाठारिका
जीवचूर्णानि कारयित्वा मावास्यायां रात्र्यां⁴⁾ सुतायामुपस्थं⁵⁾
प्रतिवपति सोमावास्य परिधमन्येभ्यः पुरुषेभ्यो ऽन्यत्र
मदिति 'यद्यस्यां बहुतयापीच्छन्ति⁵⁾ न द्वैव सिध्यन्ति'
यदि कामयेत सिध्येयुरिति बभ्रुमूत्रेण प्रक्षालयस्वेत्येनां⁶⁾
ब्रूयात्प्रवासमेष्यन्नामन्नयत इदं वत्स्यामः प्राण आयुषि⁷⁾
वत्स्याम इत्यथैनमभिमन्नयत⁸⁾ आ मन्दैरिन्द्र हरिभिर्याहि¹⁰⁾
मयूररोमभिः । मा ता के चिन्त्येमुरिन्न पाशिनः । दधन्वेव
ता इहि⁹⁾ ॥ प्राण आयुषि वसासौ पृथिव्यामग्नौ प्रति-
तिष्ठ¹⁰⁾ वायावत्तरिन्ने सूर्ये दिवि यां स्वस्तिमग्निर्वायुः
सूर्यश्चन्द्रमा आपो ऽनुसंचरन्ति तां स्वस्तिमनुसंचरासौ ॥
प्रच्यवस्व भुवस्पत इति प्रतिपद्य श्येनो भूत्वा परापते-¹⁵⁾

1) G *pariṣītadaṃ tveṣyasi*; N परिषीदमाक्तेष्यसि 2) G *parilīḍo*; N corr.
3) G Bh *dīrghasūtram°*; N दीर्घमा°; see introd. 4) Thus N Bh; G
rātriyām 5) Thus G; N Bh *bahutayā ivechśanti* 6) G *pra-*
kṣālyasvainām; N प्र-नयस्वेत्येनां; Bh *prakṣālayetyenām* 7) G om. from
here unto *vasāsau* l. 12 8) Thus Bh; N °थैनां° 9) N इति
10) Thus N; G *pratitiṣṭhati*

त्यक्तेन 'यं कामयेत स्वस्त्ययं पुनरागच्छेदिति¹⁾ तमेतेन
 ऋचेनान्वीक्षेत²⁾ महि त्रीणामवो³⁾ ऽस्त्वित्तीहैव³⁾ पुन-
 रागच्छति 'यं कामयेत नायं पुनरागच्छेदिति तमन्वीक्षेत
 साकं यद्धम प्रपतेत्येतयाथैनमभिमन्त्रयते⁴⁾ परमां वा परा-
 5 वतमिन्द्रो नयतु वृत्रहा । यतो न पुनरायसि शाश्वती-
 भ्यः⁵⁾ समाभ्य इति 'न हैव पुनरागच्छति' ॥ २८ ॥

अथ रथारोहणं 'यदि रथं लभत आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये
 नक्षत्रे योजयित्वास्थास्यन्यक्षसी⁶⁾ अभिमृशति बृहदसीति⁷⁾
 दक्षिणं⁸⁾ रथंतरमसीत्युत्तरं⁹⁾ वामदेव्यमसीति¹⁰⁾ मध्यम-
 10 मश्चमास्थाय¹¹⁾ चक्रे संमार्थङ्कौ न्यङ्कावभित इत्यनुवाक-
 शेषेण 'यदि शमरथो भवति तद्यज्ञोपवीतं कृत्वाप आ-
 चम्य भूमिमभिमृशतीह धृतिरिह स्वधृतिरिह रत्तिरिह
 रमतिरित्यथ हस्त्यारोहणं 'यदि हस्तिनं लभत आपूर्य-
 माणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे कल्पयित्वाभ्युपविशतीदमहममुमामु-

1) Thus N Bh; G *purogachśed* 2) G *ṛcānvī*°; N -नेनान्वी°; Bh
tryacenānvī° 3) Thus N; G *trīṇāmavostvīhaiva*; Bh °*avarastu iti ihaiva*
 4) Thus N Bh; G *prapadyatety*° 5) G *śaśvatībhyas*; N शाश्वतीस्; ;
 see TB III. 3. 11. 3 6) Thus emended; G *yojayitvāsthārasyan*°; N
 जयित्वा पक्षसी 7) Thus N Bh; G om. 8) Thus G Bh; N दक्षिणां
 9) Thus Bh; G °*uttara*; N °*त्युत्तरां* 10) Thus N Bh; G *vāmevyamasati*
 11) G ins. *ity* between *aśvam* and *āsthāya*; N मध्यमास्थाय; Bh *madhya-*
mamiti sammr̥ṣet āsthāya

आयणमिन्द्रस्य¹⁾ वज्रेणाभिविशाम्युत्तरो²⁾ ऽहं द्विषद्भ्य³⁾
इत्यथैनमभिक्रामयति⁴⁾ वह् काल वह् श्रियं माभिव-
हेति⁵⁾ 'समानं शमरथेन' यद्यनुपस्तीर्णं स्थण्डिल उप-
विशेत्तदनुमन्त्रयते नमः पृथिवीषदे रुद्राय वातेषवे रुद्राय
नमो रुद्राय⁶⁾ पृथिवीषद् इति 'सर्पसृतौ सृजति⁷⁾ नमः⁵
सर्पसृते रुद्राय वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय सर्पसृत इति'
शकृद्गीतौ⁸⁾ जपति नमः शकृत्सदे⁹⁾ रुद्राय वातेषवे
रुद्राय नमो रुद्राय शकृत्सद् इति 'यदि नवानि गोम-
यान्यन्तरातिक्रामेद्गोष्ठमसीत्युक्त्वातिक्रामेत्¹⁰⁾ ' ॥ २१ ॥

यदि चतुष्पथं समया¹¹⁾ व्रजेत्तदनुमन्त्रयते¹¹⁾ नमः¹⁰
पृथिवीषदे रुद्राय वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय पृथिवीषद्
इति 'यदि श्मशानं समया व्रजेत्तदनुमन्त्रयते नमस्तत्सदे
रुद्राय वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय तत्सद् इति' नदी-
मुदन्वतीं दृष्ट्वा जपति नमो ऽप्सुषदे रुद्राय वातेषवे
रुद्राय नमो रुद्रायाप्सुषद् इति 'यद्येनं संवर्तवात आ-¹⁵

1) Thus Bh; G °ahamamuṣyāmuṣyāyaṇam°; N °हमुमासुष्यायण°
2) G yajñenā°; N °णाभ्युपविशाम्यु° 3) G dviṣak; N द्विषद्भ्य
4) Thus G Bh; N °मतिक्रामयति 5) Thus N; G vāvivaḥeti
6) G om. from here unto शकृत्सद् 1. 8 7) Thus N alone; read pro-
bably जपति 8) Thus emended; N शकृद्गीतौ; Bh śakṛdatau; see Āp.
G. 9. 3 9) N जपेतत्सदे 10) Thus emended; G °antarātrih kāmet°;
N °न्तरान्यतिक्रमे° 11) Thus N; G samayādyajet°

गच्छेत्तदनुमन्त्रयते नमो अन्तरिक्षसदे¹⁾ रुद्राय¹⁾ वातेषवे
 रुद्राय नमो रुद्रायान्तरिक्षसद् इति 'यद्येनं सिचोपसृजे-
 त्तदनुमन्त्रयते²⁾ सिगसि न सिगसि वज्रो नमस्ते अस्तु
 मा मा हिंसीरित्यद्विरभ्युक्षेद्यद्येनं वयो³⁾ अभिविक्षिपेत-
 5 दनुमन्त्रयते⁴⁾ ये पक्षिणः प्रथयन्ति विभ्यतो⁵⁾ निर्ऋतैः⁵⁾
 सह । ते मा शिवेन तिग्मेन⁶⁾ तेजसोन्दन्तु वर्चसेत्यद्वि-
 रभ्युक्षेद्यद्येनं फलमभिनिपतेत्तदनुमन्त्रयते यदि वृक्षादभ्य-
 पतत्फलं⁷⁾ यद्यन्तरिक्षात्तद् वायुरेव । यत्रास्पृक्षत्तनुवं⁸⁾
 यत्र वास आपो बाधन्तां⁹⁾ निर्ऋतिं पराचीरित्यद्विरभ्यु-
 10 क्षेद्यद्येनमवर्षे¹⁰⁾¹¹⁾ प्रुषितमववर्षेत्तदनुमन्त्रयते¹¹⁾ दिवो
 नु मा बृहतो अन्तरिक्षादपां स्तोको अभ्यपतच्छिवेन¹²⁾
 समिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा¹³⁾ क्लृप्तः¹³⁾ सुकृतेने-
 त्यद्विरभ्युक्षेत्¹⁴⁾ ॥ ३० ॥

1) Thus N; G *rudrāyāntarikṣasade* 2) G °*pasṛjeta tad*°; N
 सिचोपसृजेत्तद° 3) Thus Bh; G *vāyo*; N वयांसि 4) Thus Bh; G
ihivikṣipet°; N लिक्षिपेतद° 5) Thus G; N विभृतो निर्ऋति 6) Thus G;
 N ग्रामेन; see HG I. 16. 5; Āp. MB. II. 22. 12 7) G °*abhyapatpha-*
lam; N °भ्यपत--- 8) G *adhastātvrkṣat*°; N यतास्पृक्षत्तदनुवं; see Āp.
 MB. II. 22. 12; HG I. 16. 7; AV VI. 124. 2 9) G *bālantān*; N
 बाधन्तां 10) Thus G; N पराचारिर्द्विर° 11) G om. *avarṣe prūṣitam*;
 N °ववर्षे पृषितं; Bh *apavarṣe prūṣitam* 12) G *abhyupaptachśivena*; N
 अभ्यपतत् शिवेन; see HG I. 16. 6; Āp. MB II. 22. 13; AV VI. 124. 1
 13) G *brahmakṣiptas*; N ब्रह्मणा क्लृप्तं 14) Thus G; N सुकृतेत्यद्विरवोक्षेत्

चित्रं वनस्पतिं दृष्ट्वा जपत्यारत्ते अग्निर्ज्वलत्वारत्य-
 रशुरस्तु¹⁾ ते । निवाते वाभिवर्षतु जीव वर्षसहस्रं त्वम् ।
 नमस्ते ऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मे ऽस्तु वनस्पत इति ।
 प्राङ्मध्यंदिनात्क्षीरिणो वृक्षानुपस्पृशेन्नित्यं न्यग्रोधं च ।
 सर्वत्र²⁾ स्वयंप्रज्वलिते ऽग्नौ समिधावादध्याडुद्दीप्यस्व जा-
 तवेदो ऽपन्ननिर्घृतिं मम । पशूंश्च मक्ष्यमावहृ जीवनं च
 दिशो दिशः³⁾ स्वाहा ॥ मा नो हिंसीर्जातवेदो गामश्च
 पुरुषं पशुम् । अहिंसन्नग्र⁴⁾ आगहि श्रियं मयि परिपालय
 स्वाहेत्याधायोपतिष्ठते नमो अग्निषदे रुद्राय वातेषवे
 रुद्राय नमो रुद्रायाग्निषद् इत्यनुभवं⁵⁾ परिभवं⁵⁾ परिवादं¹⁰
 परिक्षवम्⁶⁾ । दुःस्वप्नं दुरुदितं⁷⁾ शकुनैस्तद्विषद्भ्यो दिशा-
 म्यहम् ॥ अनुभूतं परिभूतं शकुनैर्यदशाकुनम्⁸⁾ । मृगस्य
 सृतमक्षणाया⁹⁾ तद्विषद्भ्यो दिशाम्यहम् ॥ परेणैतु पापश-
 कुनिः परेणैतु परिक्षवः¹⁰⁾ । अक्षिस्पन्दो¹¹⁾ दुःस्वप्न¹¹⁾
 इष्टिरसंपद्यो¹¹⁾ नो द्वेष्टि तमृच्छत्वित्येतं मन्त्रं जपत्युपब्राध¹⁵

1) G °jvalitv°; N अग्निस्त्वा° 2) Thus G Bh; N सर्वतः 3) MSS.
 om. the visarga 4) G ahinnagna; N अहिं संनग्र 5) Thus G N;
 Bh anuhavam parihavam 6) Thus G; N परिह्वं 7) G duritam;
 N दुरुदितं; see AV XIX 8. 4; from here unto मृगस्य 1. 12 N has only
 शाकुनेषां दुःशाकुनं 8) G °śakunam 9) G srgam°; N शृतम°
 10) G parikṣayah; N परिह्वः 11) Thus emended; G °dusvahanestī-
 rasamparid°; N अक्षिसंपर्षो गृहे नेष्टि°

उपबाधे च यथालिङ्गं ' सर्वत्रैवाप¹⁾ उपस्पृशेत् ' ॥ ३१ ॥

अथैतान्यद्भुतप्रायश्चित्तानि²⁾ भवन्ति ' कुत्वां कपोत उपा-
वेक्षीन्मध्वागार उपवेक्षीत्स्यूणा व्यरौक्षीद्वल्मीक उदेति '
सो ऽहःक्षान्तः³⁾ प्रयतवस्त्रो ब्राह्मणसंभाषो ऽस्तमित
5 आदित्ये ऽन्तरागारे ऽग्निमुपसमाधाय⁴⁾ जयाभ्यातानान्ना-
ष्ट्रभृत इति कुर्वता आहुतीर्जुहोति पूर्णा पश्चादिमं मे
वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने
अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यनभिश्स्तीश्च यदस्य कर्मणो ऽत्यरीरिचं
प्रजापत इत्युत्तमां कुत्वा ब्राह्मणानन्नेन परिवेषयेदथैव
10 पयसि स्थालीपाकः⁵⁾ पौत्र्यः पशव्यः⁶⁾ स्वर्ग्य आयुष्यः⁶⁾
स्वयंभोज्यस्तेन यजेत सर्वेषु पर्वस्वौडुम्बरमिध्ममभ्याधा-
यौडुम्बर्या दर्व्योपस्तीर्णाभिधारितं स्थालीपाकं जुहोति
सहस्रमेतु प्रथमं बभ्रूय⁷⁾ यशसा सह । आगत्य बभ्रुः
पिङ्गाक्षः सहस्रेणावकाङ्कतु⁸⁾ स्वाहा ॥ दिशो दिशो जा-
15 तवेदो मह्यं जीवनमावह । पशूनां विश्वरूपाणां यथाहं
सुमते वसानि स्वाहा ॥ देवानां संभृतो रसः प्राजापत्यं

1) Thus G; N Bh *sarvatrāpa* 2) G °*abhyudayaaprāyaś*°; N °*इत*°;
Bh °*atbhutaya*° 3) G *hakṣātaḥ*; N हस्तां तः; Bh *ahaḥ kṣātaḥ*; see
HG I. 14. 2; 17. 6 4) From here unto ब्राह्मणानं° 1. 9 G abbreviates
5) Thus N; G °*pākam* 6) G om. the visarga 7) Thus G; N प्रभुं
8) Thus G; N सहस्रेणाभिकाङ्कत

यशो महत् । जुहोम्यन्नानां रसमहिद्रा कीर्तिरस्तु मे
स्वाहा ॥ अग्नावग्निश्चरति¹⁾ प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराजा
एषः²⁾ । स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि मा देवानां
मिथुया कर्मागधेयम्³⁾ । मो³⁾ अस्माकं³⁾ मोमुहद्भागधेयं⁴⁾
स्वाहेति 'यथोपदेशं काम्यानि बलयश्च' ॥ ३२ ॥ ⁵

इति भारद्वाजसूत्रे द्वितीयः प्रश्नः ॥

एकाग्निद्वादशाहं विहितः पुनराधेयः' स⁵⁾ एष⁶⁾ औ-
पनायनिको⁷⁾ ऽग्निरुक्तस्तस्य⁷⁾ परिचर्या⁸⁾ समिद्धिर्ब्रह्म-
चर्ये⁸⁾ सायं प्रातर्यथोपदेशं' स्नात ओषधीभिर्यथोपपन्नेन
वान्नेन⁹⁾ 'स्त्री चैवं भर्तारि प्रमति पाण्यग्रहणादूर्ध्वं' पा-¹⁰
र्वणः पौर्णमास्याममावास्यायां¹⁰⁾ वा रोहिण्यां मृगशिरसि
पुनर्वस्वोर्वा मध्यंदिन¹¹⁾ आदधीतोद्धते¹¹⁾ ऽवोक्षिते सि-
क्तोपोप्ते¹²⁾ परिश्रिते निदधाति 'याज्ञिकात्काष्ठाद्ग्नं¹³⁾

1) G om. from here unto मिथुया l. 4 2) N एषः; see AV IV. 39.
9; TS I. 3. 7. 2; TB II. 7. 15. 1 etc. 3) G om.; N om. मो 4) G
momukhat°; N मोमुद्° 5) G om. 6) Thus G Bh; N एष 7) Thus
Bh; G aupāsanāyaniko°; N औपनायनिकाग्नि° 8) Thus N Bh; G pari-
caryyānyamitbhir° 9) N om. वा; G Bh ins. ca behind annena
10) Thus Bh; G paurṇamāvāsyamamāvāsyāyām; N पौर्णामास्यामावास्यायां
11) Thus Bh; G maddhyandine mādadhīta uddhate; N मध्यंदिने आदधी°
12) Thus Bh; G sikateposte; N सिकतोपोप्ते; Pr sikatevopte 13) Thus
Pr; G Bh yājñīyāt°; N याज्ञिका°

मथित्वा लौकिकं वाक्यं प्रणवेनाहरति¹⁾ ' ब्रह्मा प्रण-
वेन प्रसौत्यासीनो²⁾ व्याहृतीभिः प्रणवेनादधाति³⁾ भूर्भुवः
सुवरो पृथिव्यां त्वामृत आदधामि सत्ये त्वामृत आदधा-
म्यृते⁴⁾ त्वामृत आदधाम्यमृतं त्वामृत आदधामि⁵⁾ विहाय⁵⁾
5 दौष्कृत्यं⁵⁾ साधुकृत्यमिति⁵⁾ ' तत एतैः पृथिव्यां⁶⁾ त्वामृत
आदधामि सत्ये त्वामृत आदधाम्यृते⁷⁾ त्वामृत⁷⁾ आदधा-
म्यमृतं⁷⁾ त्वामृत⁷⁾ आदधामीत्याज्येन चौषधीभिश्च शमनी-
याभिरङ्गुतीभिस्तिसृभिः शमयति या ते अग्ने पवमाना⁸⁾
पशुषु⁸⁾ प्रिया तनूर्या पृथिव्यां याग्रौ या रथंतरे या गायत्रे
10 इन्दसीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वाहा ॥ या ते अग्ने
पावकाप्सु प्रिया तनूर्यान्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये
या त्रैष्टुभे इन्दसीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वाहा ॥
या ते अग्ने सूर्ये शुचिः प्रिया तनूर्या दिवि यादित्ये या
बृहति या ज्ञागते इन्दसीदं ते तामवरुन्धे तस्यै ते स्वा-
15 हेति' तिस्र आश्वत्याः⁹⁾ समिधो घृतान्वक्ता आदधात्यग्र

1) Thus G Bh; N °दधाति instead of °हरति 2) Thus Bh; G N
prasūty° 3) Thus N Bh; G *pranavena cādadhāti* 4) Thus N;
G *ādadhāmi te*; Pr *ādadhāmi jane* 5) G °*dhāmiti vihāya dauṣkṛ-*
tyam sādhuḥkṛtyaṃ; N °धामि हायशेषे मृत्यं साधुकृत्य° 6) G abbreviates
7) N om. 8) Thus G Bh Pr; N पशुषु पवमाना; see Āp. Ś V. 16. 4
9) MSS om. the visarga.

आयूंषि पवस¹⁾ इति¹⁾ तिसृभिः ' समुद्रादूर्मिर्मधुमा²⁾
उदारदिति²⁾ तिस्रः शमीमयीः³⁾ ' प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो
न इत्यौडुम्बरीं⁴⁾ ' विधेम ते परमे जन्मन्नग्र इति वैक-
ङ्कतीं ' तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयीं ' तत-
स्तेषुणीमौपासनं कृत्वा यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः स्त्रिङ्क
स्त्रीहितिश्चेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामुपस्थाय समानं⁵⁾ दार्वि-
होमिका परिचेष्टा ' दार्विहोमिकां परिचेष्टां कृत्वा ॥ १ ॥

आज्यमधिश्चित्योत्पूय स्रुवं च जुह्वं च निष्टप्य संमृज्य
चतुर्गृहीतिन स्रुचं पूरयित्वा द्वादशगृहीतिन वा पूर्णाहुतिं
जुहोति ' सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्येतामनुहुत्य⁶⁾ 10
स्वाहाकारेण जुहोति ' कृतायां पूर्णाहुतौ वरं ददाति
धेनुं वासो ऽनडाहं हिरण्यं वा ' स्रुचि⁷⁾ चतुर्गृहीतं
गृहीत्वा तिस्रस्तन्तुमतीर्जुहोति तन्तुं तन्वन्नुद्बुध्यस्वाग्ने⁸⁾
त्रयस्त्रिंशत्तन्तव इत्यं परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा चतस्रो ऽभ्या-
वर्तिनीर्जुहोत्यग्ने ऽभ्यावर्तिन्नग्ने⁹⁾ अङ्गिरः पुनर्बर्जा सह 15
रयेत्यं परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वानुष्यां जुहोत्यन्वग्निरुषसा-

1) Thus N; G *pavaseti* 2) G °*madhumām udāra iti*; Pr °*madhu-*
mām udārad; N °*मधुमानिति* 3) Thus N; G °*samīmayīm* 4) Thus
G; N °*दुम्बरीः* 5) Thus G; N Bh *samānamā* 6) Thus N Bh;
G om. *etām* 7) Thus Bh; G *srur*; N om.; Pr *punaś* 8) Thus
Pr; G N °*āgnes* 9) Thus N Pr; G °*bhyāvartti agne*

मग्रमल्यदित्येतयापरं¹⁾ चतुर्गृहीतं गृहीत्वा मनस्वत्या
 जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामित्येतयापरं चतुर्गृहीतं गृ-
 हीत्वा प्राजापत्या जुहोति प्रजापतय इत्येतयापरं चतु-
 र्गृहीतं गृहीत्वा व्याहृतीभिर्जुहोत्येकैकशः समस्ताभिश्च'
 5 प्रत्येकं चतुर्गृहीतं²⁾ जुहुयादित्येकं 'यथा समादिष्टमित्य-
 परं' यथाकामी सर्वदर्विहोमेषु' जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत
 इति हुत्वा ॥ २ ॥

एतस्मिन्नेवाग्रावोदनं श्रपयित्वा चतस्रो ऽन्नाहुतीर्जुहो-
 त्यग्रये स्वाहाग्रये पवमानाय स्वाहाग्रये पावकाय स्वा-
 10 हाग्रये शुचये स्वाहेति 'नवेन च सस्ये सस्ये' तत्रेमाभ्य
 आग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यः स्विष्टकृत्पञ्चमीभ्यो
 वा जुहोतीन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः³⁾ स्वाहा
 सोमाय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहाग्रये स्विष्टकृते
 स्वाहेति 'पुरस्तात्स्विष्टकृत उपहोमं जुहोति शतायुधाय
 15 शतवीर्यायेति पञ्च' ततो ब्राह्मणान्भोजयेद्यावज्जीवमे-
 तमग्निं व्रीहिभिर्यवैर्वा सायं प्रातः परिचरत्यग्रये⁴⁾ स्वा-
 हेति सायं पूर्वामाहुतिं जुहोति प्रजापतये स्वाहेत्युत्तरां'
 सूर्याय स्वाहेति प्रातः प्रजापतये स्वाहेत्युत्तरामथ यदि

1) Thus N Pr; G °akhyatyetayabaran
 gṛhītaiṛ

3) Thus N Bh; G devatābhya

2) Thus Bh; G N catur-

4) Thus N Bh; G paricaratv°

प्रयियासेत्प्रवसथकल्पो व्याख्यातः' समित्समारोपणोपा-
वरोहणमात्मन्यरण्योर्वा¹⁾' समित्समारोपणमेके समामन-
न्ति लौकिके चोपावरोहणं' व्याख्यातमेकाग्रिविधानं'
संतिष्ठत श्रीपासनकल्पः संतिष्ठत श्रीपासनकल्पः' ॥३॥

अथातो व्रतादेशविसर्जने व्याख्यास्यामः' पर्वण्युद्ग-⁵
यन आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे ञ्जरूपसमाधानाद्याज्य-
भागान्ते होतृभ्यः स्वाहा प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा स्वयंभुवे स्वाहेति होतृषु' सांहितीभ्यो²⁾
देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहा वारुणीभ्यो देवताभ्य उप-
निषद्भ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो³⁾ देवताभ्य उपनिषद्भ्यः स्वाहे-¹⁰
त्युपनिषत्सु' चतस्रः पालाशीः समिधो घृतान्वक्ता आ-
द्धाति याज्ञिकानां वा वृक्षाणामन्यतमस्याग्निं व्रतपते
होतृभ्यो व्रतं चरिष्यामि तच्छ्केयं तन्मे राध्यतां स्वाहा ॥
वायो व्रतपत⁴⁾ आदित्य⁴⁾ व्रतपते व्रतानां व्रतपते
होतृभ्यो व्रतं चरिष्यामि तच्छ्केयं तन्मे राध्यतां स्वा-¹⁵
हेत्युपनिषत्सूपनिषद्भ्यो⁵⁾ व्रतं चरिष्यामि तच्छ्केयं तन्मे
राध्यतां स्वाहेति' चित्तं च चित्तिश्चेति जयादि प्रतिपद्यते'

1) G °samārohaṇamupāvarohaṇam°; N °समारोपणोपावरोहणावा°; Bh °samāropanopāvarohaṇe ātmany°
2) Thus Bh; G sāmhibhyo; N सांहितृभ्यो
3) Thus N; G sarvebhyo
4) Thus N; G °patāditya
5) G om. from स्वाहेत्यु° unto स्वाहेति 1. 17

परिषेचनान्तं कृत्वथैनं संशास्ति ब्रह्मचार्यसि समिध
 आधेक्ष्यपो ऽशान कर्म कुरु मा दिवा सुषुष्या भिक्षाचर्यं
 चराचार्याधीनो वेदमधीष्वेति' ॥ ४ ॥

चत्वारिंशतमष्टौ¹⁾ चतुर्विंशतिरेव²⁾ वा सर्वदैव³⁾
 5 ब्रह्मचर्यं ग्रहणान्तं वा ' वर्षाणि द्वादशावरार्धमित्यपरं'
 संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्संवत्सरे पर्यवेते ऽग्निरूपसमाधाना-
 द्याज्यभागान्ते यन्म आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति
 द्वे मिन्दाहुती जुहोति' पूर्ववत्प्रधानाहुतीर्हुत्वा व्रतपति-
 भ्य⁴⁾ आधापयत्यग्ने व्रतपते होतृभ्यो व्रतमचारिषं तदशकं
 10 तन्मे ऽराधि स्वाहा ॥ वायो व्रतपत आदित्य व्रतपते
 व्रतानां व्रतपते होतृभ्यो व्रतमचारिषं⁵⁾ तदशकं तन्मे
 ऽराधि स्वाहेत्युपनिषत्सूपनिषद्भ्यो⁶⁾ व्रतमचारिषं⁵⁾ 6)
 तदशकं⁶⁾ तन्मे⁶⁾ ऽराधि⁶⁾ स्वाहेति' चित्तं च चित्तिश्चेति
 जयादि प्रतिपद्यते' परिषेचनान्तं कृत्वथैनं व्रतान्ते ऽध्या-
 15 पयते श्रावयते वा महा⁷⁾ होतार⁸⁾ उपनिषद्⁸⁾ इति'

1) Thus Bh; G *catvāriṃśasamaṣṭau*; N चत्वारिंशति ससौ

2) Thus G N Bh

3) Thus Bh; G *sarvadhāiva*; N सर्वदेव

4) Thus N; G *pratipatibhya*

5) Thus G; N °चार्ष

6) G om.; N ins. this passage before स्वाहा वायो व्रतपत l. 10; see, however, p. 71 l. 13—l. 17

7) Thus G; N om.

8) G *tara upanida*; N होतारोपनिषद्; Bh *hotāra upaniṣad*

संतिष्ठते व्रतादिशविसर्जने संतिष्ठते¹⁾ व्रतादिशविसर्ज-
ने²⁾ ॥ ५ ॥

अथातो³⁾ ज्वान्तरदीक्षां व्याख्यास्यामः 'पर्वण्युदगयन
आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे उपराल्हे केशश्मश्रू वापयित्वा
प्राचीमुदीचीं⁴⁾ वा दिशमुपनिष्क्रम्य⁵⁾ खिले⁵⁾ ऽहदि-⁵
दर्शे⁶⁾ ऽग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पूर्ववडुपाकृत्य मद-
त्तीरूपस्पृश्य प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा चतस्र औडु-
म्बरीः समिधो घृतान्वक्ता आदधाति पृथिवी समिदित्ये-
तैर्मन्त्रैरथ देवता उपतिष्ठते ऽग्रे व्रतपते शुक्रियं व्रतं
चरिष्यामि तच्छुकेयं तन्मे राध्यतां वायो व्रतपत आदित्य¹⁰
व्रतपते व्रतानां व्रतपते शुक्रियं व्रतं चरिष्यामि तच्छुकेयं
तन्मे राध्यतामित्यथैनं सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्या-
हारयति प्रथमोत्तमयोर्वा⁷⁾ 'जयादि प्रतिपद्यते' परिषेच-
नात्तं कृत्वा मदत्तीरूपस्पृश्योत्तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा
ततः संमीलयति वाचं च⁸⁾ यच्छृत्यथास्यादृतेन⁹⁾ वाससा¹⁵
शिरः¹⁰⁾ संमुखं¹⁰⁾ वैष्टयत्यंस्तमित आदित्ये ग्रामं प्रपा-

1) Thus G N; read संतिष्ठते 2) G N ins. *iti* 3) N om. *khaṇ-
ḍika* 6 and 7 4) Thus G; Bh *prācīm vodīcīm vā*, but cf. p. 75 l. 17

5) G N Bh *°kramyākhile* 6) G *chadideśe*; Bh *chadirdeśe*; see,
however, Āp. Ś XV. 20. 2; BŚ IX. 19:294. 6; see also introd.

7) G ins. *kṛtvā* 8) G om. 9) Thus emended; G om. *athāsyāha*;
see introd. 10) Thus Bh; G *śirasi mukhaṃ*

दयति 'वाग्यत एतां रात्रिं तिष्ठत्यास्ते वा' श्वो भूते खिले
 ऽहदिर्दर्शे¹⁾ ऽग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याथास्य षट्पयमभि-
 विदर्शयति²⁾ सप्ततयमित्येके ऽग्निमादित्यमुदकुम्भमश्मानं
 वत्सं महानग्रां हिरण्यं सप्तममपि वादितस्त्रीण्यभिविद-
 5 शयति³⁾ 'तत आदित्यमुपतिष्ठते वयः सुपर्णा इत्येतया-
 त्रैतद्वासो गुरवे दत्वाथास्य ब्रह्मचर्यमधि नित्ये⁴⁾ 'न नक्तं
 भुञ्जीत 'यदि भुञ्जीतापञ्चलितं भुञ्जीत 'न मृन्मयं⁵⁾ प्रति
 धयीत 'न स्त्रिया⁶⁾ न⁶⁾ शूद्रेण⁶⁾ सम्भाषेत 'न चक्री-
 वत्तमारोहेन्न कूपमवरोहेन्नोपानहौ न ह्यत्रं धारयीत '
 10 न समाजमीक्षेत न हर्म्याणि न शरीराणि न शवं ना-
 तावसायिनम्⁷⁾ ' ॥ ६ ॥

संवत्सरमेतद्वतं चरेत्संवत्सरे पर्यविते खिले ऽहदि-
 दर्शे⁸⁾ ऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते द्वे मिन्दाहुती हुत्वा
 पूर्ववत्प्रधानाहुतीर्जुहुयान्मन्दतीरुपस्पृश्य⁹⁾ प्रथमेनानुवा-
 15 केन शान्तिं कृत्वा तत आवृत्तैः पृथिवी समिदित्येतैर्मन्त्रै-
 श्चतस्र औदुम्बरीः समिध आधायावृत्तैर्देवता उपतिष्ठते '

1) G Bh *chadirdeśe* 2) Thus Bh; G *abhidarśayati* 3) G °*darśati*

4) G *tiṣṭhete*; Bh *nītya*; but see Ap. Ś. XV. 20. 11, 12; H. Ś. XXIV. 15

5) Thus emended; G *mṛṇmam*

6) G *strīśūdreṇa*; see BŚ. IX. 16: 296. 10; Āp. Ś. 1. c. 16

7) Thus Bh; G *nāntāvasāyikaṃ*

8) G Bh *chadirdeśe*

9) Thus Bh; G °*juhuyāmantir°*

ऽथैनं सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्याहृत्यति प्रथमो-
त्तमयोर्वीत्तमेन शान्तिं कृत्वा जयादि प्रतिपद्यते 'परिषे-
चनात्तं कृत्वथैनं संशास्ति ब्रह्मचार्यसीत्याद्यन्तावसायि-
नमित्यन्तं¹⁾ 'पूर्ववदादेशः' ॥ ७ ॥

अथात उपाकरणविसर्जने व्याख्यास्यामः 'श्रवणापक्ष 5
श्रोषधीषु जातासु हस्तेन पौर्णमास्यां²⁾ वोपाकर्माग्नेरु-
पसमाधानाद्याज्यभागान्ते काण्डर्षीन्जुहोति काण्डनामानि
वा प्रजापतये काण्डर्षये स्वाहेति प्राजापत्यानां प्रजाप-
तये स्वाहेति वा सोमाय काण्डर्षये स्वाहेति सौम्यानां
सोमाय स्वाहेति वाग्नेये काण्डर्षये स्वाहेत्याग्नेयानाम- 10
ग्नेये³⁾ स्वाहेति वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः काण्डर्षिभ्यः स्वाहेति
वैश्वदेवानां विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति वा स्वयंभुवे
स्वाहेति' सर्वेषां सदसस्पतिर्द्वितीयस्त्रीनादितो ऽनुवाका-
नधीयन्ते⁴⁾ काण्डादीन्वा⁵⁾ सर्वास्त्र्यहमेकाहं⁵⁾ वान्नाम्ये-
ताथाधीयीत' मासं प्रदोषे नाधीयीत' तैषीपक्षस्य रोहि- 15
ण्यां पौर्णमास्यां वोत्सर्गो ऽपि वा माघ्यां' सहान्तेवासिभिः
प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपनिष्क्रम्य यत्रापः⁶⁾ सुखावगा-

1) G °antāvasāthanam°

2) Thus N Bh; G paurṇamāvāsyaṃ

3) G ins. kāṇḍarṣaye

4) Thus MSS; read °धीयते

5) Thus N;

G om. kāṇḍādīnvā sarvān

6) Thus emended; G yatrāssūpavāhāva-

kinyas; N °सूखावगा हाः अत्रकिंत्यः; Bh yatrāpa svapagāhā°

द्वा¹⁾ अवकिन्यः¹⁾ शंखिन्यस्तत्र गवापो हि ष्ठा मयोभुव
इति तिसृभिर्द्विरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिः
पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन मार्जयित्वा²⁾ ॥ ८ ॥

अधमर्षणेन³⁾ त्रीन्प्राणायामान्धारयन्त्यृतं च सत्यं
5 चाभीद्वात्तपसो⁴⁾ ऽध्यजायत । ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः ॥ समुद्रादर्णवाद्दधि संवत्सरो अजायत ।
अहोरत्राणि विदधद्विष्यस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचन्द्रमसौ
धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्ष-
मथो सुवरिति दर्भानन्यो ऽन्यस्मै प्रदायाथासनानि कल्प-
10 यत्ते ब्रह्मणे प्रजापतये ऽग्नये बृहस्पतये वायवे सूर्याय
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्य इन्द्राय राज्ञे सोमाय राज्ञे यमाय राज्ञे
वरुणाय राज्ञे वैश्रवणाय राज्ञे रुद्राय स्कन्दाय विष्णवे
ऽश्विभ्यां⁵⁾ धन्वत्तरये वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वे-
भ्यो देवेभ्यः साध्येभ्य ऋभुभ्यो भृगुभ्यो मरुद्भ्यो ऽथर्वभ्यो
15 ऽङ्गिरोभ्य इति गणानाम् ॥ ९ ॥

त्रिश्चामित्राय जमदग्नये भरद्वाजाय गौतमायात्रये वसि-
ष्ठाय कश्यपायारुन्धत्यै कल्पयामीति' दक्षिणतो ऽगस्त्याय¹⁾

1) See note 6, p. 75

2) Thus N Bh; G om.

3) Thus Bh;

G *aghamarṣanam*; N अय तर्पणेन

4) G abbreviates

5) Thus

emended; G N *śvabhyān*6) Thus N; G *gastyāyantiyuttarataḥ*

कल्पयत्युत्तरतः¹⁾ कृष्णद्वैपायनाय ज्ञातूकर्णाय²⁾ तरुन्नाय³⁾
 बृहदुक्थाय⁴⁾ तृणबिन्दवे सोमश्रवसे सोमश्रुष्मिणे वा-
 जश्रवसे वाजरत्नाय वर्मिणे वद्वथिने सत्ववते⁵⁾ ह्यर्ज्वने
 वामदेवायोदमयायर्णंजयायर्तंजयाय⁶⁾ कृतंजयाय⁷⁾ धनंज-
 याय बभ्रवे अरुणाय त्रिवर्षाय⁸⁾ त्रिधातवे ऽश्वयज्ञाय⁹⁾ 5
 पराशराय वसिष्ठायेन्द्राय मृत्यवे कर्त्रे त्वष्ट्रे¹⁰⁾ धात्रे वि-
 धात्रे सवित्रे सुश्रवसे सत्यश्रवसे सावित्र्यै हृन्दोभ्य ऋग्वेदाय
 यजुर्वेदाय सामवेदायाथर्वाङ्गिरोभ्य¹¹⁾ इतिहासपुराणेभ्यः¹²⁾
 सर्पदेवजनेभ्यः सर्वभूतेभ्यश्च कल्पयामीति' ॥ १० ॥

दक्षिणतः प्राचीनावीती वैशम्पायनाय फलिङ्गवे ति-¹⁰⁾
 त्तिर्य¹³⁾ उखायात्रेयाय¹³⁾ पदकाराय¹⁴⁾ कौण्डिण्याय
 वृत्तिकाराय कण्वाय बोधायनाय भरद्वाजाय सूत्रकारा-
 यापस्तम्बाय¹⁵⁾ सर्वेभ्यः सूत्रकारेभ्य आचार्येभ्य ऋषिभ्यो
 वानप्रस्थेभ्य उर्ध्वरेतोभ्य¹⁶⁾ एकपत्नीभ्यश्च¹⁷⁾ कल्पया-

1) See note 6, p. 76
 2) G ṛtukarṇāya; N ज्ञातूकर्णाय; see HG II. 19. 6
 3) Thus N; G rukṣāya
 4) G °utthāya; N त्रुक्थाय
 5) G sananmate; N सन्ववते
 6) Thus N; G °devāya udammāya audamāya ṛṇanjayāya tṛṇanjayāya
 7) Thus N; G ghr̥tanjayāya
 8) Thus N; G traiviṣāya
 9) Thus G; N सज्ञाय
 10) Thus G; N धर्त्रे; see also HG II. 19. 6
 11) Thus G; N °यायर्व-वेदायांगिरोभ्ये
 12) Thus N; G itipurāṇebhyas
 13) G °ukhāyā-traye ātreya; N तित्तिरायोखायात्रेयाय
 14) Thus G; N पाद्°
 15) N ins. सूत्रकाराय
 16) Thus N; G °retasobhya
 17) Thus G; N ऐकपत्नीभ्यः

मीति ' यथास्वं ¹⁾ पितृभ्यश्च कल्पयन्ति मातामहेभ्यश्च
 पृथक्पृथगित्येतैरेव नामधेयैर्गन्धपुष्पधूपदीपान्नफलोदकै-
 र्मुष्मै ²⁾ नमो ऽमुष्मै नम इति गन्धपुष्पधूपदीपैरमुष्मै ³⁾
 स्वाहामुष्मै स्वाहेत्यन्नेनामुं तर्पयाम्यमुं ⁴⁾ तर्पयामीति
⁵⁾ फलोदकेनात्र नमस्यन्ति ' त्रीनादितो ऽनुवाकानधीयन्ते ⁵⁾
 काण्डादीन्वा सर्वान्काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीति द्वाभ्या-
 मुदकान्ते दूर्वा रोपयत्यथोदधिं कुर्वत्युन्नम्भय ⁶⁾ पृथिवी-
 मिति हस्तेन संसर्गास्त्रिरुद्धिया ⁷⁾ तमितोराजिं ⁸⁾ धावत्येवं
 पारायणसमाप्तावनश्नत्यारायणमधीत्यैतत्कुर्वत्युदकान्ते ⁹⁾
¹⁰⁾ दूर्वारोपणोदधिधावनवर्जं ¹⁰⁾ ' प्रत्येत्य गृहान्ब्राह्मणान्भो-
 जयेदपूपैर्धानाभिः सक्तुभिरोदनेनेत्येवमेवाद्भिरुद्धरुद्धेवानृ-
 षीन्पितृंश्च ¹¹⁾ तर्पयेत्तर्पयेत्' ॥ ११ ॥

सर्वेषु पाकयज्ञेषु स्त्रियाश्चानुपेतस्य बलिमन्त्रो न
 विद्यते' ऽपि वा स्त्री जुहुयान्मन्त्रवर्जं ¹²⁾ न ¹³⁾ चानुपेत'

1) Thus N; G *yathāsvayaṃ* 2) G °*dīpaithaḥ phalodakairamuṣmai*;
 N Bh °दीपान्फलैरमुष्मै 3) N om. गन्धपुष्पधूपदीपैर् 4) G om. 5) Thus
 MSS; read °धीयते 6) Thus Bh; G *kurvannunnambhaya*; N कुर्वत्यु°
 7) Bh *samsargām°*; G *samsargā triruddhyā*; N सगास्त उद्धिया 8) Thus
 N Bh; G °*ajan* 9) Thus Bh; G *pārāyaṇasamāptau vānaśnan parā-*
yaṇamadhīte tat°; N पारायण समाप्तौ वानश्नत्वा°; see Āp. Dh. Ś. I. 27. 9
 10) Thus N Bh; G corr. 11) Thus Bh; G °*pitrīṃśca*; N पितृंश्च
 12) Thus Bh; G *juhuyāmantravarjanan*; N जुहुयात् न मन्त्रवर्जने
 13) N om.

उपेतो व्याख्यातो ' गृहमेधिनो यदशनीयस्य¹⁾ होमा बल-
यश्च स्वर्गपुष्टिसंयुक्तास्तेषां मन्त्राणामुपयोगे द्वादशाहमधः-
शय्या ब्रह्मचर्यं क्षारलवणवर्जनं चोत्तमस्यैकरात्रमुपवासः'
स्त्री वैश्वदेवं निर्वपेद्युक्तो वा स्वयं निर्वपेद्देवस्य वा
सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां विश्वेभ्यो⁵
देवेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति त्रिर्यजुषा तूष्णीं चतुर्थं ' पत्नी
प्रयता फलीकरोति ' पत्न्या उपदिशति ' प्रक्षालितपाणि-
पादाधिश्चयीत²⁾ शृतं³⁾ वेदयीत⁴⁾ ' भूतमिति भर्तुः प्रतिवे-
दयते ' तत्सुभृतं विराउन्नं तन्मा क्षायीति वचनमभिधा-
र्योद्वास्य प्रतिष्ठितमभिधार्योपरिष्ठादद्भिर्माजयित्वाधस्ताद्गो-¹⁰
मयेन ' नात्रेध्माबर्हिर्भवति नाधारौ नाज्यभागौ ' व्याहृती-
भिश्चतस्रः समिधो ऽभ्याधाय परिषिच्य हस्तेन जुहोत्यग्रये
स्वाहा सोमाय स्वाहा प्रजापतये स्वाहा धन्वन्तरये स्वाहा
ध्रुवाय स्वाहा ध्रुवाय भौमाय⁵⁾ स्वाहा ध्रुवक्षितये स्वा-
हाच्युतक्षितये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो¹⁵
देवताभ्यः स्वाहाग्रये स्वाहाग्रये ऽभवते स्वाहाग्रये ऽन्ना-
दाय स्वाहाग्रये स्विष्टकृते स्वाहेति ' व्याहृतीभिर्जुहोत्ये-

1) Thus Bh; G °*aśanīyaśca*; N °दशनीयस्य 2) Thus emended; G
°*pāṇipādo adhi*°; N °पाणिपादाच्चाधिश्चयति; Bh °*pāṇipādāmadi*°
3) G Bh *śritam*; N सिद्धं 4) Thus G; N वेदयते; Bh *vedayeti*
5) Thus N; G *bhūmāya*

कैकशः समस्ताभिश्च ' मा नस्तोके¹⁾ तनये मा न आयुषि
 मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्र
 भामितो वधीर्हविष्मत्तो नमसा विधेम ते स्वाहा ॥
 कामाय स्वाहा मन्यवे स्वाहेत्यथ परिषिञ्चति मन्त्रांश्च
 5 संनमति²⁾ ' ॥ १२ ॥

अपरेणाग्निं हस्तेन परिमृज्य धर्माय स्वाहाधर्माय
 स्वाहा ध्रुवाय स्वाहा क्षयाय स्वाहेत्यन्नं³⁾ प्राणः³⁾ प्रजा-
 पतिः³⁾ परमेष्ठिने³⁾ स्वाहेत्युखायामद्भ्यः स्वाहा वरुणाय
 स्वाहेत्युद्धान्यां ' रुद्राण्यै स्वाहा रुद्राय स्वाहेति रुद्रा-
 10 ण्यां ' भूः स्वाहेति सर्वदेवताभ्यो ऽन्तरिक्षाय स्वाहौष-
 धिवनस्पतिभ्यः स्वाहेति मध्ये ऽगारि ' कामाय स्वाहेति
 शयनदेशे ' वनस्पतिभ्यः स्वाहेति स्थूणादेश⁴⁾ ' ओषधि-
 वनस्पतिभ्यः⁴⁾ स्वाहेति⁴⁾ स्थूणाराजयोर्गृह्याभ्यः स्वाहा
 गृहपतिभ्यः⁵⁾ स्वाहावसानेभ्यः स्वाहावसानपतिभ्यः
 15 स्वाहेत्युत्तरपूर्वे देशे ' भूतेभ्यः स्वाहेत्युद्वाटे ' यदेजति जगति
 यच्च चेष्टति नाम्नो भागो यन्नाम्ने स्वाहेति संवदान्यामथ⁶⁾
 देहल्यां मरुद्भ्यः स्वाहेति ' मध्ये धात्रे स्वाहा विधात्रे

1) G abbreviates

2) Thus N; G Bh *saṁnamayati*

3) Thus G N; see MŚ II. 3. 4:31. 18

4) G om.

5) Thus N; G *grhyapatibhya*

6) Thus G Bh; N सधन्यामथ

स्वाहेति द्वयोर्वाहयोर्गृहाडुपनिष्क्रम्याङ्गे स्वाहा रात्रौ
 स्वाहेत्यथोपलब्धे¹⁾ पिङ्गाण्यै स्वाहा पिङ्गाण्यै स्वाहेति
 पिङ्गाण्यां 'विष्णावे स्वाहा विष्णावे स्वाहेत्युलूखलमुसले'
 ऽनसे²⁾ स्वाहेति शकटे³⁾⁴⁾ 'सोमाय³⁾ स्वाहेति³⁾ धा-
 न्ये⁵⁾ 'श्रियै स्वाहा पुष्ट्यै स्वाहेति धान्यनिचये 'ऽथ प्रद-
 क्षिणं बलिं निनयति प्राच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे
 स्वाहा प्रतीच्यै दिशे स्वाहोदीच्यै दिशे स्वाहोर्ध्वायै दिशे
 स्वाहाग्नेय्यै दिशे स्वाहा नैऋत्यै दिशे³⁾ स्वाहा वायव्यै
 दिशे स्वाहैशान्यै⁶⁾ दिशे स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा प्रजा-
 पतये स्वाहेति मध्ये' ॥ १३ ॥

10

इन्द्राय स्वाहेन्द्रपुरुषेभ्यः स्वाहेति पुरस्ताद्यमाय
 स्वाहा यमपुरुषेभ्यः स्वाहेति दक्षिणतो 'वरुणाय स्वाहा
 वरुणापुरुषेभ्यः स्वाहेति पश्चात्सोमाय स्वाहा सोमपुरु-
 षेभ्यः स्वाहेत्युत्तरतो⁷⁾ 'ऽग्नये स्वाहेति⁸⁾ पुरस्ताद्यमाय⁸⁾
 स्वाहेति⁹⁾ दक्षिणतो⁹⁾ 'वरुणाय स्वाहेति¹⁰⁾ पश्चात्सो-
 माय¹⁰⁾ स्वाहेत्युत्तरतः 'सप्तर्षिभ्यः स्वाहा सर्वभूतेभ्यः
 स्वाहेत्युत्तरपूर्वे देशे' ऽथ¹¹⁾ दक्षिणतः प्राचीनावीती

15

1) G °labdhai; N °थोपन्युञ्जं; Bh atholabdhe 2) Thus Bh; G asase;
 N ऽनसे 3) G om. 4) Thus Bh; N प्राकटे 5) Thus N Bh;
 G dhānyai 6) G svāhā inyai; N स्वाहैशान्यै 7) G om. uttarato
 8) G om. iti purastād 9) G om. iti dakṣiṇato 10) G om. iti paścāt
 11) Thus G Bh; N om.

जुहोति पितृभ्यः स्वधा नमः पितामहेभ्यः स्वधा नमः
 प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमो मातामहेभ्यः स्वधा नमो
 मातुः पितामहेभ्यः स्वधा नमो मातुः प्रपितामहेभ्यः¹⁾
 स्वधा नम इति²⁾ त्रीननुगेभ्यः³⁾ स्वधा³⁾ नम³⁾ इति³⁾
 5 मध्ये ' ऽप उपस्पृश्योत्तरतो यज्ञोपवीती जुहोत्यृग्वेदाय
 स्वाहा यजुर्वेदाय स्वाहा सामवेदाय स्वाहाथर्ववेदाय
 स्वाहाथर्वाङ्गिरोभ्यः स्वाहेतिहासपुराणेभ्यः स्वाहा सर्व-
 देवज्ञेभ्यः स्वाहा सर्वभूतेभ्यः स्वाहेत्यथोर्ध्वं बलिं नि-
 नयति ये भूताः प्रचरन्ति दिवा बलिमिच्छन्तो वितुदस्य
 10 प्रेष्याः । तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टिं
 पुष्टिपतिर्दधातु स्वाहेति ' नक्तं बलिमिच्छन्त इति रात्र्या-
 मथार्केणैकपर्णेन बलिं निनयति येषां न⁴⁾ माता⁴⁾
 पचते येषां रात्र्यां⁵⁾ समागमम्⁶⁾ । तेषामहं तु⁷⁾ भूतानां
 पिण्डं दास्याम्ययाचितः⁸⁾ ॥ भये मे ऽभयमस्तु दुर्भिक्षे च
 15 सुभिक्षणम्⁹⁾ । जननमारुके¹⁰⁾ मृत्युजातिप्राये¹¹⁾ च का-

1) N ins. स्वधा नमो मत्तुर्वृद्धप्रपितामहेभ्यः 2) G om. 3) N om.;
 G *tr̥nugegebhya*°; Bh *tr̥nānugebhyah*° 4) Thus G; N माता न;
 Bh om. na 5) Thus N; G *rātr̥yau*; Bh *rātrau* 6) G *samāga-*
mama; N गृहागमः; Bh *samāgama* 7) G om. 8) Thus N; G
dāndāsyaṃyayacato 9) Thus N; G *subhikṣe ca tān* 10) Thus
 N; G *janakamāraka* 11) G *mṛtyutvayādiprāye*; N मृत्युं°

ल्यतां¹⁾ स्वाहेति²⁾ पात्रसंचालनं निनयति निशि²⁾ श्रितेभ्यः²⁾ स्वाहा रुद्राय स्वाहेति वा³⁾ वैश्वदेवं कृत्वा-
तिथिमाकाङ्क्षितागोदोहनकालमग्रं⁴⁾⁵⁾ वोढृत्य निदध्या-
द्यज्ञो वा एष पञ्चमो यदतिथिः' ॥ १४ ॥

अपरेण गार्हपत्यमुपविश्याधीहि भो इत्युक्त्वा सावित्रीं⁵⁾
सहस्रकृत्व⁶⁾ आवर्तयेच्छतकृत्वो वा 'दशवारं⁷⁾ वेदादी-
न्क्षपेच्छन्दांसि⁸⁾ कूश्माण्डानि चाधियीताग्निमीले⁹⁾ पुरो-
हितमित्यृग्वेदस्येषे त्वांजे वेति यजुर्वेदस्याग्र¹⁰⁾ आयाहि¹⁰⁾
वीतय इति सामवेदस्य शन्नो देवीरभिष्टय¹¹⁾ इत्यथर्व-
वेदस्याग्निमूर्धिति हन्दांसि यद्देवा देवहेडनमिति¹²⁾ कूश्मा-¹⁰⁾
ण्डो 'यदधीति स ब्रह्मयज्ञो' यज्जुहोति स देवयज्ञो'
यत्पितृभ्यः स्वधा करोति स पितृयज्ञो' यदूतेभ्यो बलिं
हरति स भूतयज्ञो' यदतिथिभ्यो ऽन्नं ददाति स मनुष्ययज्ञ
इत्येते¹³⁾ वै पञ्च महायज्ञाः¹⁴⁾ सतति¹⁵⁾ सुप्रयुक्ता नयन्ति
परमां गतिम्'

15

1) Thus G; N काम्यतां; read perhaps कल्यतां 2) Thus emended;
G Bh śīli śīlebhya; N निशि निश्रितेभ्य 3) Thus N; G yo 4) Thus
G Bh; N °मांकांक्षेदा° 5) Thus N; G °kālamātram; Bh °kālamātra-
magram 6) Thus N; G om. kṛtva 7) Thus G; N दशवारं
8) Thus G; N वेदादींश्छन्दांसि 9) G om. from here unto यदधीते l. 11.
10) Thus Bh; N °स्याग्र आयाह 11) Thus emended; N देवीरभिष्टय
12) Thus emended; N देवहेडन 13) Thus N Bh; G etai 14) Thus
N Bh; G madāyajñās 15) Thus N Bh; G satatra

एतेभ्यो यस्य¹⁾ पञ्चभ्यो¹⁾ यज्ञ एको ऽपि ह्यीयते ।
 मनस्वत्याहुतिस्तस्य प्रायश्चित्तं विधीयते ॥
 द्यहं अहं वापि प्रमादादकृतेषु तिस्रस्तन्तुमतीर्तुवा चतस्रो
 वारुणीर्जपेद्दशाहं द्वादशाहं वा विहिन्नेषु¹⁾ स्वस्त्ययनेषु²⁾
 5 तु सर्वशश्चतस्रो ऽभ्यावर्तिनीर्तुवा कार्यस्तान्तुमतश्चरुः'
 यस्य स्त्री वानुपेतो वा गृहेष्वेतान्बलीन्दरेत् ।
 कूष्माण्डस्तत्र होतव्या हुत्वा³⁾ यज्ञसमृद्धये ॥
 प्रवासं गच्छतो यस्य गृहे कर्ता⁴⁾ न विद्यते ।
 पञ्चानां महतामिषां स यज्ञैः सह गच्छति ॥
 10 प्रवासे कुरुते चैतान्यदन्नमुपपद्यते ।
 न चेदुत्पद्यते तन्नमद्भिरेनान्समापयेत् ॥
 अद्भिरेव व्रतं कृत्वा यथालाभमनुव्रतः⁵⁾ ।
 देवानां देवयज्ञेन द्विजा गच्छन्ति सात्मताम् ॥
 पितॄणां पितृयज्ञेन भूतियज्ञेन भूतीनाम्⁶⁾ ।
 15 मनोर्मनुष्ययज्ञेन ब्रह्मयज्ञेन ब्रह्मणाः ॥
 एतेषां सात्मतां गत्वा देवतानां शतं समाः ।
 आनन्दं ब्रह्म गच्छन्ति ध्रुवं⁷⁾ शाश्वतमव्ययम्⁸⁾ ॥
 इति ॥ १५ ॥

1) G om. 2) N om. 3) Thus MSS; read perhaps हुत्वा 4) Thus
 N Bh; G *kartha* 5) Thus N Bh; G °*anuvratām* 6) G *bhūtinah*; N
 भूतिनां 7) Thus N; G *dhrutam* 8) Thus N Bh; G *śāśvatam*°

नान्दीश्राद्धस्य पूर्वपक्षे यथोपदेशं पूर्वद्युर्वा युग्मान्त्रा-
 क्षणान्भोजयेत्प्रदक्षिणमुपचारो' ऽग्निमिद्धा¹⁾ दूर्वाभिः सं-
 स्तीर्य भोजनस्थानेषु च पवित्रे²⁾ कृत्वा²⁾ पात्रे²⁾ निधायो-
 त्पूय²⁾ यवान्निधाय प्रणीतावडुपचारं कृविष्यं च दध्योदनं
 चासाद्य नान्दीमुखाः पितरः प्रियन्तामित्यपां प्रतिग्रहणं⁵
 विसर्जनं च ' पश्चादेवं विश्वेभ्यो देवेभ्यो ' नान्दीमुखेभ्यः
 पितृभ्यः स्वाहेति कृत्वोपस्तीर्य सर्वं द्विर्द्विरव्यत्यंभिधार्य
 वैष्णव्यचोपिस्पर्शयित्वाचान्तेषु पूर्णापात्रं दत्त्वा गोमयेनो-
 पलिप्य दध्योदनशेषं यवोदकेनावोक्ष्य न्युष्य पश्चात्परिषे-
 चनं' संपन्नमिति पृष्ठेडा³⁾ देवहूरित्यनुवाकशेषं⁴⁾ जपे-¹⁰
 द्वाक्षणान्भोजयित्वाशिषो वाचयति' ॥ १६ ॥

संवत्सरे सपिण्डीकरणमेकादशे मासि षष्ठे चतुर्थे
 द्वादशे ऽहनि' यदि पुण्याहकाल उपव्यावर्तेत पितृणा-
 मावाहनं⁵⁾ 'सव्यस्य पाणोरङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्यालभ्य
 पृथिवीं जपेद्ये पार्थिवासः पितरो ये अत्तरिक्षे ये दिवि¹⁵
 ये वामृता बभूवुः । ते अस्मिन्यज्ञे अमृता मादयन्तामिति'
 चत्वारि पात्राणि सतिलगन्धोदकेन पूरयित्वाकं प्रेतस्य

1) Thus Bh; G N *iddhmā* 2) Thus Bh; G *pātre kṛtvotpūya*; N
 पवित्र कृत्वोत्पूय 3) Thus N Bh; G *sprṣṭvotthā* 4) Thus N Bh;
 G *devabhūr*^o 5) Thus G; N ^oमासादन

त्रीणि पितृणामेकं वा पितृणां प्रेतपात्रं पितृपात्रेष्वसि-
 च्छति ये समाना ये सजाता इति द्वाभ्यामसौ पितृभिः
 पितामहेभिः प्रपितामहेभिः सहैतत्ते तिलोदकं तस्मै ते
 स्वधा नम इति तिलोदकप्रदानमग्नौकरणमनुदेशनीयं च
 5 यथार्थमूहेदासेचने 'सपिण्डी¹⁾ व्याख्याता 'यथाश्रद्धं²⁾ दक्षि-
 णा भवत्यंत ऊर्ध्वं मासिश्चाद्धिन' ॥ १७ ॥

अथ गृह्यप्रायश्चित्तानि 'यानि स्मर्यन्ते तानि वक्ष्यामः'
 शेषाणि वैतानिकानि स्युर्होमिदेवतायाः समाम्नातात्फ-
 लश्रुतेश्च³⁾ 'या एवाग्निहोत्रे देवतास्ता श्रीपासने य
 10 एवाहिताग्नेर्धर्मः स एव धर्मो य एवाहिताग्नेर्लोकः स
 एवौपासनिकस्येति शाखायनिब्राह्मणं भवति' तत्र ये
 पुरोडाशास्त इह चरवः' पयोदधिपृषदाज्यानामाज्यव-
 त्संस्कारो 'न दधो ऽधिश्चयणं' प्रत्यसने परिषेचनमद्गी⁴⁾
 रौद्रराक्षसनैर्ऋतपैतृकहेदनभेदनखनननिरसनावघ्राणात्मा-
 15 भिमर्शनानि च कृत्वाप उपस्पृशेत्सर्वत्र स्कन्ने भिन्ने क्षामे
 दग्धे विपर्यासे ऽन्तरिते च द्वे मिन्दाङ्गुती जुहोति यन्म⁵⁾
 आत्मनो⁵⁾ मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति⁵⁾ द्वाभ्यामथ⁵⁾

1) Thus Bh; G *sapiṇḍaḥ*; N पिण्ड

2) Thus N Bh; G 'śrāddhan

3) G *sāmnātāt*°; N °पंचश्रुतेश्च; Bh *samāmnāt*°

4) G *pariṣeṣanam*°;

N प्रतिषेचनम°; Bh *pratiṣeṣanam*°

5) G om. unto *atha* l. 17.

स्कन्ने सं त्वा सिञ्चामीति स्कन्नमभिमन्व्योन्नम्भय पृथिवी-
 मित्यपो¹⁾ ऽभ्यवहृत्य²⁾ भूरित्युपस्थायास्कान्यौः पृथिवी-
 मित्याहुतिं³⁾ जुहोत्यथाज्यं⁴⁾ चेद्देवाञ्जनमगन्यज्ञ⁴⁾ इति
 चानुमन्त्रणं किं चिच्च⁵⁾ दद्याद्भिन्ने⁵⁾ भूमिभूमिमगादिति
 भिन्नमभिमन्व्योन्नम्भय पृथिवीमित्यपो ऽभ्यवहृत्य⁶⁾ त्रय-⁵
 स्त्रिंशत्तन्त्रव इत्येतया जुहुयाद्ग्रौप्रक्षेपणं दारुमये ' ज्य
 क्षामे निर्ऋत्यै त्वेति विद्ग्धमभिमन्व्य त्वं पराची त्वमवाची
 त्वं रक्षांसि⁷⁾ गच्छेति दक्षिणापरमुत्तरापरं वा दिशं तं
 प्रति निरस्यत्यग्नी रक्षांसि सेधतीति तिस्र आज्याहुती-
 जुहुयात्' ॥ १८ ॥

10

अहविष्य⁸⁾ आगमनमन्यस्यैकदेशश्चेदुद्धृत्यैतत्कृत्वैतया⁹⁾
 जुहुयादितेनाश्रुतदुःश्रुते¹⁰⁾ व्याख्याते 'अपो ऽभ्यवहरेद्यत्र¹¹⁾
 क्वा¹¹⁾ चेन्धनमग्नावादध्यात्स्वाहाकारेणादधातीति¹¹⁾ 12)
 विज्ञायते ' रुद्राय त्वेत्यश्रुतमभिमन्व्य यमाय त्वेति दुःश्रु-
 तमथ परिस्तरणदाहे ऽग्नये क्षामवते नमो नमः क्षामवा-

15

1) Thus N Bh; G °upo 2) Thus G; N वसिच्य; Bh bhyavasicya
 3) G om. from here unto juhuyād l. 6. 4) Thus Bh; N °त्यथ दाव्यां
 च सेवां जनमभं क्ष्व 5) Thus Bh; N चन दृष्टादृष्टं भिन्
 6) N भ्यवाहृत्य; Bh hyāpasṛtya 7) Thus Bh; G ukṣāṃsi; N om.
 8) Thus N; G haviṣya; Bh haviṣa. 9) Thus G; N आ- - - नं न्यस्यैक°;
 Bh agamanasya . . . anyasya 10) Thus N Bh; G °āśrutamaśrute
 11) Thus Bh; G °cejanam°; N °हरेदेतत्कृत्वेंधन° 12) Thus N Bh;
 G °kāreṇa juhoteṭi

न्मा मा¹⁾ हिसीन्मा मे गृहं मा मे धनं मा मे प्रजां
 मा मे पशूनित्यभिमन्व्याग्नये ज्ञामवते नमो नम इत्याहुतिं
 जुहुयादिन्द्रं वो विश्वतः परीति पुनः परिस्तीर्येन्द्राय
 स्वाहेत्याहुतिं जुहुयाद्य परिधिदहे प्रदाव्यायाग्नये²⁾ नमो²⁾
 5 नमः²⁾ प्रदाव्यायेति²⁾ समानमत ऊर्ध्वमग्नेः³⁾ समिदसी-
 ति⁴⁾ पश्चार्धं यमस्य समिदसीति दक्षिणार्धं सोमस्य समि-
 दसीत्युत्तरार्धमिन्धानास्त्वा शतं हिमा इत्याहुतिं जुहुयाद्दुष्टे
 ऽन्यं परिदध्याद्गन्धर्वो ऽसीति प्रतिमन्त्रमथ विपर्यासि त्वं
 नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति
 10 चतस्र आहुतीर्जुहुयादेता⁵⁾ एवान्तरिते⁵⁾ मनो ज्योति-
 र्जुषतामिति पञ्चमीमन्तरितं च कुर्यात्संस्थिते⁶⁾ चेज्जानी-
 यात्किं चिच्च दद्यात्' ॥ ११ ॥

उत्तरस्मिन्काल आगते होमश्चेति⁷⁾ निवृत्तः⁷⁾ पूर्वस्य
 सेयं कालातिपत्तिस्तस्यां प्रायश्चित्तं मनो ज्योतिरिति पूर्वस्य
 15 हुत्वापरस्य जुहुयादेवं प्रतिहोममा दशरात्रात्प्राणायाम-
 श्चैकादशीप्रभृत्या विंशतिरात्राहुपवासश्चा त्रिंशद्वात्रादंत

1) G om.; N मा माभिरत्न

2) Thus N Bh; G *pradāvyaṅyeta*3) Thus N Bh; G °*agnaye*4) Thus N Bh; G *samīśadaśīti*5) Thus Bh; G °*etā etāntarite*; N °*यादेतासां नार्षे*6) Thus N Bh; G *kāryāt°*

7) Thus G Bh; N होमश्चेदिनि°; these

words seem to be corrupt; read perhaps होमश्चेदनिवृत्तः

ऊर्ध्वमा षष्टिरात्रात्तिस्रो रात्रीरुपवसेदंत ऊर्ध्वं प्राज्ञापत्यं
 विहितमेकादशीप्रभृति तिस्रश्च¹⁾ तन्तुमतीस्तन्तुं तन्वन्नु-
 द्बुधस्वाग्ने त्रयस्त्रिंशत्तत्तव इत्युक्तमनुगत²⁾ इत्यपि²⁾ वा-
 याश्चाग्ने²⁾ ऽसीति जुहुयाद् त्रिरात्रान्मनो ज्योतिरित्या
 सप्तरात्रादंत³⁾ ऊर्ध्वमा द्वादशरात्रात्तिस्रो⁴⁾ रात्रीरुपवसेदंत⁵⁾
 ऊर्ध्वं प्राज्ञापत्यं विहितमेकादशीप्रभृति तिस्रश्च तन्तुमती-
 रूक्तं द्वादशाहं विहित इत्येकादशीप्रभृत्युपवासः पूर्व-
 वत्' ॥ २० ॥

अथ पर्वाण्यतीति मनो ज्योतिर्याश्चाग्ने⁵⁾ यदस्मिन्नग्ने
 स्वस्ति न इन्द्र इति चतस्र आज्याहुतीर्हुत्वा स्थालीपाकं¹⁰⁾
 च कुर्यात्प्रागष्टम्या' अत ऊर्ध्वं सोपवासः कार्यो⁶⁾ द्वयो-
 द्वौ⁶⁾ त्रिषु⁷⁾ त्रय इत्येवं नैमित्तिकेष्वतीतिषु प्रायश्चित्तं'
 पार्वणवद्धोमः' पितृयज्ञे ऽतीति पक्षात्यये सोपवासः कार्य
 इति सिद्धं' नित्येषु चैवमेव स्यादथ महायज्ञानां' मनो
 ज्योतिरिति द्वयोस्त्रयाणां चतुर्णां⁸⁾ पञ्चानां वा' षष्ठप्रभृति¹⁵⁾
 तिस्रस्तन्तुमतीर्हुत्वा चतस्रो वारुणीर्जपेदिमं मे वरुणा
 तत्त्वा यामि यच्चिद्धि⁹⁾ ते⁹⁾ यत्किं चेत्या नवरात्रादंत

1) G om. from here unto *tantumatir* l. 6. 2) Thus Bh; N इत्युक्त-
 मनुगतोपवासाश्चाग्ने 3) Thus Bh; N सप्तरात्रादंत 4) Thus Bh; N
 द्वादशरात्रा^० 5) G Bh ins. *sīti* 6) Thus N; G *karyyorddhayor^०*
 7) Thus N; G *tr̥ṣu* 8) G om. 9) Thus N; G *yachśid*

ऊर्ध्वमा दशरात्राच्चतस्रो ऽभ्यावर्तिनीर्हुवा कार्यस्तान्मु-
 तश्चरुः' स्नातकस्यापि होमविहित्तावुक्तं' प्राप्ते प्राज्ञापत्ये
 तस्य विहित्तिस्तस्य तु पुनरधेयं' मनो ज्योतिस्तन्मुमतीः
 पुनस्वादित्या रुद्रा इति च पूर्णाहुतिं प्रतीयादेतामशु-
 ५ पघातेषु सर्वत्र' स्त्रियाश्चैवं होमाभिगमनस्थालीपाकेषु'
 सर्वेषामन्ततो व्याहृतीरिति सिद्धं' नम आचार्येभ्यो नम
 आचार्येभ्यः' ॥ २१ ॥

॥ इति¹⁾ भारद्वाजसूत्रे¹⁾ तृतीयः¹⁾ प्रश्नः¹⁾ समाप्तः¹⁾ ॥

॥ भारद्वाजीयं²⁾ गृह्यसूत्रं²⁾ समाप्तम्²⁾ ॥

1) Thus Bh; G ins. *madācāryavirajicite* behind *iti*; N om.

2) G om.; N श्रीभारद्वा°

LIST OF MANTRAS ¹⁾.

	p.	l.
*akṣispando duḥsvapna iṣṭir asaṃpat	65	14
*agnaye kṣā mavate namo namaḥ	87	15
	88	2
*agnaye tvā paridadāmi	8	2
agnaye pavamānāya svāhā	70	9
agnaye pāvakāya svāhā	70	9
*agnaye pitṛmate svāhā	44	4
*agnaye 'mavate svāhā	79	16
*agnaye medhapataye svāhā	4	10
agnir īśāna indro bṛhaspatiś ca	59	7
*agnir devānām adhipatiḥ	36	4
²⁾ agniṣomā yaśo asmāsu dhattam	53	3
*agniṣ ṭa ācāryaḥ	7	10
agne vratapate śukriyaṃ vratam carīṣyāmi	73	9
agne vratapate hotṛbhyo vratam carīṣyāmi	71	13
agne vratapate hotṛbhyo vratam acāriṣam	72	9

1) This list comprises: 1. the mantras not found in Bloomfield's Vedic Concordance, 2. the mantras differing more or less from the tradition hitherto known (when the beginning words are different from the usual tradition, the usual beginning is given in a foot-note).

The first kind of mantras are marked by an asterisk. After the manner of the concordance each quarter-verse is given separately, in alphabetic order.

2) agniṣomā

	p.	l.
1) agnes tvā tejasā sūryasya varcasendrasyndriyena viśveṣāṃ tvā devānāṃ kratunābhimṛṣāmi.	25	14
*achidrā kīrtir astu me	67	1
*atharvavedāya svāhā	82	6
*atharvāṅgirobhyaḥ svāhā.	82	7
2) athārjic chyāmaḥ śabalāḥ	38	8
athāsmabhyaṃ sarvavīrāṃ dāḥ	34	3
anase svāhā	81	4
*anugebhyaḥ svadhā namaḥ	82	4
3) anubhavaṃ paribhavam.	65	12
4) anubhūtaṃ paribhūtam	65	12
antarikṣaṃ samaṃ tasya vāyur upadraṣṭā	46	12
5) annasya kulyā upa tān kṣarantu.	49	15
annādyena bhagena ca	52	10
apa pāpmānaṃ jahi pāpmānaṃ mama cāmuṣya ca	57	15
apāṃ stoko abhyapatac chivena.	64	11
5) apūpakulyā upa tān kṣarantu.	48	4
*amṛte tvāmṛta ādadhāmi.	68	4,7
6) abhi pūṣā niṣīdatu	18	13
7) abhibhūve sūryāya divyānāṃ adhipataye svāhā.	31	5
ayaṃ kumāro jarāṃ dhayatu dīrgham ayuḥ	26	6
arundhatīṃ dhruvatāṃ ye ha ninyuḥ.	19	14
*artham mahyam sādhasya	36	9
8) ardhamāsān vibhajantī	32	13
aryamaṇaḥ kumbhīpātraḥ pātrapānir nipuṇiḥ.	23	13
*arvācy āviśāsmān	59	1
*avapadyasvāsau	23	3
9) aśvavatī gomati sūnṛtāvati	33	11
*asūngamāḥ satyayujo 'vṛkāsah	43	6

-
1) agnes tvā	2) arjīn	3) anuhavam	4) anuhūtaṃ
5) ājyasya or medasaḥ kulyā		6) api	7) abhibhūṣaurya°
8) māsārdha°	9) aśvāvati		

	p.	l.
asau pitṛbhiḥ pitāmahebhīḥ prapitāmahebhīḥ sahaitat te tilodakam	86	2
*aham samrādhānī iti	5	3
¹⁾ ahimsann agna āgahi	65	8
ahir dadamśa kām cana	31	14
ahorātraiḥ sasamdhikaiḥ	43	15
*āgatyā babhruḥ piṅgākṣaḥ	66	13
²⁾ āganta samrabhāvahai	7	14
āgantā mā riṣenyataḥ	7	12
³⁾ āgneyāya pāṇḍarāya pāṛthivānām adhipataye svāhā	31	3
*āgneyyai diśe svāhā	81	8
ātmanaṃ paripaśyataḥ	55	6
*ā dhenavo bahulā nityavatsāḥ	28	9
*ā no havam pitaro 'dyāgamantu	43	7
āpaḥ supteṣu jāgrata	26	10
āpo devīḥ prahiṇuta.	43	8
āpo bādhantām nirṛtiṃ parāciḥ	64	9
*āyāta pitāmahāḥ prapitāmahās cānugaiḥ saha	43	5
⁴⁾ āyāty aparāparam.	32	12
*āyur me prāvocaḥ	58	11
*āyur varco yaśo medhām tvayi dadhāmi	25	9
*āyusmān aham varcasvī yaśasvī śrīmān apacitimān bhūyāsam	58	13
ārāt te agnir jvalatu	65	1
*āvapatāhar ahar ā nirdaśatāyai	24	12
*itihāsapurāṇebhyaḥ svāhā.	82	7
*idam annam pūryatām cāpūryatām ca	47	5
idam aham amum āmuṣyāyaṇam indrasya vajreṇābhi- viśāmi	62	14
idam aham amuṣyāmuṣyāyaṇasya dviṣantam bhrātr- vyam upagūhāmi.	52	1

1) abibhrad agna

2) āgantrā

3) āgneyapāṇḍu°

4) āyanty

	p.	l.
idaṃ vatsyāmaḥ	61	9
indrapuruṣebhyaḥ svāhā	81	11
imaṃ yajñam pitaro no juṣantām	43	9
*ime gr̥hāḥ prati jīveṣv asthuḥ	28	7
*īśānyai diśe svāhā	81	9
uccairvāji pṛtanājit	54	6
uttaro 'ham dviṣadbhyaḥ	63	1
utsrjemam śucīmanaḥ	39	7
upaniṣadbhyo vratam cariṣyāmi	71	16
upaniṣadbhyo vratam acāriṣam	72	12
*upahūtam goāśvam	28	10
upahūto gr̥heṣu me	28	11
ulena parimīdho 'si	61	2
*ūrjam bibhrato jagataḥ suśevāḥ	28	8
ūrjam bibhrad vaḥ sumanāḥ suvarcāḥ	28	4
ūrjasvatī payasvatī ghṛtavatī	33	12
ūrjasvatīḥ payasvatīḥ	46	3
ūrjasvatīm payasvatīm	48	12
ūrjā vaḥ samṣrjāmi	28	11
ūrjam vahantīḥ kṣīram udakam ghṛtam payaḥ kilālam parisrutam	46	1
*ṛgvedāya svāhā	82	5
*ṛtam vṛṇīṣva māvāryam	35	6
*ṛte tvāmṛta ādadhāmi	68	4,6
ekavrātya śunaka sṛja chat	38	11
	39	3
*ekaśatam śṛṇor aṅga te dhāpayitārah	27	3
etat te tatāsau madhumad annam sarasvataḥ	44	11
etat te pitāmahāsau madhumad annam sarasvataḥ	44	16
etat te prapitāmahāsau madhumad annam sarasvataḥ	45	6
*etaṃ prānam apānihi	20	15
1) evaṃ kumāra ejatu	23	1

1) evaṃ te garbha

	p.	l.
evam ahaṃ brāhmaṇānāṃ vedeṣu nidhigopo bhūyāsam	10	10
*eha gacchantu pitaro haviṣe attavai	43	7
*eha vatsaḥ krandatv ā kumāraḥ	28	8
aulaba it tam upāhvaya	38	8
*kam upanayāmi.	7	11
karad dadhac chivena tvā pañcaśākhena hastenāvidvi- śāvata sāhasreṇa yaśasvinābhimṛśāmi suprajāstvāya	20	17
kim jñānena kariṣyati	11	14
*kuberāya tvā mahārājāya paridadāmi	8	1
*kuberāya svāhā	36	9
kurkuro bālabandhanaḥ.	38	7
kulaś ca vikulaś ca	39	6
kṛśās cid amariṣṇavaḥ	7	13
*kṣayāya svāhā	80	7
¹⁾ kṣāmaṇ mā mā himsīt	87	15
kṣemāya vaḥ śivaḥ śāntyai prapadye	28	13
²⁾ khajābojopakāśinī	23	11
³⁾ gandharvas tato 'paraḥ	16	3
gandharvo 'gnaye dadat	16	5
*gṛhapatibhyaḥ svāhā	80	14
gomad dhanavad aśvavad ūrjasvat suvīravat.	35	4
grāmaṃ sajanāyo gacchanti	24	2
*cakṣuś ca pratipadyate	11	14
*jananamārake mṛtyujātiprāye ca kālyatām	82	15
*jarām aśīya	52	16
	54	2
*jahi dviṣantaṃ hanīthā mama dviṣam	57	16
*jihīrṣāma	56	4
*jīva varṣasahasraṃ tvam.	65	2
juhomi vaiśvakarmaṇim	5	2

1) mā mā
dharvo vivida

2) khajāpo or bajābo°

3) gandharvas te or gan-

	p.	l.
*juhomy annānām rasam	67	1
¹) jaitriyāyāviśatān mām	54	5
*takṣakāya tvā vaiśāleyāya paridadāmi	8	2
tat satyaṃ yad ahaṃ vadāmi	59	10, 14
tad brāhmaṇair atipūtam anantam akṣayyaṃ me astu	49	10
tad vo ahaṃ punar āveśayāmy ariṣṭāḥ	44	1
*tan naḥ saha devair amṛtam astu	47	5
*taṃ tvaimi śaraṇaṃ deva	36	5
*tapaḥ śraddhāyaṃ juhomi	37	1
tasmai te svadhā namaḥ	86	3
*tām vidyāt puṇyalakṣmīkām.	11	14
²) tām doham upajivātha pitarāḥ.	49	13
tām ito naśayāmasi	20	9
*tām me juṣantām pitarāḥ sametāḥ.	48	12
³) tuṇḍikera ulūkhalāḥ	23	9
*te asmin yajñe amṛtā mādayantām	85	16
tekaś ca sasaramataṇḍulaḥ.	39	6
⁴) te tvā devā adur mahyaṃ patnīm	15	14
tena te vapāmy asau	30	10
*tena vardhasva cenddhi	4	5
tena saṃvaninau svaḥ	18	3
te no rayim sarvavirām niyacchantu	43	10
te mā śivena tigmena	64	6
teṣām saptānām iha rantir astu puṣṭyai	32	9
*teṣām ahaṃ tu bhūtānām.	82	13
*tvam rogasyeśiṣe tvam u rogasya	27	3
⁵) tvam svadhām akṣitam taiḥ sahopajiva	44	15
	45	4, 9
tvāṣṭā badhnātu bandhanaiḥ	23	5
*tvatpūrtam iha jīvate	36	8

1) jaitriyāyā° 2) taṃ 3) śāṇḍikera or śāṇḍerathas 4) mahyaṃ
tvādur 5) taṃ svadhām or tām tvam svadhām

	p.	1.
*tvaddattam vai balam rājye	36	7
*tvam parācī tvam avācī tvam rakṣāṃsi gaccha . .	87	7
tvam piśaṅgalohitaḥ	39	7
*tvaṣṭā vīram adhāt	25	10
¹⁾ daśabhis tvāṅgulibhir abhimṛśāmi	22	14
²⁾ divyo yo mānuṣo gandhaś ca.	52	14
*diśo diśo jātavedaḥ	66	14
*durbhikṣe ca subhikṣaṇam	82	14
duḥsvapnaṃ duruditaṃ śakunaiḥ	65	11
dr̥dhāś cid amariṣṇavaḥ	7	13
devasya tvā savituḥ prasave 'śvinor bāhubhyāṃ pūṣo hastābhyāṃ viśvebhyo devebhyo juṣṭam nirvapāmi	79	6
*devānām sambhṛto rasaḥ	66	16
³⁾ devebhir vimitāsy agre.	34	5
dyauḥ samā tasyāditya upadraṣṭā	46	15
*dhanur maṭacī puruṣasya hastayoh	27	2
*dhanvantaraye svāhā	79	13
*dhātre svāhā	80	17
*dhruvāya svāhā	79	14
	80	7
namaḥ pṛthivīśade rudrāya vāteṣave rudrāya . . .	63	4,10
namaḥ śakṛtsade rudrāya vāteṣave rudrāya . . .	63	7
namas tatsade rudrāya vāteṣave rudrāya.	63	12
*namas te 'stu vanaspate.	65	3
namaḥ sarpaṣṛte rudrāya vāteṣave rudrāya . . .	63	5
*na mṛtyuś caratiha	7	14
namo agniśade rudrāya vāteṣave rudrāya	65	9
namo 'ntarikṣasade rudrāya vāteṣave rudrāya . . .	64	1
namo 'psuśade rudrāya vāteṣave rudrāya.	63	14
namo rudrāya pṛthivīśade	63	5,11
namo rudrāya sarpaṣṛte	63	6

1) abhiṣ ṭvāham 2) daivyo or daivī 3) devo devebhir or devī devebhir

	p.	l.
namo rudrāyāgniṣade	65	10
*nāndī mukhebhyaḥ pitṛbhyaḥ svāhā	85	6
1) nigṛhya bāhū plavase	39	1
2) nivṛtto vo nyavīvṛtat	60	2
*niśi śritebhyaḥ svāhā	83	1
*nairṛtyai diśe svāhā	81	8
parimīdho 'sy ulena	61	2
*parenaitu parikṣavaḥ	65	14
*parenaitu pāpasakuniḥ	65	13
*paśūnām viśvarūpānām	66	15
*piṅkṣānyai svāhā	81	2
*piṇḍam dāsyāmy ayācitaḥ	82	14
pitāmahebhyaḥ svadhā namaḥ	82	1
3) putrāmś ca paśūmś ca	22	1
punas tvādityā rudrāḥ	90	4
*purīṣyo havyavāhanaḥ	36	5
4) puruṣu priyaṃ kuru	54	9
*puṣṭyai svāhā	81	5
pūṃsavanam asy amuṣyai	22	11
pūrva eṣāṃ pitaiti	24	7
*pṛthivyām tvāmṛta ādadhāmi	68	3, 5
5) pṛthivyām agnau pratitiṣṭha vāyāv antarikṣe sūrye divi	61	12
*pracinvadbhyaḥ svāhā	41	9
*pracinvanta upaspr̥ṣata	41	9
*prajāpata imaṃ gopāyāmum	8	4
6) prajāpataye tvā himkāreṇābhijighrāmi	29	5
*prajāpatis ta āyur dadhātu	29	5
7) pratigr̥hṇantu pitarāḥ saṃvidānāḥ	48	1
pradāvyāyāgnaye namo namaḥ pradāvyāya	88	4
8) pradoṣacāriṇī svasā	24	8

- 1) vigr̥hya 2) nivarto yo 3) putrāmś caiva 4) pūruṣu
5) agnau pṛthivyām 6) prajāpates 7) pratinandantu
8) niśithacāriṇī or naktamcāriṇī

	p.	l.
prapitāmahebhyaḥ svadhā namaḥ	82	2
praviśatu bhavān āyusā varcasā śriyāvṛtaḥ	35	14
prasthāvāno māva sthātu samanyavaḥ	7	12
*prajāpatyaṃ yaśo mahat	66	16
prāṇa āyusi vatsyāmaḥ	61	9
*prāṇāya tvācāryāya paridadāmi	8	1
*prāṇeṣu tvāmṛtaṃ juhomi	47	6
priyaṃ mā brāhmaṇe kuru	54	10
*preto mṛtyuṃ nudāvahai	7	14
*babhrūya yaśasā saha	66	13
brahmaṇā kṛptaḥ sukṛtena	64	12
¹⁾ brahmaṇe tvā grhṇāmi	60	10
brāhmaṇāṃś caturo nānāgotrān bhojayata	58	2
*bhagena tvā saṃsṛjāmi	17	1
*bhaye me 'bhayam astu	82	14
*bhūtebhyaḥ svāhā	80	15
*bhūḥ prapadye bhuvaḥ prapadye śriyaṃ prapadye	36	2
*madhunā ghṛtena svadhā stha	46	4
madhu he madhv āgāhe	18	1
mano medhāyāṃ juhomi	36	15
²⁾ mama citte cittam astu te	17	14
mama vācam ekamanā śṛṇu	17	14
³⁾ mayi puṣṭiṃ puṣṭipatir dadhātu	82	10
mayi prajñānam astu te	17	17
*mayi sarvāṇi bhūtāni	17	17
*mahā hotāra upaniṣadaḥ	72	15
*mahyaṃ jīvanam āvaha	66	15
⁴⁾ mahyaṃ dirghāyutvāya śataśāradāya	53	13
mahyam it punar ānayāt	60	5

1) prajāpatinā 2) mama cittam 3) *This mantra has been mentioned, because in the Vedic Concordance it is registered under mayi puṣṭiṃ puṣṭipatir dadhātu, all the texts, except AV, reading (as Bhār. does) puṣṭipatir.*

4) dirghāyutvāya

	p.	l.
mā gām aditiṃ vadhiṣṭa	58	8
*mām cakṣur mām u te manaḥ.	17	16
*mām caiva paśya sūryaṃ ca	18	4
*mātāmahebhyaḥ svadhā namaḥ.	82	2
mātā lohitaḥ pitā	39	4
*mātuḥ pitāmahebhyaḥ svadhā namaḥ.	82	3
*mātuḥ prapitāmahebhyaḥ svadhā namaḥ.	82	3
mā te putraṃ rakṣo vadhīt	26	4
*mā devānāṃ mithuyā kar bhāgadheyam	67	3
1) mā na āyuhḥ pramoṣīḥ	51	14
*mā no himsīḥ kadā cana.	35	6
mā no himsīr jātavedaḥ	65	7
*mānyeṣu manaḥ kṛthāḥ	18	4
*mām te cittaṃ praviśatu.	17	16
mā me grhaṃ mā me dhanam	88	1
mā me prajāṃ mā me paśūn	88	1
*mām evānuvratā bhava	17	15
*māsareṇa surām iva	17	1
2) māsīnām ūrjam uta ye bhajante	43	9
*mr̥tyor mukhaṃ vidadhāmi.	37	1
medasvatī ghṛtavatī svadhāvati	48	13
*medhām manasi juhomi	36	14
*yajurvedāya svāhā	82	6
yathā tvaṃ suśravo devānāṃ vedeṣu nidhigopo 'si	10	10
*yathāhaṃ sumate vasāni	66	15
yathaiva vātaḥ pavate	22	16
yad asminn agne.	89	9
yad ahaṃ dhanena prapaṇaṃ carāmi	59	5
yadi mām atimanyadhvam	60	3
yadi vṛkṣād abhyapatat phalam	64	7
*yad ṛṣīṇāṃ tryāyuṣam	30	8
	51	11

1) mā ma

2) māsīmām

	p.	l.
1) yad devagandharvo vittaḥ	18	3
2) yady antarikṣāt tad u vāyur eva	64	8
3) yad varco apsarāsu ca	52	13
yan madhuno madhavyaṃ paramam annādyam rūpaṃ tenāhaṃ madhuno madhavyena paramenānnādyena rūpeṇa paramo 'nnādo madhavyo bhūyāsam	57	7
yan me varcaḥ parāpatitam	55	5
yamapurūṣebhyaḥ svāhā	81	12
*yaśo me prāvocaḥ	58	12
*yasyāṃ mano 'nuramate	11	13
yā ākhyātā devasenā yās cānākhyātās ca tā upaspr̥ṣata tābhyaḥ svāhā	41	12
*yāṃś ca tvam atrānvasi ye ca tvāṃ anu	44	15
	45	4, 10
yā te agne pavamānā paśuṣu priyā tanūr yā pṛthi- vyāṃ yāgnau yā rathamtare yā gāyatre chandasī- dam te tām avarundhe	68	8
4) yā te agne pāvakāpsu priyā tanūr yāntarikṣe yā vāyau yā vāmadevye yā traiṣṭubhe chandasīdam te tām avarundhe	68	10
yā te agne sūrye śuciḥ priyā tanūr yā divi yāditye yā bṛhati yā jāgate chandasīdam te tām avarundhe	68	13
*yānūcī nipadyase	5	3
*yā bṛhati duritā rarāṇā	6	9
yāvān agniś ca pṛthivī ca tāvaty asya mātṛā tāvatīm ta etāṃ mātṛāṃ bhūtāṃ dadāmi	44	12
yāvān ādityaś ca dyauś ca tāvaty asya mātṛā tāvatīm ta etāṃ mātṛāṃ bhūtāṃ dadāmi	45	6
yāvān vāyuś cāntarikṣaṃ ca tāvaty asya mātṛā tāvatīm ta etāṃ mātṛāṃ bhūtāṃ dadāmi	45	1
ye devā upariṣado bṛhaspatinetṛā rakṣohaṇas te naḥ pāntu te no 'vantu	37	6

	p.	l.
ye devā uttarasadaḥ	37	5
ye devā dakṣiṇasadaḥ	37	5
ye devāḥ paścātsadaḥ	37	5
ye pakṣiṇaḥ prathayanti	64	5
*ye pāṛthivāsaḥ pitarāḥ	85	15
ye bhūtāḥ pracaranti divā.	82	9
ye bhūtāḥ pracaranti naktam.	82	11
*ye vāmṛtā babhūvuḥ	85	16
*yeṣāṃ rātryāṃ samāgamam	82	13
*yeṣāṃ na mātā pacate	82	12
1) yeṣāṃ pravasaṇṇ adhyeti	28	5
rāṣṭrabhṛd asy adhipatyāsandī mā tvad yoṣam	56	10
*rudrānyai svāhā.	80	9
*loke vedāyāsmi dviṣato vadhāya	55	10
vaptrā vapasi varcasā mukham	51	14
varuṇapurūṣebhyaḥ svāhā	81	13
*varco me prāvocaḥ	58	12
vahānnaṃ jātavedaḥ pitṛbhyaḥ	49	14
2) vahāpūpaṃ jātavedaḥ pitṛbhyaḥ	48	3
*vāyave tvā paridadāmi	8	3
*vāyavyai diśe svāhā	81	8
vāyo vratapata āditya vratapate vratānāṃ vratapate śukriyaṃ vratam carīṣyāmi	73	10
vāyo vratapata āditya vratapate vratānāṃ vratapate hotṛbhyo vratam carīṣyāmi	71	14
vāyo vratapata āditya vratapate vratānāṃ vratapate hotṛbhyo vratam acāriṣam	72	10
*varuṇībhyo devatābhya upaniṣadbhyaḥ svāhā	71	9
*vidhātṛe svāhā	80	17
3) viśve devāḥ samāhitāḥ	60	9
*vihāya dauṣkṛtyaṃ sādhuḥkṛtyam	68	4

1) yeṣāṃ adhyeti 2) vahājyaṃ or vaha vapāṃ 3) sarve lokās

	p.	l.
vedāmṛtasya goptāram	26	3
*śāntam idam avasānaṃ prapadye	37	4, 8
*śivaṃ gobhyaḥ śivaṃ gopataye	42	7
*śivā upamitaḥ pramitaś ca santu	28	12
*śivā naktam śivā divā	32	14
śivā paśubhyaḥ śāntamā prajāyai	15	15
*śivā paśubhyo dārebhyaḥ.	32	14
*śivā me bhavatha saṃsprśe	51	10
śivo mopaśeṣva	53	12
śunām agraṃ subīriṇaḥ	38	10
	39	2
*śraddhāṃ tapasi juhomi	36	15
1) śriyaṃ mayi paripālaya.	65	8
śriyaṃ me prāvocaḥ.	58	12
*śrīr mā praviśatu	36	3
śvānam ic chādan na puruṣam chat	39	12
2) śvetāya vāyavyāyāntarīkṣāṇām adhipataye svāhā.	31	4
sa ṛtūn upaśeṣva	23	5
samrājam ca svarājam ca	54	11
*samvatsaram kalpayanti	32	15
3) sam vām sṛjāmi hṛdaye.	16	8
samsṛṣṭaḥ prāṇo astu vām	16	9
samsṛṣṭam mano astu vām	16	9
samkrāmeṇāvachidā	61	1
*satye tvāmṛta ādadhāmi	68	3, 6
*sadāsabhāryaḥ sāmātyaḥ sāyam.	36	6
*sapatnān chvāpadān sarīsrpān hastinaś ca	55	11
*saputraḥ saha jñātibhiḥ	36	6
sapta ca mānavair imāḥ	31	13
4) sa mā praviśatu	52	10
5) sa māviśatād iha	52	14

1) śriyā mā 2) śvetavāya° 3) sam vaḥ 4) sa me mukham
5) sa mām ā°

	p.	l.
*sa me śatāyur edhi	25	10
	29	6
*sarvaṃ bhūyāsam	58	14
*sarvābhyo devatābhya upaniṣadbhyaḥ svāhā . . .	71	10
*sarvebhyaḥ prāṇebhyo jātāsi.	29	7
*savitrā prasūtaḥ.	7	9
	25	9
saha jarāyuṇāvapadyatām	23	1
*sahasradhā mucyamānāṃ purastāt	49	13
*sahasram etu prathamam.	66	13
*sahasreṇāvakāṅkṣatu	66	14
sāṃhitībhyo devatābhya upaniṣadbhyaḥ svāhā . . .	71	8
*sā naḥ kāmādughā bhavat	32	15
*sāmavedāya svāhā	82	6
sā me pitṛṇ sāṃparāyai dhinotu.	48	13
sig asi na sig asi vrajaḥ	64	3
subīriṇa sṛja sṛja.	38	11
	39	3
*sūtikārogabhaiṣajyam asy amuṣyai.	27	4
*sūryāya tvā paridadāmi	8	3
somapuruṣebhyaḥ svāhā	81	13
*somāya medhapataye svāhā	4	11
1) somāvāsya pariḥham	61	6
somo rājedam āgamat	52	9
svasti na indra	89	10
2) sviṣṭaḥ suhuto 'yaṃ mamāstu	48	1
hastena te hastam grhṇāmi	7	8
	15	12
*hiraṇyavarṇa haryakṣa	36	8
*hotṛbhyaḥ svāhā	71	7

1) indrapāsya

2) sviṣṭo 'yaṃ

INDEX OF WORDS¹⁾.

- aṃsa 8. 5; 17. 13
 akṛta 84. 3
 akṣa 38. 3, 3, 5
 akṣatadhānā 30. 16; 31. 2, 9
 akṣatasaktu 30. 16; 31. 2, 9
 akṣūralavaṇāśin 10. 5; 20. 1
 *akṣṇayā 53. 11
 agada 39. 13, 14
 agastya 76. 17
 agāra 23. 7; 27. 8; 35. 12; 80. 11
 agārapraveśa 34. 8
 agni 2. 1, 3, 5, 6, 6, 14, 15, 16; 3.
 5, 9, 10, 13, 13, 15; 7. 1; 8. 16;
 13. 14; 15. 5; 16. 12; 19. 2; 20.
 3; 21. 9, 16; 22. 8, 10; 23. 8;
 25. 14; 27. 9; 29. 14; 30. 1; 31.
 1; 34. 9; 35. 13; 36. 4, 7; 40. 2,
 3, 9; 42. 5; 43. 1, 2; 48. 9; 51.
 2, 6, 6; 53. 7; 60. 1; 65. 5; 66.
 5; 67. 8, 13; 70. 8, 16; 71. 6;
 72. 6; 73. 6; 74. 2, 3, 13; 75. 6;
 76. 10; 80. 6; 85. 2; 87. 13
 agnigodāna 10. 15
 agnihotra 86. 9
 agnaukarāṇa 86. 4
 agnauprakṣepaṇa 87. 6
 agnyupaghāta 90. 4
 agra 30. 2; — agram 83. 3; — agre
 27. 13; 29. 9; 35. 14; 54. 14; —
 agreṇa 13. 14
 aghamarṣaṇa 76. 4
 aṅga 51. 16
 aṅgāra 3. 10, 11
 aṅgiras 76. 15
 aṅguli 85. 14
 aṅguṣṭha 7. 6; 15. 10; 22. 11; 25.
 11; 85. 14
 achadirdarśa 73. 6; 74. 2, 13
 ajina 1. 8; 2. 7; 6. 12
 aṅj 55. 4. — abhi 4. 4; 10. 8;
 25. 13
 aṅjali 7. 4, 4, 4; 15. 8, 8, 8; 16. 3,
 13; 23. 8
 atas 41. 4; 42. 9; 51. 16; 58. 4;
 71. 5; 73. 3; 75. 5; 86. 6; 88. 5,
 16; 89. 1, 5, 5, 11, 17
 atithi 83. 3, 4, 13
 atra 35. 12; 44. 10; 74. 6; 78. 5;
 79. 11
 atri 76. 16
 atha 4. 1, 14; 5. 11, 14; 6. 5, 8,
 12; 7. 3, 4, 6; 8. 5, 8, 10; 9. 3,
 4, 7, 7, 12, 14; 10. 6, 11; 11. 2,
 12; 12. 9, 12, 13; 13. 7, 14; 15.

1) This index contains all the words of the Bhār. G, except those of the mantras; the lists of passages are complete, except that of *iti*. The numbers refer to the pages and the lines.

Words treated of in the introduction are marked with an asterisk.

- 7, 8, 10; 16. 7, 9, 13; 17. 1, 4, 12, 15; 18. 6, 11, 14, 14; 19. 10; 20. 2, 11, 14, 16; 21. 2, 7; 22. 5, 10, 12, 15; 23. 1, 11, 12; 24. 1; 25. 3, 7, 11; 26. 1, 4, 12; 29. 4, 8, 11, 13; 30. 12, 13; 32. 17; 35. 10; 36. 7, 10, 14; 38. 2; 41. 3, 4, 7, 10, 11, 14, 15; 42. 1, 2, 3, 9, 13; 44. 4; 46. 6; 50. 13; 51. 15; 52. 13, 16; 54. 15; 55. 4, 15; 56. 4, 7, 10; 57. 1, 5, 6, 12, 13, 14; 58. 1, 5, 6, 9, 17; 59. 8; 61. 10; 62. 4, 7, 13; 63. 2; 66. 2, 9; 70. 18; 71. 5; 72. 1, 14; 73. 3, 9, 12, 15; 74. 2, 6; 75. 1, 3, 5, 15; 76. 9; 78. 7; 80. 4, 16; 81. 2, 5, 17; 82. 8, 12; 86. 7, 17; 87. 3, 6, 15; 88. 4, 8; 89. 9, 14
- atharvan 76. 14
 atharvaveda 83. 9
 atharvāṅgiras 77. 8
 adas 7. 9
 adbhutaprāyaścitta 66. 2
 adhastāt 2. 4; 79. 10
 adhaṣāyyā 79. 3
 adhaṣāyīn 10. 5; 20. 1
 adhi 74. 6
 adhidevana 38. 3
 adhiśrayaṇa 86. 13
 adhyāpaka 11. 8
 an — pratyapa 20. 15. — pra 20. 15
 anagni 42. 10
 anaḍvāh 69. 12
 anavasnāta 22. 7
 anavānam 9. 5
 anaśnatpārāyaṇa 78. 9
 anādiṣṭadevata 4. 15
 anāprīta 22. 13; 38. 2
 anu 36. 3
 anukhyā 69. 16
 anudeśanīya 86. 4
 anupastīrṇa 63. 3
 anupeta 78. 13, 14; 84. 6
 anumantraṇa 87. 4
 anurādha 22. 6
 anuvāka 18. 9; 19. 11; 21. 4; 26, 2; 42. 4; 52. 7; 69. 6; 73. 7, 12, 14; 74. 14; 75. 1, 13; 76. 3; 78. 5
 anuvākaśeṣa 62. 11; 85. 10
 anuvrata 84. 12
 anusrotasam 22. 13; 38. 2
 anta 5. 11; 45. 15; 58. 16; 62. 1; 75. 4
 antatas 90. 6
 antara 52. 16; 54. 2
 antarantastha 27. 12
 antarā 63. 9
 antarāgāra 20. 2; 21. 9; 22. 8; 27. 9; 29. 14; 31. 1; 34. 9; 66. 5
 antareṇa 4. 12
 antarloman 51. 1
 antāvāsāyīn 74. 11; 75. 3
 antevāsīn 75. 16
 anna 29. 8, 13; 32. 4; 33. 7; 35. 9; 37. 11; 43. 1; 44. 4; 46. 6, 16; 49. 8; 58. 1, 3, 4, 17; 66. 9; 67. 10; 78. 4; 83. 13; 84. 10, 11
 annāhuti 70. 8
 anyatara 19. 6; 28. 2, 2
 anyatama 71. 12
 anya 3. 1; 19. 10; 32. 6; 35. 10; 37. 12; 76. 9, 9; 87. 11; 88. 8
 anvañc 56. 6, 7, 7, 7
 anvāsārin 42. 2
 ap 2. 14, 15; 3. 1, 3, 16; 9. 10; 22. 13, 16; 26. 11; 30. 3; 38. 1; 43. 8; 45. 15; 48. 16; 51. 10; 52. 3, 5, 17; 58. 10; 62. 11; 64. 4, 6, 9, 13; 66. 1; 75. 17; 78. 11; 79. 10; 82. 5; 84. 11, 12; 85. 5; 86. 13, 15; 87. 2, 5, 12
 apara 1. 6; 7. 3; 9. 10; 11. 2; 12. 3, 6; 15. 7; 23. 11, 13; 24. 1; 41. 7, 10, 11, 14; 56. 1; 58. 5; 69. 14, 16; 70. 1, 2, 3, 6; 72. 5; 88. 15
 aparapakṣa 12. 5, 6; 42. 16
 apararātra 20. 2
 aparā 23. 1
 aparāhṇa 12. 11, 11, 13, 14; 42. 16; 73. 4
 aparimita 10. 5

- apareṇa 2. 14, 16; 3. 13, 15; 7. 1;
 15. 5; 22. 10; 30. 1; 40. 3; 51.
 6; 53. 7; 80. 6; 83. 5
 apavṛttārtha 20. 14, 14
 apasavyais 60. 6, 13
 api 2. 3; 8. 10; 12. 9, 12, 13, 15;
 25. 2; 31. 7; 32. 3; 37. 12; 60.
 7; 61. 7; 74. 4; 75. 16; 78. 14;
 84. 1, 3; 89. 3; 90. 2
 apūpa 78. 11
 aprachinnāgra 2. 16
 apratikṣam 42. 1; 46. 5
 aprajña 11. 2
 abhi 7. 6, 7; 15. 10, 11; 25. 11, 11;
 43. 8
 abhitas 42. 5
 abhimukha 2. 15; 43. 3
 abhyāvartin 69. 15; 84. 5; 90. 1
 amantra 4. 14
 amāvāsyā 42. 16; 60. 12; 61. 5; 67. 11
 ayuj 42. 16
 araṇi 71. 2
 arundhati 19. 10; 20. 1; 76. 17
 arka 53. 13, 14; 82. 12
 arghya 56. 4, 4, 7; 57. 1; 58. 5
 artha 2. 13; 9. 11; 11. 3; 59. 4
 ardharcasas 9. 4
 ardhuka 28. 1
 alam 11. 4
 1) *avakin 76. 1
 avaghrāṇa 86. 14
 avarārdhya 72. 5
 *avarṣa 64. 10
 avācinapāṇi 44. 10
 avāntaradikṣā 73. 3
 avāntaradeśa 43. 3; 47. 1
 *aviṣiñcan 3. 5
 avyaya 84. 17
 avyāvṛtta 45. 13
 aś 9. 10, 11. — pra 22. 3; 42. 14;
 47. 5; 58. 4, 5. — *caus.* 1. 12. —
 pra 25. 8; 29. 8, 10; 57. 10, 13
 aśṛta 87. 14
 aśṛtaduḥśṛta 87. 12
 aśman 2. 7; 8. 11; 16. 10; 74. 3
 aślilanāman 12. 16
 aśva 62. 10
 aśvayajña 77. 5
 aśvin 76. 13
 aṣṭakā 47. 7
 aṣṭakāpūpa 47. 10
 aṣṭan 27. 11; 72. 4
 aṣṭama 19. 7; 47. 8; 89. 11
 aṣṭācatvāriṃśat 9. 12
 as asti 11. 4; 13. 2; 21. 2; 27. 1;
 28. 2, 2; 39. 14; 58. 5; 75. 3;
 86. 8; 89. 14
 as asyati — ud 10. 17; 11. 1. —
 nis 2. 15; 87. 9. — pra 28. 12. —
 prati 3. 11. — sam 4. 17; 70. 4;
 80. 1
 *asametya 32. 1
 asita 37. 13
 ah 9. 5, 6, 8, 13; 11. 2, 7; 13. 4;
 22. 12; 35. 14; 39. 14; 56. 5;
 58. 1. — anu 9. 1. — pra 10. 4;
 58. 10. — prati 7. 9; 22. 1
 ahata 1. 13; 2. 7; 35. 5; 50. 12;
 52. 16; 54. 2, 3; 73. 15
 ahan 19. 6; 24. 12, 12; 43. 1; 51.
 1; 78. 11, 11; 85. 13
 ahaviṣya 87. 11
 ahaḥkṣānta 66. 4
 ā 9. 13, 13; 19. 8; 22. 3; 24. 12;
 45. 12; 55. 7; 78. 8; 88. 15, 16,
 16; 89. 1, 4, 4, 5, 17; 90. 1
 āgamana 87. 11
 āgāra 66. 3
 āgodohanakālam 83. 3
 āgneya 18. 14; 19. 7; 32. 7; 75. 10
 āgrayaṇadevatā 70. 11
 āgrahāyaṇi 32. 5
 āghāra 4. 8, 10; 13. 15; 79. 11
 ācamaniya 56. 7; 57. 5, 13
 ācāntodaka 20. 16; 57. 6, 14
 ācārya 10. 4; 77. 13; 90. 6, 7

1) Not registered in the dictionaries thus far.

- ācāryakula 9. 10
 āji 78. 8
 ājya 3. 9; 10. 8; 48. 10; 54. 4; 68. 7; 69. 8; 87. 3
 ājyabhāga 4. 10; 13. 15; 79. 11
 ājyavat 86. 12
 ājyaśeṣa 42. 6
 ājyasthāli 2. 12; 3. 9
 ājyāhuti 87. 9; 89. 10
 āñjana 30. 16; 31. 9; 50. 13
 āttachattra 59. 8
 ātman 2. 6; 71. 2
 ātmābhimarśana 86. 14
 ātreya 77. 11
 ādarśa 55. 5
 ādarśopānaha 50. 13
 1) ādahanaśikṣan? 11. 11
 ādi 21. 6; 75. 3
 āditas 74. 4; 75. 13; 78. 5
 āditya 9. 15; 31. 1; 50. 15; 66. 5; 73. 16; 74. 3, 5; 76. 13
 ādiṣṭadevata 4. 14
 ādeśa 75. 4
 ānaḍuha 18. 12
 ānanda 84. 17
 āp — pra 90. 2. — sam 90. 8, 9. — *caus.* sam 84. 11
 āpastamba 77. 13
 āpūryamāṇapakṣa 1. 11; 21. 8; 33. 7; 34. 8; 39. 15; 62. 7, 14; 71. 6; 73. 4
 āyusya 66. 10
 ārdra 23. 4
 ālekhana 21. 6
 āvāhana 85. 4
 āvṛt 50. 7
 āśis 29. 14; 85. 11
 āśmarathya 21. 6
 āśvattha 68. 15
 ās 19. 8; 22. 3; 37. 13; 55. 7; 58. 11; 61. 3; 68. 2; 74. 1. — upa 45. 12
 āsana 56. 8; 76. 9
 āsecana 86. 5
 āhitāgni 86. 10, 10
 āhuti 4. 12; 5. 1; 6. 15; 13. 17; 14. 4; 19. 3; 20. 4; 21. 10; 22. 9; 27. 10; 29. 15; 31. 4, 7; 32. 8; 34. 10; 48. 6; 53. 1; 66. 6; 68. 8; 70. 17; 84. 2; 87. 3; 88. 2, 4, 7, 10
 āhutiparimāṇa 2. 11
 i 55. 15; 58. 17; 59. 8; 61. 4, 9. — ati 89. 9, 12, 13. — adhi 50. 9; 75. 14, 15, 15; 78. 5, 9; 83. 7, 11. — *antar 86. 16; 88. 10, 11. — paryava 72. 6; 74. 12. — astam 30. 16; 66. 4; 73. 16. — ā 42. 2; 46. 5. — udā 56. 1. — pratyā 78. 10. — ud 19. 9; 22. 3; 55. 8; 66. 3. — upod 28. 3. — upa 20. 11; 79. 1. — pari 60. 13. — pra 85. 17. — prati 90. 4. — *caus.* adhi 72. 15
 iṇḍva 60. 1
 itara 4. 12; 7. 9; 49. 3; 58. 6
 iti 1. 4, 6, 9; 2. 6; 4. 1, 2, 2, 3, 6, 9, 11, 11, 14, 16; 5. 11, 14 *etc.*
 itihāsapurāṇa 77. 8
 idam 6. 5; 7. 4, 6; 8. 5, 8; 9. 5, 7, 12; 10. 3, 6, 11; 11. 2, 3; 12. 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13; 13. 14; 15. 8, 10; 16. 13; 17. 12, 15; 18. 6; 20. 14, 16; 21. 7; 22. 10; 24. 15; 25. 11; 27. 2, 7; 29. 11; 30. 3; 31. 11; 48. 11; 51. 17; 55. 15; 56. 7, 10; 57. 1, 5, 6, 13, 14; 58. 1, 10, 17; 60. 1, 8, 11, 11; 61. 3, 7; 62. 1, 3; 70. 10; 73. 15; 74. 2, 6; 88. 14
 idh 85. 2
 idhma 1. 2; 2. 10; 3. 7; 4. 4; 36. 14; 66. 11
 idhmābarhis 79. 11
 indra 36. 10, 12; 76. 11; 77. 6
 indhana 87. 13

1) Not registered in the dictionaries. Uncertain reading.

invakā 12. 18
iva 7. 6, 7; 15. 10, 11; 25. 11, 11;
29. 13
iṣ 12. 14; 61. 7
iha 60. 7; 62. 2; 86. 12
ikṣ 74. 10. — *ava* 21. 17; 55. 5. —
ud 55. 14. — *anuvi* 29. 1; 55.
13; 62. 2, 3. — *caus. ud* 9. 15. —
abhivi 19. 10
īḍ 36. 7
ukṣ — *abhi* 3. 8; 38. 6; 64. 4, 7,
10, 13. — *ava* 2. 1; 22. 16; 38.
3; 67. 12; 85. 9. — *pra* 3. 7; 42.
7; 48. 15; 52. 11, 15. — *paripra*
35. 13
ukha 77. 11
ukhā 80. 8
uttapanārtha 27. 7
uttama 6. 18; 15. 3; 30. 1; 37. 11;
66. 9; 73. 14; 75. 2; 79. 3
uttara 2. 5, 6; 3. 5, 10; 3. 15; 4.
6; 6. 12; 8. 9, 10; 19. 4; 22. 6;
25. 1, 2; 30. 11; 33. 13; 40. 6;
50. 14; 55. 9; 62. 9; 70. 17, 18;
88. 13
¹⁾uttara *n* 52. 17; 54. 2
uttaratas 4. 2; 51. 6; 77. 1; 81. 14,
16; 82. 5
uttarataḥpariṣevana 51. 6
uttarapūrva 80. 15; 81. 17
uttarāpara 87. 8
uttarārdha 88. 7
uttarārdhapūrvārdha 4. 11; 13. 16
uttarāsaṅga 50. 12
uttāna 3. 6; 22. 10; 38. 5
utsarga 75. 16
ud 30. 4; 51. 10
udaka 7. 4, 4; 15. 8, 8; 22. 13; 23.
2; 38. 2; 40. 6
udakāñjali 44. 8
udakānta 30. 12; 78. 7, 9
udakārtha 26. 11

udakumbha 18. 6; 26. 10; 74. 3
udakumbhaśeṣa 42. 6
udakśiras 51. 7
udagagra 2. 3; 3. 4, 12, 15; 7. 1; 15. 5
udagayana 12. 1, 1; 71. 6; 73. 3
udañc 3. 11; 4. 10; 8. 17; 10. 7;
17. 5; 40. 1; 58. 11; 73. 5; 75. 17
udadhānī 80. 9
udadhārā 31. 12
*udadhi 35. 13; 78. 7
udanvant 63. 14
udapātra 47. 1, 2; 50. 10; 53. 8
udamaya 77. 4
udaya 19. 8; 22. 3; 50. 15; 55. 7
udaśarāva 21. 17
udicīnakumba 3. 13
udicīnapravaṇa 2. 1
udumbarapalāśa 35. 10
udumbaramūla 30. 12
udumbaraśākhā 42. 7
¹⁾udghāṭa 80. 15
upaghāta 54. 4
upacāra 85. 2, 4
upanayana 1. 1
upaniṣad 71. 11, 16; 72. 12
¹⁾*upapakṣa 51. 15
upabarhaṇa 50. 10
upabādha 65. 15; 66. 1
upabila 3. 3
upamadyama 85. 14
upayoga 79. 2
upariṣṭāt 2. 4; 38. 4; 47. 7; 79. 10
²⁾*upalabdha 81. 2
upavāsa 19. 6; 79. 3; 88. 16; 89.
7, 13
upaveṣa 2. 12
upasamādhānādyājyabhāgānta 71.
7; 72. 7; 74. 13; 75. 7
upastirṇābhighārīta 16. 14; 41. 16;
49. 4; 66. 12
upastha 26. 4; 61. 5
upahoma 50. 3; 70. 14

1) In this sense not registered in the dictionaries.

2) Not registered in the dictionaries.

- *upākaraṇavisarjana 75. 5
 upākarma 75. 6
 upānaha 55. 8; 74. 9
 upāyana 21. 5
 upāvarohaṇa 71. 3
 ubhaya 1. 9, 9
 uras 53. 11
 ulūkhalamusala 81. 3
 uṣṇa 52. 3, 4
 ūrdhvam 21. 12; 23. 4; 51. 16; 58. 4; 67. 10; 82. 8; 86. 6; 88. 5; 89. 1, 1, 5, 6, 11; 90. 1
 ūrdhvaretas 77. 14
 ūrdhvāgra 30. 6
 uṣman 45. 12, 12
 ūh 86. 5. — nis 3. 10. — prati 3. 12. — vi 38. 4. — upasam 35. 8. — parisam 10. 7
 ṛgveda 77. 7; 83. 8
 ṛc 85. 8
 ṛju 4. 7, 10
 ṛṇamjaya 77. 4
 ṛtamjaya 77. 4
 ṛtu 21. 6; 37. 13, 13
 ṛbhu 76. 14
 ṛṣabha 42. 8
 ṛṣi 12. 9; 77. 13; 78. 12
 ṛṣisamyukta 12. 9
 eka 7. 3; 8. 16, 16, 16; 9. 5, 6, 6, 6, 7, 10, 13, 13; 11. 1, 8; 12. 18; 15. 7; 19. 4; 22. 1, 2, 2; 48. 10; 50. 15; 55. 15; 58. 5; 70. 5; 71. 2; 74. 3; 84. 1; 85. 17; 86. 1
 ekakapāla 47. 11
 ekadeśa 87. 11
 ekadhā 42. 6
 ekapatnī 77. 14
 ekaparṇa 82. 12
 ekamūla 10. 6
 ekarātra 79. 3
 ekaviṃśatidāru 2. 10
 ekaśūla 48. 10
 ekāgni 67. 7
 ekāgnividhāna 71. 3
 ekādaśa 85. 12
 ekādaśan 42. 4
 ekādaśīprabhṛti 88. 16; 89. 2, 6, 7
 ekāṣṭakā 47. 9
 ekāha 75. 14
 ekaika 21. 17
 ekaikaśas 4. 17; 70. 4; 80. 1
 etad 2. 13; 4. 13; 5. 1; 6. 15; 11. 2, 7; 13. 17; 14. 3; 18. 9, 14; 19. 2, 6, 11; 20. 3; 21. 4, 10, 16; 22. 9; 25. 12; 26. 11; 27. 6, 10; 29. 3, 15; 31. 7; 32. 1, 2, 5, 8; 34. 10; 35. 5; 37. 13, 14; 42. 4, 5, 9, 14; 43. 8; 48. 6; 50. 2, 15, 16; 51. 1, 5; 52. 7; 53. 1; 54. 15; 55. 15; 57. 1; 58. 3, 5, 5, 15; 62. 1, 4; 65. 15; 66. 2, 6; 67. 7; 68. 5; 69. 6, 10; 70. 1, 2, 3, 8, 16; 72. 6; 73. 9; 74. 1, 5, 6, 12, 15; 76. 3; 78. 2, 9; 83. 4, 14; 84. 1, 6, 9, 10, 16; 87. 6, 11, 11, 12; 88. 10; 90. 4—50. 16
 etadahṣṇāta 50. 16
 etadvṛkṣīya 1. 2
 etāvannānā 10. 13; 29. 9
 enad 5. 14; 6. 8; 7. 3, 6; 8. 10; 9. 7, 14; 11. 12; 13. 4, 7; 15. 7; 16. 7, 9; 17. 1, 4; 18. 11, 14; 19. 10; 20. 11; 21. 2; 22. 15; 23. 2; 25. 3, 7; 26. 1, 4, 12; 28. 2; 29. 4, 8; 30. 12, 13; 42. 13; 51. 1; 61. 8, 10; 62. 4; 63. 2, 15; 64. 2, 4, 7, 10; 72. 1, 14; 73. 12; 75. 1, 3; 84. 11
 erakā 50. 10; 51. 6
 eva 1. 1, 3; 2. 13; 4. 4; 8. 10, 10; 9. 10; 12. 15, 17, 17; 13. 3, 3; 17. 3; 22. 12; 24. 11; 25. 2, 2; 26. 13; 29. 8; 30. 11; 31. 7; 32. 5; 34. 1; 35. 12; 39. 13; 40. 7; 41. 11, 13; 43. 8; 44. 10; 47. 12; 49. 1; 51. 5, 16; 53. 11; 54. 14, 15; 56. 1; 57. 1; 58. 3, 4, 5, 15; 60. 7, 11; 61. 3, 7; 62. 2, 6; 66. 1, 9; 70. 8; 72. 4, 4; 78. 2, 11; 84. 12; 86. 9, 10, 10, 10, 11; 88. 10; 89. 14
 evam 4. 3; 17. 3; 23. 10, 10, 12, 12,

- 14, 14; 24. 11; 30. 11; 32. 5; 34. 1, 2; 51. 16; 52. 15, 15; 67. 10; 78. 8, 11; 85. 6; 88. 15; 89. 12, 14; 90. 5
- evamartha 32. 3
- aiṇeya 1. 7
- odana 21. 16; 40. 7; 41. 2; 49. 8; 70. 8; 78. 11
- odanapiṇḍa 41. 16
- odanaśeṣa 42. 6
- om 58. 15
- oṣadhī 67. 9; 68. 7; 75. 6
- audumbara 1. 2; 2. 10; 49. 2, 3, 3; 66. 11, 12; 69. 3; 73. 8; 74. 16
- aupanāyanika 67. 8
- aupāsana 19. 4; 27. 6, 8; 47. 11, 12; 69. 5; 86. 9
- aupāsanaikalpa 71. 4, 4
- aupāsanaika 86. 11
- kaṃsa 38. 6; 56. 5
- kaṇva 77. 12
- kapitthaka 54. 1
- kapota 66. 2
- kam *caus.* 13. 2; 31. 11; 60. 8, 11; 61. 8; 62. 1, 3
- karṇa 8. 8; 17. 16; 24. 15
- karṭṛ 77. 6; 84. 8
- karma 1. 4; 12. 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 15; 27. 7; 32. 5
- kalpa 4. 13; 10. 12
- kaśyapa 76. 17
- kāṅkṣ — ā 83. 3
- kāṇḍanāman 75. 7
- kāṇḍarṣi 75. 7
- kāṇḍādi 75. 14; 78. 6
- kāmam 9. 10
- kāmya 67. 5
- kāla 2. 13; 88. 13
- kālātipatti 88. 14
- kāvya 37. 14
- kāṣṭha 67. 13
- kim 11. 2, 14; 22. 1; 27. 7; 54. 1; 87. 4; 88. 12
- kuṭi 40. 3
- 1) *kuptū 66. 2
- kumāra 1. 12; 3. 17; 22. 2; 38. 4
- kumārī 12. 14; 22. 7
- kuladharmā 42. 14
- kūpa 74. 9
- kūrca 2. 12; 3. 15; 56. 6
- kūśmāṇḍa 83. 7, 10; 84. 7
- kr 1. 3, 4; 2. 14; 3. 1, 7, 11, 16; 4. 9; 10. 6, 12; 12. 1, 16; 21. 7; 22. 13; 23. 7; 25. 13; 26. 8, 12; 27. 7, 8, 15; 29. 11; 32. 3, 4, 5, 6; 35. 10; 38. 1; 39. 14; 40. 3; 41. 15; 43. 1; 50. 8; 52. 17; 56. 4; 58. 10; 61. 4; 62. 11; 69. 7; 72. 1, 14; 73. 7, 14, 14; 74. 15; 75. 2, 3; 78. 7, 9; 83. 12; 84. 5, 10, 12; 85. 3; 86. 15; 87. 11; 88. 11; 89. 11, 11, 13; 90. 1. — alam 1. 13; 30. 13. — upā 48. 11, 12, 14; 73. 6. — sam 3. 6; 29. 13; 43. 1; 58. 1. — *caus.* 33. 6; 61. 5. — upa 9. 7. — *desid.* 12. 15
- kṛtagodāna 10. 15
- kṛtaṃjaya 77. 4
- kṛtavant 4. 3
- kṛṣṇadvaipāyana 77. 1
- kṛṣṭarādhika 11. 10
- klp *caus.* 40. 2; 62. 14; 76. 10, 17; 77. 1, 9, 14; 78. 1. — upa 1. 2; 30. 16; 31. 8; 47. 9; 50. 9
- keśa 1. 12; 10. 13; 30. 11; 51. 15
- keśaśmaśru 73. 4
- kaṇḍiṇya 77. 11
- kram — ati 2. 14; 63. 9, 9. — nis 24. 12. — upanis 31. 6; 40. 2; 55. 13; 73. 5; 75. 17; 81. 1. — pari 8. 16. — *caus.* abhi 63. 2. — pra 17. 6
- klid *caus.* 27. 1
- kva 87. 13
- kṣatra 1. 8
- kṣam — 2) ā 75. 14

1) Not registered in the dictionaries.

2) This compound not registered in the dictionaries. Cp. HG II 18. 7; 20. 9.

- kṣal *caus.* pra 10. 7; 20. 16; 45. 15; 52. 9; 54. 14; 61. 8
 kṣāma 86. 15; 87. 7
 kṣāralavaṇavarjana 79. 3
 kṣip — abhivi 64. 4
 kṣipra 26. 13
 kṣipraṃsuvana 22. 12
 kṣirin 65. 4
 kṣura 30. 7; 51. 8, 11
 kṣetra 42. 10
 kṣaitrapatya 42. 9, 13
 khanana 86. 14
 khalu 9. 5; 11. 2, 12; 12. 15, 18
 khādira 1. 2; 60. 5
 khila 73. 5; 74. 1, 12
 khyā — pratyā 10. 3. — vyā 1. 1; 10. 12; 30. 15; 33. 6; 34. 8; 39. 15; 47. 7; 71. 1, 3, 5; 73. 3; 75. 5; 79. 1; 86. 5; 87. 12. — pari 11. 11
 gaṇa 76. 15
 gati 83. 15
 gandha 10. 14
 gandhapuṣpadhūpadīpa 78. 3
 gandhapuṣpadhūpadīpānnaphaloda-ka 78. 2
 gam 47. 1; 76. 1; 84. 8, 9, 13, 16, 17. — anu 19. 5; 89. 3. — ā 13. 3; 31. 11; 62. 1, 3, 3, 6; 64. 1; 88. 13. — abhyā 11. 5. — sam 29. 2, 3
 gardabhasugrīva 53. 14, 15
 garbha 23. 4
 garbhadvādaśa 1. 6
 garbhanavama 1. 6
 garbhāṣṭama 1. 5
 garbhaikādaśa 1. 5
 garh 37. 12
 gāthā 54. 1
 gārhapatya 83. 5
 guru 6. 18; 10. 13; 15. 3; 30. 1; 74. 6
 guh 28. 2. — upa 52. 1, 1
 gṛh 7. 2, 7; 13. 1; 15. 6, 11; 25. 12; 69. 13, 14, 16; 70. 1, 3, 4. — upa 11. 5, 12; 12. 1, 4, 7, 8, 11, 15. — prati 56. 15, 16; 57. 3, 9; 58. 3. — upasam 8. 17
 gṛha 18. 11; 28. 3; 78. 10; 81. 1; 84. 6, 8
 gṛhamedhin 79. 1
 gṛhyaprāyaścitta 86. 7
 gṛhyasūtra 90. 9
 gṛ — ava 32. 1
 go 10. 13; 13. 1; 42. 5, 7, 9; 47. 9; 48. 9, 12; 57. 14; 58. 6
 godāna 10. 12; 30. 4, 11
 godānakarma 9. 13; 10. 14
 gomaya 35. 11; 63. 9; 79. 11; 85. 8
 gomayapiṇḍa 30. 2, 3, 12, 12
 gomayaloṣṭa 11. 7, 9
 goṣṭha 30. 12
 gautama 76. 16
 grath 6. 11
 granthi 6. 11
 grahaṇānta 72. 5
 grāma 73. 16
 *grāmaṇī 56. 10, 16
 grīṣma 1. 10
 ghṛ *caus.* abhi 18. 15; 31. 3; 41. 3; 79. 9, 10; 85. 7. — ā 4. 8, 10; 13. 15
 ghṛta 25. 7
 ghṛtānvakta 68. 15; 71. 11; 73. 8
 ghoṣavadādi 27. 12
 ghrā — ava 29. 4. — ā 42. 5
 ca 2. 4, 13; 3. 15; 4. 8, 17; 9. 3, 4, 4, 4; 11. 1, 1, 14; 19. 6, 7, 10; 21. 6, 6; 22. 1, 1; 24. 12, 12; 27. 15; 29. 12; 30. 16, 16, 16; 31. 2, 2, 9, 9, 9; 35. 5, 12, 12; 37. 14; 47. 1; 48. 10; 49. 2; 50. 10, 10, 10, 10, 11, 12, 12, 12, 13, 13, 13, 13; 52. 3, 3; 65. 4; 66. 1; 67. 5, 10; 68. 7, 7; 69. 8, 8; 70. 4, 10; 71. 3; 73. 15; 77. 9, 14; 78. 1, 1, 12, 13, 14; 79. 2, 3; 80. 1, 4; 83. 7; 84. 10; 85. 3, 4, 5, 6, 14; 86. 4, 9, 15, 16; 87. 4, 4, 13; 88. 11, 12, 13, 16; 89. 2, 6, 11, 14; 90. 4, 5
 cakra 62, 10

cakrīvant 74. 8
 cakṣ — ā 47. 9. — pratyā 58. 15. —
 pari 12. 17
 cakṣus 11. 14
 catur 10. 16; 11. 6; 18. 8; 21. 11;
 22. 9; 32. 2; 41. 15; 42. 11; 52.
 6; 58. 2; 69. 14; 70. 8; 71. 11;
 73. 7; 74. 16; 76. 2; 79. 12; 84.
 3, 5; 85. 17; 88. 10; 89. 10, 15,
 16; 90. 1
 caturakṣara 27. 12
 caturaṅgula 1. 4
 caturgrhīta 69. 9, 12, 14, 16; 70. 1,
 2, 4, 5
 caturtha 10. 6; 20. 2; 21. 3, 7, 17;
 79. 6; 85. 12
 caturthādi 22. 5
 caturviṃśati 72. 4
 catuṣśarāva 47. 10
 catuṣpatha 63. 10
 catvāriṃśat 72. 4
 cana 27. 7
 candana 50. 11; 52. 15
 candramas 55. 14; 76. 11
 cam — ā 2. 14; 3. 16; 22. 13; 38.
 2; 52. 17; 57. 6, 12, 13; 58. 11;
 62. 12; 85. 8
 car 10. 15; 11. 5; 12. 14; 56. 2;
 72. 6; 74. 12. — pari 19. 2; 70. 16
 caru 84. 5; 86. 12; 90. 2
 carman 18. 12; 51. 1
 citra 12. 16
 citrā 50. 14
 *citrya 65. 1
 cid 87. 4; 88. 12
 cira 26. 12
 ced 10. 17; 11. 8; 84. 11; 87. 3,
 11; 88. 11
 cauda 10. 12; 29. 11
 chatra 50. 13; 55. 12; 59. 9; 74. 9
 chad 34. 6. — *caus.* ā 35. 5
 chandas 77. 7; 83. 7, 10
 chid 3. 1; 60. 12. — vi 67. 7; 84.
 4; 89. 7
 chedana 86. 14
 jan 11. 5; 75. 6. — vi 23. 7; 26.

12. — *caus.* 11. 9, 9, 10; 22. 12;
 24. 14
 jap 7. 10; 10. 8; 17. 10; 38. 6; 58.
 11; 63. 7, 14; 65. 1, 15; 83. 7;
 84. 4; 85. 10, 15; 89. 16. — ā 8.
 8; 17. 16; 24. 15
 jamadagni 76. 16
 jayanta 40. 6
 jayādi 71. 17; 72. 14; 73. 13; 75. 2
 jayābhyātāna 6. 14; 14. 3; 20. 3;
 21. 9; 22. 8; 27. 10; 29. 15; 31.
 1; 34. 9; 36. 3; 52. 17; 66. 5;
 70. 6
 jātūkarna 77. 1
 jātya 30. 16; 31. 9
 jīvacūrṇa 61. 5
 jīvaviṣaṇa 60. 12
 juhū 69. 8
 jñā 88. 11. — pra 49. 1. — prati
 58. 15. — vi 1. 4, 9; 12. 1, 3, 5,
 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 17; 13. 3;
 27. 13, 14, 15; 29. 12; 52. 4; 87.
 14. — *caus.* sam 48. 16, 16
 jñātikula 13. 14
 jñāna 11. 14
 jyeṣṭhā 47. 8
 jval — apa 74. 7. — pra 35. 13
 tatas 5. 1; 8. 12; 10. 3, 17; 13. 4,
 17; 31. 10; 32. 1, 2, 5, 17; 39.
 14; 48. 7; 50. 5; 51. 5; 52. 3;
 58. 1; 68. 6; 69. 4; 70. 15; 73.
 15; 74. 5, 15
 tatra 37. 12; 70. 10; 76. 1; 84. 7;
 86. 11
 tathā 42. 11
 tad *pron.* 1. 1; 2. 11; 3. 10, 15; 4.
 12; 7. 1, 9; 9. 1, 5; 10. 4, 7, 12,
 17; 11. 3, 4, 4, 6, 7, 8, 14; 12.
 10, 13, 16, 17, 18; 13. 2; 15. 6;
 20. 15, 15; 21. 17; 22. 1, 2, 11;
 24. 14, 14, 15; 26. 2; 27. 2, 6,
 12; 28. 1; 29. 8, 8; 30. 3; 31. 11;
 32. 4, 4, 6, 7; 33. 1; 35. 5, 10,
 12; 38. 4; 41. 15; 42. 11, 14; 44.
 8, 4; 47. 8, 8, 9, 11, 11; 50. 16;
 51. 6, 7, 8; 52. 1, 1; 55. 15; 56.

- 8, 11; 57. 1, 7, 15; 58. 2, 3, 6; 59. 11; 62. 1, 3; 63. 4, 10, 12; 64. 1, 3, 4, 7, 10; 66. 4, 11; 67. 7, 8; 79. 2; 83. 11, 11, 12, 13, 13; 84. 2, 9; 86. 7, 9, 10, 10; 87. 8; 88. 14, 14; 89. 13; 90. 3, 3
- tad *adv.* 38. 1; 58. 10; 62. 11
- tadā 27. 1, 1
- tan — sam 4. 7, 10; 31. 11
- tantumant 69. 13; 84. 3; 89. 2, 6, 16; 90. 3
- tap 50. 16. — abhi 51. 1. — nis 3. 8, 8; 69. 8. — *caus.* 1) *pra 25. 14; 52. 7
- taptodaka 27. 1
- tam 78. 8
- tarukṣa 77. 1
- tādrś 12. 17
- tāntumata 84. 5; 90. 1
- tittiri 77. 10
- tiryañc 30. 7
- tilodakapradāna 86. 4
- tiṣya 22. 5; 50. 14
- tira 21. 15
- tirtha 56. 1
- tu 11. 1, 13; 12. 17; 13. 3; 84. 5, 11; 90. 3
- turaṅga 37. 14
- tūrṇam 42. 12
- tūryantī 22. 14
- tūṣṇīm 20. 11; 47. 10; 49. 1; 56. 1, 1; 69. 5; 79. 6
- ṭṭṇa 2. 15; 28. 12; 38. 4
- ṭṭṇabindu 77. 2
- ṭṭṇīya 9. 4; 22. 5; 23. 10, 12, 14; 29. 10; 31. 6; 90. 8
- ṭṭṇ *caus.* 78. 12, 12
- tejas 50. 16
- taiṣṭīpakṣa 75. 15
- tri 8. 16; 10. 4; 18. 7; 21. 11, 16; 25. 7; 30. 5; 31. 10; 32. 17; 40. 7; 44. 8, 11; 48. 7; 52. 6; 68. 8, 15; 69. 1, 2, 13; 74. 4; 75. 13; 76. 2, 4; 78. 5; 82. 4; 84. 3; 86. 1; 87. 9; 89. 1, 2, 5, 6, 12, 12, 15, 16
- triṃśadrātra 88. 16
- tridhātu 77. 5
- trirātra 9. 6; 10. 5; 20. 1; 56. 2; 89. 4
- trivarṣa 77. 5
- trivṛt 2. 8; 6. 8
- tris 3. 4, 7, 11, 12; 17. 3, 4, 4; 23. 4; 25. 8; 29. 4; 39. 13; 42. 7; 45. 16; 57. 12; 60. 6, 13; 78. 8; 79. 6
- trenī 21. 11; 30. 5
- tredhā 4. 4
- tryaruṇa 77. 5
- tryaha 75. 14; 84. 3
- tryca 62. 2
- tvagbila 1. 3
- tvaṣṭr 77. 6
- dakṣiṇa 2. 4, 5; 3. 14; 4. 9; 7. 6, 6; 8. 5, 8, 10, 10; 9. 14; 15. 10, 10; 17. 12, 16; 22. 10; 24. 15; 25. 2, 2, 11, 11; 27. 1; 30. 4; 33. 10; 40. 5; 54. 14; 55. 8; 56. 15, 16; 59. 9; 60. 8; 62. 9
- dakṣiṇatas 2. 15; 3. 16; 4. 1; 8. 17; 38. 6; 44. 7; 51. 8; 76. 17; 77. 10; 81. 12, 15, 17
- dakṣiṇapūrva 28. 14; 43. 2; 47. 1
- dakṣiṇā 86. 5
- dakṣiṇāpada 48. 16
- dakṣiṇāpara 87. 8
- dakṣiṇāpavarga 44. 8, 11
- dakṣiṇāprāgagra 43. 2
- dakṣiṇāprāñc 4. 7
- dakṣiṇāyana 12. 3, 3
- dakṣiṇārdha 23. 7; 88. 6.
- dakṣiṇārdhapūrvārdha 4. 12; 13. 17
- daṇḍa 2. 9; 9. 7; 50. 13; 55. 10
- dadhan 38. 5; 86. 13
- dadhi 25. 7; 56. 5
- dadhyodana 85. 4

1) In this sense not registered in the dictionaries.

- dadhyodanaśeṣa 85. 9
 danta 52. 9
 darbha 2. 3, 5; 3. 1, 5; 7. 1; 15. 5; 43. 2; 76. 9
 darbhataruṇa 3. 11
 darbhapuñjīla 21. 11; 25. 8; 30. 5
 darbhamuṣṭi 44. 7
 darbhastamba 30. 13
 darvī 1. 3; 2. 11; 3. 7; 49. 3; 54. 3; 66. 12
 daśan 41. 10, 11, 13
 daśarātra 88. 15; 90. 1
 daśama 27. 7, 11
 daśavāram 83. 6
 daśā 54. 3
 daśāha 84. 4
 dah 86. 16. — vi 87. 7
 dā dadāti 6. 18; 10. 13; 13. 2; 15. 4; 69. 11; 74. 6; 83. 13; 85. 8; 87. 4; 88. 12. — ava 59. 5. — samava 31. 2; 41. 3, 16; 47. 4; 49. 8. — ā 6. 6; 11. 8, 8; 23. 2; 28. 3; 30. 1; 47. 1; 55. 10, 12. — pari 8. 5. — pra 40. 6; 76. 9
 dā dyati — ava 85. 7
 dārumaya 87. 6
 dārvihomika 47. 11; 69. 7, 7
 dālbhya 37. 14
 diś v. — samā 70. 5. — upa 79. 7. — pra 47. 1, 2. — sampra 9. 13
 diś n. 10. 7; 40. 1; 43. 8; 55. 13; 73. 5; 75. 17; 87. 8
 dīrghasattra 61. 3
 dīrghābhiniṣṭānānta 27. 12
 duḥkha 27. 2
 duḥśṛta 87. 14
 duṣṭa 88. 7
 duhitṛ 13. 2; 29. 8
 dūraga 60. 7
 dūrvā 28. 3; 78. 7; 85. 2
 dūrvāropanodadhidhāvanavarjam 78. 10
 dṛś 63. 14; 65. 1. — *caus.* 26. 12. — abhivi 74. 3, 5
 dṛṣatputra 22. 7, 7
 deva 12. 1, 5, 7; 36. 4, 11, 12, 13; 42. 12; 76. 14; 78. 11; 84. 13; 85. 6
 devatā 73. 9; 74. 16; 84. 16; 86. 9
 devayajña 83. 11; 84. 13
 deśa 2. 1; 27. 2; 31. 11; 80. 15; 81. 17
 dehalī 80. 17
 daiva 12. 2, 5, 8
 daivamānuṣa 52. 4
 dyut *caus.* ava 3. 10
 dravya 2. 7
 dru — anu 69. 10
 dvaya 7. 1; 15. 5
 dvādaśa 85. 13
 dvādaśagr̥hīta 69. 9
 dvādaśan 72. 5
 dvādaśarātra 9. 6; 56. 2; 89. 5
 dvādaśāha 67. 7; 79. 2; 84. 4; 89. 7
 dvāra 51. 1
 dvārasthūnā 33. 10
 dvārya 28. 13
 dvi 2. 6; 9. 3; 27. 15; 29. 4; 34. 10; 35. 2; 36. 13; 40. 3; 42. 3, 13; 72. 8; 74. 13; 78. 6; 81. 1; 86. 2, 16, 17; 89. 11, 12, 15
 dvija 84. 13
 dvitīya 9. 3; 23. 10, 12, 14; 28. 1; 29. 10; 31. 5; 67. 6; 75. 13
 dvināman 28. 1
 dvis 8. 10; 25. 2; 85. 7, 7
 dvyakṣara 27. 11
 dvyaha 84. 3
 dhanamājaya 77. 4
 dhanvantari 76. 13
 dharma 86. 10, 10
 dhā 27. 11. — api 3. 6; 51. 1; 56. 6. — ava 53. 8. — ā 3. 9, 13; 4. 4; 8. 16; 26. 4; 51. 2; 54. 3; 56. 2; 65. 5, 9; 67. 7, 12; 68. 2, 15; 71. 12; 73. 8; 74. 16; 87. 13, 13. — abhyā 36. 14; 66. 11; 79. 12. — upasamā 2. 2; 13. 15; 20. 3; 21. 9; 22. 8; 23. 8; 27. 9; 29. 14; 31. 1; 34. 9; 40. 2; 43. 2; 48. 9; 51. 2; 60. 1; 66. 5; 73. 6; 74. 2. — ni 3. 8, 14, 15; 21. 16; 22. 14;

26. 10; 30. 7, 12, 13; 38. 4; 44. 7, 11; 51. 6; 54. 2; 67. 13; 83. 3; 85. 3, 4. — abhini 51. 11. — upani 10. 4; 21. 17. — samni 20. 15. — pari 3. 13; 6. 3, 12; 13. 11; 52. 16; 54. 2; 88. 8. — vi 84. 2; 89. 2, 6. — *caus.* ā 8. 13; 72. 9. — pari 1. 13; 5. 14; 13. 7. — prati 26. 6
- dhā dhayati 74. 8
dhātṛ 77. 6
dhānā 31. 8; 32. 1; 78. 11
dhānāprāsana 32. 6
dhānya 81. 4
dhānyanicaya 81. 5
dhāv 78. 8
dhūma 42. 5
dhr̥ 1. 8, 8, 9; 3. 4; 18. 6; 19. 5; 74. 9; 76. 4
dhenu 69. 12
dhaumya 37. 13
dhyā 2. 6; 4. 8
dhruva 19. 10, 11; 84. 17
na 4. 8; 10. 3, 14, 14, 17; 11. 2, 5, 5, 12; 12. 16, 16; 13. 3; 23. 2; 26. 11, 12; 27. 7; 31. 11; 37. 14; 39. 14; 51. 1; 56. 2; 60. 8, 11, 11; 61. 3, 7; 62. 3, 6; 74. 6, 7, 8, 8, 8, 9, 9, 9, 10, 10, 10, 10, 10; 75. 15; 78. 13, 14; 79. 11, 11, 11; 84. 8, 11; 86. 13
nakta 74. 6
nakṣatra 1. 11; 19. 8, 9, 10; 21. 8; 22. 3, 4; 33. 7; 34. 9; 39. 15; 50. 13; 55. 7, 8; 62. 8, 14; 71. 6; 73. 4; 76. 11
nakṣatranāman 28. 1
nakha 3. 1
nādi 63. 13
nam 4. 4. — sam 80. 5
namas 90. 6, 6
namaskāra 45. 14
namasy 78. 5
- navan 63. 8; 70. 10
navanita 25. 12
navarātra 89. 17
nah — sam 2. 10; 6. 9. — upasam 2. 11
nānāgotra 58. 2
nāndīśrāddha 85. 1
nāpita 51. 8
nābhi 23. 4
nābhideśa 8. 6
nāmadheya 78. 2
nāman 7. 10; 27. 11, 15
nāmādeśam 44. 10
nāsikāchidra 22. 11
nitya 4. 13; 19. 5; 65. 4; 74. 6; 89. 14
nid — prati 12. 18
niyama 58. 5
nirasana 86. 14
¹⁾nirdaśatā 24. 12
niṣṭi 13. 2
nī 83. 14. — anu 22. 11. — samava 42. 6. — ā 3. 3; 7. 4; 15. 8; 52. 4; 56. 5, 5, 5; 60. 13. — samā 30. 3. — ud 21. 12. — samud 52. 15. — upa 1. 5, 10. — ni 42. 8; 57. 3; 81. 6; 82. 9, 12; 83. 1. — upani 44. 8. — pari 16. 12; 17. 4. — *vi 30. 5
nilalohita 60. 6
naimittika 89. 12
naiyagrodha 2. 9
nairṛta 86. 14
nyagrodha 65. 4
nyagrodhāvarodha 22. 6
pakṣa 2. 4
*pakṣas 62. 8
pakṣātyaya 89. 13
pacchas 9. 1
pañcan 36. 14; 42. 9; 50. 5; 70. 15; 83. 14; 84. 1, 9; 89. 15
pañcama 83. 4; 88. 11
pañya 59. 5

1) Not registered in the dictionaries.

- pat 23. 2. — abhini 64. 7. — sam̐ni
12. 10. — *caus.* ni 22. 10; 38. 5
pati 42. 10
pattas 22. 14
patnī 40. 14; 79. 6, 7
patnyodana 40. 14
pad *n.* 27. 1
pad *v.* 60. 8, 11; 61. 3. — abhi 7.
10; 9. 14; 60. 9. — ud 84. 11. —
upa 84. 10. — ni 51. 7. — pra
24. 12; 28. 14; 50. 15. — prati
11. 14; 45. 14; 56. 6; 61. 15; 71.
17; 72. 14; 73. 13; 75. 2. — sam
47. 8. — *caus.* pra 74. 1
pada 17. 6, 10
padakāra 77. 11
payas 21. 8; 40. 1; 66. 10
payodadhipiṣadājya 86. 12
parama 83. 15
parāñc 45. 11
parāsāra 77. 5
parikarman 51. 17
paricaryā 67. 8
pariceṣṭā 69. 7, 7
paridā 23. 7; 26. 8; 61. 4
paridhi 2. 11
paridhidāha 88. 4
paridhisam̐dhi 4. 7, 9
pariṣecana 32. 6; 85. 9; 86. 13
pariṣecanānta 72. 1, 14; 73. 14; 75. 3
paristaranaḍāha 87. 15
parogoṣṭha 41. 16
parṇapuṭa 41. 15
parṇavihāra 41. 5
paryagni 3. 11
paryagnikṛta 48. 15
parvan 19. 7, 8; 32. 7; 66. 11; 71.
5; 73. 3; 89. 9
palāśa 10. 6; — 41. 6; 42. 3, 11
palāśapalāśa 24. 15
pavitra 3. 1, 4, 12, 12; 85. 3
pavitrāntarhita 3. 3, 9
paś 22. 1
paśavya 66. 10
paśu 22. 1
paścāt 2. 3; 4. 2; 81. 13, 15; 85. 6, 9
paścārdha 51. 16; 88. 6
1) pāka 42. 12
pākayajña 78. 13
pāñi 9. 14; 20. 16; 23. 2. 4; 25. 12;
60. 8; 85. 14
pāñigrahaṇa 67. 10
pātra 2. 6; 3. 3, 3; 45. 15; 85. 3, 17
pātrasam̐kṣālana 83. 1
pāda 56. 15
pādya 56. 6, 11
pāpāha 12. 16, 17
pārāyaṇasam̐pti 78. 9
pārvaṇa 67. 11
pārvaṇavat 89. 13
pārṣṇi 27. 1
pālāśa 1. 2; 2. 9; 50. 9; 51. 2; 56.
1; 71. 11
2) *piṅkṣāñi 81. 3
piṅḍa 44. 11
pitāmaha 44. 9
pitṛ 12. 3, 6, 11; 27. 13; 43. 1, 3;
44. 9; 48. 9, 12; 50. 7; 78. 1, 12;
83. 12; 84. 14; 85. 13; 86. 1, 1
pitṛpātra 86. 1
pitṛyajña 83. 12; 84. 14; 89. 13
pitṛsam̐yukta 12. 4, 6, 12
piṣ *caus.* 22. 7
puṃs 22. 12; 24. 14
puṃsavana 22. 5
puṇya 1. 11; 12. 10; 21. 8; 33. 7;
34. 8; 39. 15; 62. 7, 14; 71. 6;
73. 4
puṇyalakṣmika 11. 14
puṇyāha 12. 14, 15

1) In the same sense and the same context this word is used Āp. G 20. 15. Böhlingk und Roth translate "ganz jung". I should prefer to translate "quickly digesting".

2) Not registered in the dictionaries.

- puṇyāhakāla 85. 13
 putra 22. 1; 27. 11; 29. 3
 punar 3. 8, 12; 12. 2, 4, 5, 7, 8, 9,
 12, 13; 13. 3; 62. 1, 2, 3, 6; 67.
 7; 88. 3
 punarādheya 90. 3
 punarvasu 67. 12
 puṣṇāmādheya 1. 12
 purastāt 1. 1; 2. 3; 9. 5; 21. 16;
 32. 7; 48. 5, 10; 50. 2; 70. 14;
 81. 11, 14
 purā 50. 15
 purāṇa 9. 12
 puroḍāśa 86. 12
 pulaka 53. 14, 15
 pū — ud 3. 4, 12; 69. 8; 85. 4
 pūrṇapātra 85. 8
 pūrṇahuti 69. 9, 11; 90. 4
 pūrva 19. 3, 4; 35, 10; 56. 6; 70.
 17; 88. 13, 14
 pūrvaapakṣa 12. 4, 5; 85. 1
 pūrvavat 72. 8; 73. 6; 74. 14; 75.
 4; 89. 7
 pūrvāpara 7. 1, 2; 15. 5, 6
 pūrvārdha 51. 1
 pūrvāhṇa 12. 7, 7
 pūrvedyus 85. 1
 pṛthak 49. 3; 78. 2, 2
 pṛṣṭha 42. 8
 pṛṣṭhavaṃśa 34. 4
 pṛthivī 85. 15
 pṛī 3. 3; 7. 4; 15. 8; 35. 13; 45.
 16; 69. 9; 85. 17
 paitṛka 86. 14
 pautrya 66. 10
 pauroḍāśīya 9. 7
 paurṇamāsī 30. 15; 32. 5; 67. 11;
 75. 6, 16
 pyā — *caus.* ā 49. 1
 prakṣālitapāṇipāda 79. 7
 prach 8. 17; 21. 17; 85. 10. — pari
 11. 6
 prajananārtha 11. 3
 prajāpati 4. 8; 76. 10
 prajāñā 10. 16; 11. 1
 praṇava 68. 1, 2, 2
 praṇītā 3. 5
 praṇītāpraṇayana 2. 12
 praṇītāvat 3. 6; 85. 4
 prati 8. 5; 17. 13; 74. 7; 87. 9
 pratigrahaṇa 85. 5
 pratimantram 88. 8
 pratihomam 88. 15
 pratyakśīras 48. 15
 pratyānmukha 7. 2, 3; 9. 5; 15. 6, 7
 pratyasana 86. 13
 pratyekam 70. 5
 prathama 9. 7; 30. 14; 31. 4; 73.
 7; 74. 14; — prathamam 11. 5
 prathamagarbhin 21. 7
 prathamavāsya 6. 5
 prathamottama 42. 4; 73. 13; 75. 2
 pradakṣiṇa 8. 16; 10. 8; 16. 12;
 42. 7; 53. 8; 81. 5; 85. 2
 *pradoṣa 75. 15
 pradhāna 11. 3
 pradhānāhuti 72. 8; 74. 14
 prapitāmaha 44. 10
 prabhṛti 73. 12; 75. 1
 pramāda 84. 3
 prayatavastra 21. 4; 66. 4
 pravarta 50. 12; 54. 3
 pravasathakalpa 71. 1
 pravāsa 61. 4, 9; 84. 8, 10
 praśna 30. 14; 67. 6; 90. 8
 prasavya 45. 16
 prāk 10. 14; 47. 7; 65. 4; 89. 11
 prāgagra 2. 3
 prāñmukha 2. 16; 3. 16; 7. 2, 3;
 15. 6, 7; 53. 7
 prācīnakumba 3. 14
 prācīnapravaṇa 1. 13
 pracīnāvīta 43. 1
 prācīnāvītin 77. 10; 81. 17
 prājāpatya 70. 3; 75. 8; 89. 1, 6;
 90. 2
 prāñc 4. 10; 10. 7; 17. 4; 22. 10;
 40. 1; 58. 11; 73. 5; 75. 17
 prāṇa 3. 4; 48. 16
 prāñyāma 76. 4; 88. 15
 prātar 19. 2, 4; 39. 13; 67. 9; 70.
 16, 18

prādeśamātra 3. 1
 prāyaścitta 48. 10; 84. 2; 88. 14;
 89. 12
 prāśanakalpa 29. 9
 prāśanārtha 31. 8
 priya 13. 2, 3
 pruṣita 64. 10
 pretapātra 86. 1
 praiṣakṛt 7. 3; 15. 7
 prokṣaṇī 3. 6
 prokṣaṇīpātra 2. 12
 proṣṭhapada 22. 6
 plu — *caus.* paryā 53. 9
 phala 64. 7
 phalaśruti 86. 8
 phaliṅgu 77. 10
 phalīkaraṇamiśra 23. 8
 phalīkaraṇamuṣṭi 59. 9
 phalīkr 79. 7
 phalodaka 78. 5
 phalgunī 13. 1; 50. 14
 phālgunī 47. 7
 badh — *pra* 54. 3
 babhru 77. 5
 babhrumūtra 61. 8
 barhis 48. 10
 bali 32. 3; 67. 5; 79. 1; 81. 6; 82.
 8, 12; 83. 12; 84. 6
 balimantra 78. 13
 bastājina 1. 7
 bahu 11. 12
 bahutā 61. 7
 bahupaśu 11. 9
 bahula 47. 8
 bādara 50. 11; 53. 8, 13
 bāndhava 10. 16; 11. 1, 1
 bāhu 8. 5; 17. 13
 bila 1. 4
 bilavant 3, 6
 bṛhāduktha 77. 2
 bṛhaspati 76. 10
 bailva 2. 9
 bodhāyana 77. 12

brahmacarya 10. 15; 67. 8; 72. 5;
 74. 6; 79. 3
 brahmacārin 20. 2; 75. 3
 brahman 2. 14; 16. 7; 68. 1; 76.
 10; 84. 15, 17
 brahmayajña 83. 11; 84. 15
 1) brahmavarcaṣṭ 1. 8
 brahmāyatana 2. 5, 15
 brāhmaṇa 1. 5, 6, 7, 9; 21. 8, 9; 22.
 2; 28. 1; 29. 13; 33. 7; 35. 9, 14,
 14; 36. 1, 3; 37. 11; 46. 16; 53.
 14, 15; 56. 9; 58. 2; 66. 9; 70.
 15; 78. 10; 85. 1, 11
 brāhmaṇapraṭiṣiddha 21. 2
 brāhmaṇasambhāṣa 21. 4; 66. 4
 brāhmaṇī 22. 2
 brū 59, 4; 61. 9. — *anu* 9. 1
 bhaga 12. 12, 14
 bhagasamyukta 12. 13
 bharadvāja 76. 16; 77. 12
 bhartṛ 67. 10; 79. 8
 bhasaddeśa 21. 1
 bhāradvāja 9. 11
 bhāryā 29. 2; 61. 4
 bhāṣ — *sam* 55. 15; 74. 8
 bhikṣ 10. 3, 4
 bhid 86. 15; 87. 4, 5
 bhuj 58. 2; 74. 7, 7, 7. — *caus.* 22.
 2; 29. 14; 58. 2; 70. 15; 78. 11;
 85. 2, 11
 bhū 2. 4, 4; 9. 11; 10. 5, 15; 11.
 12; 12. 11; 13. 3; 20. 2; 21. 5;
 27. 2, 7; 32. 2; 33. 1; 35. 13, 13;
 39. 13; 42. 14, 15; 47. 10; 48. 9;
 50. 7; 54. 1; 55. 15; 58. 1; 60.
 7; 62. 11; 66. 2; 74. 1; 79. 8, 11;
 86. 6, 11. — *parā* 37. 15. — *pari*
 37. 12
 bhūta 83. 12
 bhūtayajña 83. 13
 bhūtapravāka 58. 15
 bhūti 84. 14
 bhūtiyajña 84. 14

1) Uncertain reading.

- bhūmi 35. 1; 62. 12
 bhrgu 76. 14
 bhedana 86. 14
 bhojanasthāna 85. 3.
 bhos 9. 1
 bhrātr̥ 16. 13
 maghā 13. 1
 maṅgalya 11. 6
 maṇi 50. 11, 12; 53. 7, 8, 13, 14,
 15, 15
 maṇikuṇḍalabandhana 54. 15
 maṇidhāraṇa 54. 1
 matasna 49. 2
 math 2. 2; 19. 5; 68. 1
 mad 10. 3; 60. 8, 12
 madantī 73. 7, 14; 74. 14
 madhu 25. 7; 35. 12; 56. 5; 66. 3
 madhuparka 56. 7; 57. 7; 58. 4
 madhya 38. 3; 40. 6; 80. 11, 17;
 81. 10; 82. 5
 madhyatas 6. 8
 madhyam̐dina 12. 8, 9, 10; 39. 13;
 51. 2; 65. 4; 67. 12
 madhyama 3. 14; 24. 15; 41. 2;
 62. 9
 man manati — samā 1. 7; 19. 4;
 71. 2
 man manyate 10. 3. — anu 36. 2
 manas 4. 8; 11. 13
 manasvant 70. 1; 84. 2
 manu 84. 15
 manuṣyayajña 83. 13; 84. 15
 mantra 4. 4; 25. 12; 65. 15; 73. 9;
 74. 15; 79. 2; 80. 4
 mantray — anu 18. 9; 29. 2, 3; 63.
 4, 10, 12; 64. 1, 3, 5, 7, 10. —
 abhi 6. 3; 13. 11; 16. 8; 25. 3;
 31. 10; 51. 8, 10, 11; 55. 9; 58.
 6, 17; 59. 4, 12; 61. 10; 62. 4;
 87. 1, 5, 7, 14; 88. 2. — ā 28. 2;
 61. 9. — prati 56. 8, 11; 57. 1,
 7, 15; 58. 3
 mantravant 21. 5
 mantravarjam 78. 14
 mantrānta 4. 13
 marut 76. 14
 malavadvāsas 21. 2, 3
 mah 36. 4, 7, 10, 12, 12, 13
 mahant 84. 9
 mahānagna 74. 4
 mahāyajña 83. 14; 89. 14
 mā caus. pari 35. 6
 māmsa 49. 8
 māmsaśeṣa 50. 7
 māghī 47. 7; 75. 16
 mātāputra 27. 8
 mātāmaha 78. 1
 mātr̥ 26. 4; 27. 13
 mārḡa 42. 9
 mās 21. 7; 22. 5; 29. 8; 85. 12
 māsa 32. 3; 75. 15
 māśīśrāddha 42. 16; 50. 7; 86. 6
 mindāhuti 72. 8; 74. 13; 86. 16
 mī — pra 67. 10
 miḍhuṣī 40. 6
 mīl caus. sam 73. 15
 mukha 20. 14, 14
 muc — upa 55. 8, 9. — *pari 26.
 13. — prati 53. 11; 54. 14; 55. 1
 muni 37. 14
 mūtra 60. 13
 mūrdhan 18. 6; 22. 14; 23. 2; 29. 4
 mūladaṇḍaratni 1. 3
 mṛgaśiras 67. 11
 mṛj — anu 3. 2. — ud 23. 4. —
 pari 80. 6. — sam 3. 8; 69. 8. —
 caus. 76. 3; 79. 10
 mṛtyu 77. 6
 mṛṇmaya 74. 7
 mṛś — abhi 8. 6; 17. 13; 20. 16;
 22. 14; 24. 14; 25. 14; 26. 1, 2;
 34. 1, 2, 7; 35. 2; 46. 6; 62. 8,
 12. — ava 27. 2. — sam 5. 11;
 28. 13; 62. 10
 mekhalā 2. 8; 6. 8; 51. 17
 medhājanana 10. 6; 29. 9
 maithuna 56. 2
 mauñja 2. 8; 6. 8
 maurva 2. 8
 yaj 12. 16; 19. 8; 32. 7; 42. 10, 12;
 66. 11. — caus. 18. 14
 yajurveda 77. 8; 83. 8

- yajus 79. 6
yajña 83. 4; 84. 1, 9
yajñasamṛddhi 84. 7
yajñopavīta 2. 14; 3. 16; 22. 12;
52. 17; 58. 10; 62. 11
yajñopavītin 82. 5
yatra 10. 6; 26. 2; 27. 2; 33. 1;
37. 12; 55. 15; 58. 10; 75. 17;
87. 12
*yatharṣi 29. 11
yathā 12. 16; 42. 5, 11, 14; 48. 9;
58. 4; 70. 5
yathākāmī 58. 6; 70. 6
yathādevatam 4. 14
yathārtham 2. 7; 18. 9; 55. 15;
86. 5
yathālābham 84. 12
yathālingam 66. 1
yathāśraddham 86. 5
yathāsvam 78. 1
*yathodham 40. 6, 7
*yathopajñam 29. 11
yathopadeśam 67. 5, 9; 85. 1
yathopapanna 67. 9
yathopapādam 2. 13; 51. 15
yad *pron.* 2. 12; 10. 3; 11. 3,
4, 13; 13. 1; 21. 6, 6, 15; 29. 9;
32. 4, 4, 6; 37. 12; 42. 13; 47.
8; 54. 1; 59. 11; 60. 8, 11; 62.
1, 3; 83. 4; 84. 1, 6, 8, 10; 86.
7, 9, 9, 10, 11
yad *coni.* 1. 8; 83. 11, 11, 12, 12, 13
yadaśaniya 79. 1
yadā 21. 2; 26. 13
yadi 11. 9, 10, 11; 23. 1, 4; 24. 14;
26. 12; 39. 14; 58. 6; 60. 1, 7;
61. 7, 8; 62. 7, 11, 13; 63. 3, 8,
10, 12, 15; 64. 2, 4, 7, 10; 70.
18; 74. 7; 85. 13
yam 73. 15. — upani 21. 12; 30.
2, 6. — pra 9. 8; 13. 4; 51. 17;
57. 12; 79. 7
yama 76. 11
yava 19. 2; 35. 11; 70. 16; 85. 4
yavodaka 85. 9
yā *desid.* pra 71. 1
yājñika 67. 13; 71. 12
yāyajūka 11. 8
yāvajjivam 19. 2; 70. 15
yāvant 31. 10; 32. 2
yugma 85. 1
yuj 79. 4. — pra 2. 7. — *caus.* 62. 8
ratha 62. 7
rathakāra 1. 11
rathārohaṇa 62. 7
rabh — anvā 3. 17; 19. 9
ram — anu 11. 13
rākṣasa 86. 14
rājan 36. 7, 10; 53. 14, 15; 56. 9,
16; 76. 11, 11, 11, 12, 12
rājanya 1. 5, 7, 10; 2. 8, 10
rāti 55. 15; 57. 12
rātri 60. 12; 61. 5; 74. 1; 82. 11;
89. 1, 5
rāṣṭrabhṛt 6. 15; 14. 3; 20. 3; 21.
9; 22. 8; 27. 10; 29. 15; 31. 1;
34. 9; 36. 4; 52. 17; 66. 6; 70. 6
¹⁾*rāsabha 35. 12
rudra 76. 12, 13
¹⁾*rudrāṇi 80. 9
ruh — ava 74. 9. — pratyava 33.
1; 58. 3, 4. — ā 74. 9. — vi 66.
3. — *caus.* 78. 7. — adhi 34. 4
rūpa 10. 16, 17
rohiṇi 67. 11; 75. 15
rohita 18. 12
raudra 86. 14
raurava 1. 7
lakṣaṇa 11. 12
labh 62. 7, 13. — ā 48. 9; 85. 14
lavaṇodakamiśra 38. 5
lākṣaṇa 11. 13
lāja 16. 14
likh—pari 33. 8
lip—anu 52. 13, 15, 16. — upa 85.
9. — pra 52. 11

1) Not registered in the dictionaries.

- loka 12. 15; 86. 10
 lomān 7. 7; 15. 11; 25. 12
 loṣṭa 11. 6
 lohitāyasa 30. 7
 laukika 2. 2; 68. 1; 71. 3
 vac 45. 11; 58. 14; 63. 9; 67. 8;
 83. 5; 86. 7; 89. 3, 7; 90. 2. —
caus. 17. 2; 29. 14; 85. 11
 vacana 37. 13; 79. 9
 vatsa 19. 9; 74. 4
 vad 60. 5. — vi 11. 1. — sam 59. 11
 vanaspati 65. 11
 vap 51. 13. — pra 30. 7. — *caus.*
 1. 12; 10. 13; 30. 11, 11; 51. 15,
 16; 73. 4. — ni 51. 15
 vap—adhi 23. 8. — ā 16. 14; 17.
 4; 24. 12. — ni 2. 2; 30. 3; 31.
 9; 38. 3; 85. 9. — nis 3. 10; 47.
 10; 79. 4. 4. — prati 61. 6
 vapā 49. 1, 2, 4
 vapāśrapaṇī 48. 11; 49. 2
 vayas 64. 4
 vara *neutr.* 6. 18; 10. 13; 15. 3;
 30. 1; 69. 11
 vara *masc.* 12. 18
 varuṇa 76. 12
 varūthin 77. 3
 varmin 77. 3
 varṣa *neutr.* 9. 12; 72. 5
 varṣa *masc. plur.* 1. 10
 varṣiyas 56. 6
 valmika 66. 3
 vas vaste 1. 7
 vas vasati 21. 15. — upa 19. 7; 89.
 1, 5. — vipra 28. 3. — *caus.* ud
 3. 11; 79. 10
 vasanta 1. 9
 vasiṣṭha 76. 17; 77. 6
 vasu 76. 13
 vah 11. 3; 18. 9, 9, 12. — ā 11. 4.
 — vi 13. 1. — *caus.* ā 40. 3; 42.
 11; 43. 3
 vā 1. 2, 10, 11; 2. 1, 2, 3, 9, 11,
 13; 8. 10; 9. 12; 10. 5, 7, 7, 15;
 17. 5, 5; 18. 6; 19. 2, 5; 21. 15;
 22. 5, 5, 6, 6, 6; 25. 2, 8; 27. 12;
 29. 12; 30. 13; 31. 7; 32. 3, 3;
 37. 12; 40. 1, 1; 42. 5, 11, 14, 16;
 45. 13; 47. 11; 56. 3, 9, 10, 16;
 57. 12; 58. 11, 11, 11, 15, 15; 60.
 5; 67. 10, 11, 12; 68. 1; 69. 9,
 12; 70. 12, 16; 71. 2, 12; 72. 4,
 5, 15; 73. 5, 13; 74. 1, 4; 75. 2,
 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 14, 16, 16,
 17; 78. 6, 14; 79. 4; 83. 2, 3, 6;
 84. 3, 4, 6, 6; 85. 1; 86. 1; 87.
 8; 89. 3, 4, 15
 vā—pra 53. 7
 vāgyata 19. 8; 20. 11; 22. 3; 55.
 7; 74. 1
 vāc 73. 15
 vājaratna 77. 3
 vājaśravas 77. 3
 vātsapra 26. 1
 vānaprastha 77. 14
 vāmadeva 77. 4
 vāyu 76. 10
 vāruṇa 84. 4; 89. 16
 vāśas 1. 6, 8, 13; 2. 7; 5. 11; 13.
 4; 35. 5; 69. 12; 73. 15; 74. 6
 vāstu 35. 5, 12; 37. 12, 13
 vāstuśamana 35. 10
 1) *vāha 81. 1
 viṃśatirātra 88. 16
 vichitti 90. 3
 vitta 10. 16, 17
 vid vetti 11. 9, 10, 11, 12, 14; 37.
 14; 54. 15. — *caus.* 56. 4, 8, 11;
 57. 1, 5, 7, 13, 14; 58. 1; 79. 8.
 — prati 79. 9
 vid vindati 78. 14; 84. 8
 vidhātṛ 77. 6
 *viparyāsa 86. 16; 88. 8
 vivāhakarāṇa 10. 16
 viś—upa 2. 16, 16; 3. 16, 17; 8.
 17; 51. 8, 16; 53. 7; 63. 4; 66.

1) In this sense not registered in the dictionaries.

- 3, 3; 83. 5. — abhyupa 62. 14.
— pra 35. 14; 36. 2, 3. — sam
26. 8. — upasam 21. 5. — *caus.*
upa 18. 12. — pra 35. 14
viśākhā 50. 14
viśeṣeṇa 1. 12
viśva 36. 12, 13; 76. 13; 85. 6
viśvāmitra 76. 16
viṣ—pari 33. 7; 46. 16. — *caus.*
pari 35. 9; 37. 12; 66. 9
viṣṇu 76. 12
visarjana 85. 6
vr̥kṣa 41. 17; 65. 4; 71. 12
vṛt 60. 8. — ā 8. 17; 45. 11; 74.
15, 16. — abhiparyā 45. 12, 13.
— vyā 45. 12. — upavyā 85. 13.
— *samā 59. 9. — ni 88. 13. —
caus. ā 83. 6. — upapra 47. 2
vṛttikāra 77. 12
vṛddhi 1. 9
vṛdh *caus.* 1. 8
vṛṣ—ava 64. 10
veda 50. 9
vedabrahmacarya 9. 12
vedādi 83. 6
vedādhyayana 9. 13
vediloṣṭa 11. 6, 8
veṣṭ *caus.* 73. 16. — pari 60. 7. —
sam 24. 15
vai 12. 15; 50. 16; 60. 7; 83. 4, 14
vaikaṅkata 1. 2; 69. 4
vairānika 86. 8
vaiśampāyana 77. 10
vaiśya 1. 6, 8, 10; 2. 9, 10; 53.
14, 15
vaiśravaṇa 76. 12
vaiśvadeva 75. 12; 79. 4; 83. 2
vaiṣṇava 85. 8
vyadh—ud 78. 8
vyāvṛt 45. 12
vyāvṛti 52. 4
vyāhṛti 4. 17; 9. 3, 4; 68. 2; 70.
4; 79. 11, 17; 90. 6
vraj 63. 10, 12. — pra 60. 1. —
anusam 56. 7
vraja 50. 15; 51. 2, 16
vrata 21. 2; 72. 6; 74. 12; 84. 12
vratapati 72. 8
vratādeśavisarjana 71. 5; 73. 1, 1
vratānta 72. 14
vr̥hi 19. 2; 70. 16
śams — pra 11. 4; 47. 9
śak 10. 17.
śakāṭa 81. 4
śakṛdriti 63. 7
śaṅku 60. 5
*śaṅkhin 76. 1
śata 84. 16
śatakṛtvā 83. 6
śam *caus.* 37. 13; 68. 8
śamaniya 68. 7
*śamaratha 62. 11; 63. 3
śamimaya 69. 2, 4
śamyā 2. 11; 3. 13, 14
*śayanadeśa 80. 12
śaraṇa 35. 10
śarad 1. 10
śarāva 22. 13; 38. 2
śarīra 74. 10
śalālī 21. 11; 30. 5
śalālugrapsa 21. 12
śava 74. 10
śāṭyāyanibrāhmaṇa 86. 11
1) *śāḍvala 35. 11
śānti 73. 7, 14; 74. 15; 75. 2
śālā 33. 6
śālākarma 33. 6
śālmalimūla 9. 11
śāśvata 84. 17
śās—sam 21. 3; 72. 1; 75. 3
śiras 73. 16
śirastas 26. 10
śiśira 1. 11
śī 26. 2. — upa 52. 3
śīta 52. 3, 4
śītoṣṇa 30. 3

1) Not registered in the dictionaries.

- śuci 27. 8
 śūdra 74. 8
 śūla 49. 3
 śūlagava 39. 15; 40. 3, 5, 9; 42. 12
 śeṣa *n.* 42. 8; 47. 5
 śeṣa *adj.* 86. 8
 *śoṣyantī *see* sū
 śmaśāna 63. 12
 śmaśānaloṣṭa 11. 7, 11
 śmaśru 51. 15
 śravaṇakarma 30. 15
 *śravaṇāpakṣa 75. 5
 śrā 79. 8. — *caus.* 21. 8; 40. 1; 47. 12; 49. 2, 3; 70. 8
 śrāddha 50. 7
 śrāvaṇī 30. 15
 śrī—adhi 3. 10; 69. 8; 79. 8. — *ud* 33. 10; 34. 2. — *pari* 67. 13
 śru *caus.* 72. 15
 śrotriyāgāra 19. 5
 śloka 11. 13
 śvagrahaprāyaścitta 38. 1
 śvopasprṣṭa 38. 1
 śvas 48. 9; 50. 6; 74. 1
 ṣaṭ 41. 6
 ṣaṭkapāla 47. 10
 ṣaṭtaya 74. 2
 ṣaṣṭirātra 89. 1
 ṣaṣṭha 29. 8; 85. 12
 ṣaṣṭhaprabhṛti 89. 15
 ṣoḍaśavarṣa 10. 12
 saṃlakṣaṇa 11. 4
 saṃvatsara 9. 6; 10. 14; 56. 2; 72. 6, 6; 74. 12, 12; 85. 12
 1) *saṃvadānī 80. 16
 saṃvartavāta 63. 15
 saṃvāda 59. 8
 saṃvādajayana 59. 8
 saṃvāsa 11. 2
 saṃsarga 78. 8
 saṃskāra 47. 11; 86. 13
 sakṛd 2. 13; 4. 4; 8. 10; 25. 2; 41. 2, 2; 51. 5
 saktu 32. 3; 78. 11
 saj—ā 41. 17
 satati 83. 14
 satilagandhodaka 85. 17
 satyaśravas 77. 7
 satvavant 77. 3
 sad 4. 7. — *caus.* 3. 5. — ā 85. 5
 sadasaspati 75. 13
 sadyas 9. 6
 sanābhi 42. 14
 sani 58. 17
 sapāsa 50. 11; 53. 8
 sapiṇḍī 86. 5
 sapiṇḍīkaraṇa 85. 12
 saptataya 74. 3
 saptan 8. 16; 17. 6; 42. 11
 saptama 17. 10; 35. 12; 74. 4
 saptarātra 89. 5
 sabhā 38. 2, 4
 sama 2. 1, 16; 84. 16; — *samanī* 3. 4
 samantam 4. 3
 samayā 63. 10, 12
 samāja 74. 10
 samānam 22. 4; 63. 3; 69. 6; 88. 5
 samāmnāna 86. 8
 samitsamāropaṇa 71. 2
 samitsamāropaṇopāvaroḥaṇa 71. 2
 samidh 8. 12; 50. 9; 51. 2; 56. 1; 65. 5; 67. 8; 68. 15; 71. 11; 73. 8; 74. 16; 79. 12
 sambhāra 1. 1; 47. 9; 51. 5
 saṃmārga 3. 8
 saṃmita 34. 1
 saṃmukha 73. 16
 sarpa 31. 11; 32. 3
 sarpadevajana 77. 9
 sarpasṛti 63. 5
 sarpāhuti 31. 8
 sarpirmiśra 49. 9
 sarpis 21. 16
 sarva 1. 11; 2. 13; 3. 7; 9. 4; 10. 13, 17; 12. 10; 21. 5; 32. 6; 41.

1) Not registered in the dictionaries.

- 2; 51. 5; 56. 3; 57. 13; 66. 11; 73. 12; 75. 1, 13, 14; 77. 13; 78. 6, 13; 85. 7; 90. 6
 sarvatra 65. 5; 66. 1; 86. 15; 90. 5
 sarvadarvihoma 4. 13; 70. 6
 sarvadā 72. 4
 sarvadevatā 80. 10
 sarvabija 30. 2, 2
 sarvabhūta 77. 9
 sarvaśas 84. 5
 sarṣapa 23. 8
 savitrī 77. 7
 savya 56. 15; 59. 8; 85. 14
 *sasūṣira 35. 11
 sasya 70. 10, 10
 saha 22. 2; 35. 11; 75. 16; 84. 9
 sahasrakṛtvas 83. 6
 sāṃvatsarika 29. 11
 sā — ava 12. 16. — vi 3. 7
 sātmatā 84. 13, 16
 sādāyācārika 1. 4
 sādhyā 76. 14
 sāntara 50. 12
 sāmaveda 77. 8; 83. 9
 sāyam 19. 2, 3; 39. 13; 67. 9; 70. 16, 17
 sārvasurabhi 52. 11
 sārvasurabhipiṣṭa 50. 11
 sāvitṛī 9. 1, 1, 3, 4, 6; 83. 5; — 77. 7
 sikatopopta 67. 13
 sic n. 64. 2
 sic v. — abhi 52. 5. — ava 18. 7, 9; 23. 2. — ā 86. 1. — upa 21. 16. — pari 4. 1, 3; 43. 11; 44. 7; 45. 16; 60. 13; 79. 12; 80. 4. — anupari 31. 12. — pra 43. 8
 sidh 61. 7, 8; 89. 14; 90. 6
 sītāloṣṭa 11. 7, 10
 sīmanta 21. 7, 12
 sukha 37. 12
 *sukhāvagāha 75. 17
 suprayukta 83. 14
- 1) *subhṛtya 60. 1
 suśravas 77. 7
 sū 22. 14. — pra 68. 2
 sūtikāgni 27. 6, 9
 sūtikāroga 26. 13
 sūtra 50. 11; 60. 6
 sūtrakāra 77. 12, 13
 sūrya 76. 10
 sṛj 63. 5. — ud 58. 6. — upa 64. 2. — pra 12. 18. — sam 25. 7; 52. 5
 *senānī 56. 10, 16
 sopadhāna 50. 11; 53. 7
 sopavāsa 89. 11
 soma 58. 10; 76. 11
 somapravāka 58. 10
 somaśuṣmin 77. 2
 somaśravas 77. 2
 sautra 2. 8
 saumya 75. 9
 saura 19. 4
 sauviṣṭakṛta 32. 17; 48. 7; 50. 5
 skand 86. 15; 87. 1, 1
 skanda 76. 12
 stana 26. 6
 stamba 52. 1
 stī 7. 1; 15. 5. — ā 51. 7. — upa 85. 7. — pari 2. 3; 43. 2; 88. 3. — sampari 40. 3; 73. 6; 74. 2. — sam 2. 5, 7; 85. 2
 strī 67. 10; 74. 8; 78. 13, 14; 79. 4; 84. 6; 90. 5
 sthaṇḍila 2. 1; 31. 6, 9; 40. 2; 63. 3
 sthā 58. 11; 74. 1. — ā 62. 8, 10. — upod 35. 8. — upa 7. 2; 15. 6; 19. 12; 33. 1; 41. 3; 42. 1, 3, 12; 45. 14; 49. 8; 65. 9; 69. 6; 73. 9; 74. 5, 16; 87. 2. — prati 27. 13; 79. 10. — sam 71. 4, 4; 73. 1, 1; 88. 11. — caus. 42. 5; 53. 12. — ā 8. 11; 16. 10; 17. 4. — ud 9. 14; 19. 9
 sthālīpāka 8. 14, 15; 19. 7; 21. 8; 32. 7; 40. 1; 66. 10, 12; 89. 10

1) Not registered in the dictionaries.

- sthiti 56. 3
 sthūnā 66. 3
 sthūnādeśa 80. 12
 sthūnārāja 34. 1; 80. 13
 *sthūlādhārikā 61. 4
 snā 1. 13; 13. 4; 21. 3; 27. 8; 30.
 13; 50. 9; 56. 1; 67. 9. — *caus.*
 13. 4
 snātaka 90. 2
 snāniya 10. 14; 52. 7
 snāniyapiṇḍa 50. 10
 sprś — upa 2. 15; 65. 4; 66. 1; 73.
 7, 14; 74. 14; 82. 5; 86. 15. —
 sam 3. 14. — *caus.* upa 40. 7;
 85. 8
 smr 86. 7
 sraṃs 23. 4. — vi 51. 17
 sraj 26. 12; 50. 12; 54. 15
 sruc 69. 9, 12
 sruva 69. 8
 sva 60. 12
 svadhā 83. 12
 svadhiti 18. 6
 svap 11. 5; 60. 12; 61. 5
 svaya 57. 12; 79. 4
 svayamprajvalita 65. 5
 svayambhojya 66. 11
 svargapuṣṭisamyukta 79. 2
 svargya 66. 10
 svasti 62. 1
 svastyayana 84. 4
 svāti 50. 14
 svāhā 4. 6, 8; 5. 3, 4, 6, 9, 11; 8.
 15; 14. 7, 9, 12, 14. 16; 17. 3;
 20. 6, 9; 23. 10, 12, 14; 24. 2, 5,
 8, 11; 32. 10, 12, 14, 16; 34. 13;
 35. 1; 36. 6, 9, 15, 15; 37. 1, 1,
 2, 4, 7, 8; 47. 6; 51. 5; 54. 5, 7,
 9, 11, 13; 59. 7, 11; 65. 7, 9; 66.
 14, 16; 67. 2, 5; 71. 13, 15, 17;
 72. 10, 12, 13; 80. 3; 82. 11;
 83. 1
 svāhākāra 4. 13; 69. 11; 87. 13
 sviṣṭakṛecatūrtha 70. 11
 sviṣṭakṛt 32. 7; 48. 6; 50. 2; 70. 14
 sviṣṭakṛtpañcama 70. 11
 ha 9. 11; 22. 12; 39. 13; 50. 16;
 60. 7, 11; 61. 3, 7; 62. 6
 han — ā 38. 6. — ud 2. 1; 38. 3;
 67. 12. — upa 18. 15. — ni 60. 6
 hariṇa 28. 3
 harmya 74. 10
 haryajvan 77. 3
 havirucchiṣṭāśa 32. 2
 haviṣya 85. 4
 hasta 7. 2, 6, 6; 15. 6, 10, 10; 25.
 11, 11, 13; 53. 13; 59. 8; 78. 8;
 79. 12; 80. 6; — 22. 6; 50. 14;
 75. 6
 hastin 62. 13
 hastyārohaṇa 62. 13
 hā 84. 1
 hi 11. 2; 27. 12
 hiṃkr 20. 11
 hiranya 18. 6; 25. 8, 13; 38. 3; 69.
 12; 74. 4
 hu 4. 3, 10, 12, 17; 5. 1; 6. 15, 15,
 18; 13. 15, 17; 14. 3, 4; 15. 3;
 18. 15; 19. 3; 20. 3, 4; 21. 10,
 10; 22. 9, 9; 23. 9; 27. 10, 10;
 29. 15, 15; 30. 1; 31. 2, 3, 4, 7;
 32. 8, 17; 34. 10, 10; 36. 4, 14;
 37. 11; 40. 10, 14; 41. 2, 3; 42.
 2; 43. 11; 44. 4; 47. 12; 48. 6,
 7, 10, 14; 49. 4, 9; 50. 3, 5; 53.
 1, 1; 54. 4; 59. 5, 9; 60. 2; 66.
 6, 6, 9, 12; 69. 5, 9, 11, 11, 13,
 15, 16; 70. 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12,
 14, 17; 72. 8, 8; 74. 13, 14; 75.
 7; 78. 14; 79. 12. 17; 82. 1, 5;
 83. 2, 11; 84. 3, 5, 7, 7; 85. 7;
 86. 16; 87. 3, 6, 10, 12; 88. 3, 4,
 7, 10, 15, 15; 89. 4, 10, 16;
 90. 1
 hr 3. 5; 32. 3; 51. 17; 52. 1; 83.
 13; 84. 6. — ati 27. 6, 9. —
 abhi 10. 14. — anvava 4. 9; 8.
 5; 17. 13; 38. 5. — abhyava 87.
 2, 5, 12. — ā 2. 2; 3. 12; 10. 4;
 11. 6; 19. 5; 22. 6, 13; 38. 2;
 51. 5; 58. 3; 68. 1, 1. — udā 11.
 13. — abhyudā 40. 9. — abhivyā

27. 13. — paryā 53. 11. — ud	hemanta 1. 10
21. 16; 40. 7; 49. 1, 1; 53. 10;	*hemantapratyavarohaṇa 33. 1
54. 14; 83. 3; 87. 11. — upanis	hotṛ 71. 8
26. 13; 27. 6, 8. — <i>caus.</i> abhivyā	homa 79. 1; 88. 13; 89. 13
73. 13; 75. 1. — <i>desid.</i> 56. 4, 4. —	homadevatā 86. 8
vyava 59. 5	homavichitti 90. 2
hr̥daya 49. 1	homābhigamanasthālīpāka 90. 5
hr̥dayadeśa 17. 13	hrasiyas 56. 5

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

- p. 15 l. 4 add a note on शतमा : Thus G; N सुमनाः
- p. 18 l. 13 „ „ „ „ ऽभि : Thus G; N ति
- p. 19 note 6 read HG I 23. 7
- p. 20 l. 9 add a note on नाशयामसि : Thus G; N नाशय
- p. 29 l. 17 read probably: त्वमग्ने अयास्ययाश्चाग्ने ऽस्यिनभि-
शस्तीश्च etc.
- p. 31 note 7 read G Bh
- p. 33 note 15 „ Ā G
- p. 35 note 10 „ G Bh
- p. 51 l. 8 „ उपविशति ' तस्य
- p. 54 l. 6 „ °त्सत्रासाहं
- p. 56 l. 16 „ सेनानीर्वा
- p. 73 note 3 „ kaṇḍikā
- p. 76 l. 7 „ अहोरात्राणि
- p. 80 l. 17 „ स्वादिति मध्ये '
- p. 85 l. 8 „ पूर्णपात्रं
-

ABBREVIATIONS.

AV	Atharva	Veda
ĀG	Āśvalāyana	Gṛhyasūtra
Āp. G	Āpastamba	„
Āp. Dh	„	Dharmaśāstra
Āp. MB	„	Mantrabrāhmaṇa
Āp. Ś	„	Śrautasūtra
RV	R̥gveda	
RVKh	„	Khila
Kauś.	Kauśītaki	Brāhmaṇa
TĀ	Taittirīya	Āraṇyaka
TB	„	Brāhmaṇa
TS	„	Samhitā
PG	Pāraskara	Gṛhyasūtra
Baudh. G	Baudbāyana	„
Baudh. Dh	„	Dharmaśāstra
Baudh. Ś (BŚ)	„	Śrautasūtra
MG	Mānava	Gṛhyasūtra
MŚ	„	Śrautasūtra
MS	Maitrāyaṇī	Samhitā
Śat. B	Śatapathabrāhmaṇa	
SMB	Sāmaveda	Mantrabrāhmaṇa
SV	Sāmaveda	
HG	Hiraṇyakeśin	Gṛhyasūtra
H Dh	„	Dharmaśāstra
HŚ	„	Śrautasūtra
SBE	Sacred Books of the East	
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.	

BL
1226
.2
S3

Salomons, Henriette Johanna
Wilhelmina
Het Hindoesche Huisritueel
volgens de School van Bharad-
vaja

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 15 19 07 007 9